326 132

REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Tomul 37

1

1992

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Inv. 10104

https://biblioteca-digitala.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE

Director:

Acad. prof. ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA

Redactor-șef:

ALEXANDRU DOBRE

Membri:

Prof. ALEXANDRU BALACI, membru corespondent al Academiei Române; TIBERIU ALEXANDRU; STANCA CIOBANU; ION H. CIUBOTARU; NICOLAE CONSTANTINESCU; CONSTANTIN COSTEA; ION CUCEU; IORDAN DATCU; GABRIEL GHEORGHE; ION GHINOIU; SABINA ISPAS (secretar responsabil de redacție); MARIN MARIAN-BĂLAȘA; ILIE MOISE; I. OPRIȘAN; MIHAIL M. ROBEA; BORIS ZDERCIUC

În țară vă puteți abona prin intermediul birourilor de poștă.

Toate comenzile externe pentru revistele apărute la Editura Academiei Române se vor adresa la ORION SRL, Splaiul Independenței 202 A, București 6, România, PO BOX 74—19 București. Tx 11939 CBTXR. Fax (400) 424169

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al „Revistei de etnografie și folclor".

La « Revue d'ethnographie et de folklore » paraît 6 fois par an. Toute commande de l'étranger pour les revues parués aux Éditions de l'Académie Roumaine sera adressée à ORION SRL, Splaiul Independenței 202 A, București 6, Romania, PO BOX 74—19 București. Tx 11939 CBTXR. Fax (400) 424169

En Roumanie vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
București
71102 Calea Victoriei 125

https://biblioteca-digitala.ro

326

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 37 1992 nr. 1

SUMAR

LA ANIVERSAREA ACADEMIEI ROMÂNE

ALEXANDRU DOBRE, Membrii Academiei Române 3
PAUL LEU, Contribuţia lui S. Fl. Marian la elaborarea Dicţionarului Academiei 17

100 DE ANI DE LA APARIŢIA REVISTEI „ŞEZĂTOAREA"

IORDAN DATCU, Revista „Şezătoarea" de la Fălticeni 25
ARTUR GOROVEI, Amintiri (fragmente inedite). 26

STUDII

AL. I. AMZULESCU, Ecoul unui motiv de baladă în *Cronica anonimului brâncovenesc* 31
GHISELA SULIŢEANU, Despre cercetările inter- şi intradisciplinare în etnomuzicologie 35
STELUŢA PĂRĂU, Structuri compoziţionale în ţesăturile nord-dobrogene (Consideraţii pentru un studiu comparativ) 55

ROMÂNI DE PRETUTINDENI

IOAN GODEA, Muzeul de artă populară din Montréal 75
MIHAI-ALEXANDRU CANCIOVICI, Remember eminescian 77

RECENZII

Memoriile Comisiei de Folclor a Academiei Române, tomul I, 1987, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1990 (*Dumitru Stăneiu*) 79
FRIEDRICH PETRI (PETERS), *Der Teutschen Weißheit*. Herausgegeben und eingeleitet von Wolfgang Mieder. Nachdrucke Deutscher Literatur des 17. Jahrhunderts, vol. 46, 1983 (*C. Negreanu*) 82
DÉMÉTRIOS LOUKATOS, *Isagoghi stin elinichi laografia*, III ecdosi, Athena. *Morfotico Idrina Etnichis Trapez*, 1985 (*Constantin Negreanu*) 82
INGRID SCHELLBACH-KOPRA, *Soumi-saksa-frassisanakirja-Finnisch-deutsche Idiomatik*, Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö, 1985 (*Constantin Negreanu*) 83
Cărţi şi publicaţii periodice străine primite la redacţie (rubrică realizată de *Al. Dobre*) 84

IN MEMORIAM

IORDAN DATCU, Valer Butură (16.XII. 1910—27.VIII. 1989) 87
IORDAN DATCU, *Bibliografia lucrărilor ştiinţifice ale lui Valer Butură* 90

REF, tom 37, nr. 1, p. 1—92, Bucureşti, 1992

Inv. 10104

https://biblioteca-digitala.ro

REVUE D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 37 1992 nº 1

SOMMAIRE

L'ANNIVERSAIRE DE L'ACADÉMIE ROUMAINE

ALEXANDRU DOBRE, Les membres de l'Académie Roumaine 3
PAUL LEU, La contribution de S. Fl. Marian à l'élaboration du Dictionnaire de l'Académie 17

LE CENTENAIRE DE LA REVUE «ŞEZĂTOAREA»

IORDAN DATCU, La revue «Şezătoarea» de Fălticeni 25
ARTUR GOROVEI, Souvenirs (fragments inédits) 26

ÉTUDES

AL. I. AMZULESCU, L'écho d'un motif de ballade dans la *Chronique de l'anonyme brancovan* 31
GHISELA SULIŢEANU, Sur les recherches inter- et intradisciplinaires en ethnomusicologie 35
STELUŢA PĂRĂU, Structures de la composition dans les tissus de la Dobroudja du Nord (Considérations pour une étude comparée) 55

ROUMAINS À TRAVERS LE MONDE

IOAN GODEA, Le musée d'art populaire de Montréal 75
MIHAI-ALEXANDRU GANGIOVICI, Remember Eminescu 77

COMPTES RENDUS

Memoriile Comisiei de Folclor a Academiei Române, tomul I, 1987, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1990 (*Dumitru Stanciu*) 79
FRIEDRICH PETRI (PETERS), *Der Teutschen Weißheit*. Herausgegeben und eingeleitet von Wolfgang Mieder. Nachdrucke Deutscher Literatur des 17. Jahrhunderts, vol. 46, 1983 (*C. Negreanu*) 82
DÉMÉTRIOS LOUKATOS, *Isagoghi stin elinichi laografia*, III ecdosi, Athènes, *Morfotico Idrina Etnichis Trapez*, 1985 (*Constantin Negreanu*) 82
INGRID SCHELLBACH-KOPRA, *Soumi-saksa-frassisanakirja-Finnisch-deutsche Idiomatik*, Helsinki, Werner Söderström Osakeyhtiö, 1985 (*Constantin Negreanu*) 83
Livres et publications périodiques de l'étranger reçus à la rédaction (rubrique réalisée par *Al. Dobre*) 84

IN MEMORIAM

IORDAN DATCU, Valer Butură (16.XII. 1910–27.VIII.1989) 87
IORDAN DATCU, *Bibliographie des travaux scientifiques de Valer Butură* . . . 90

REF, tome 37, nº 1, p. 1–92, Bucarest, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

MEMBRII ACADEMIEI ROMÂNE

ALEXANDRU DOBRE

Anul trecut, 1991, Academia Română a aniversat 125 de ani de la înființare. Anul acesta, 1992, se împlinesc 125 de ani de la inaugurarea solemnă, oficială, a activității Academiei Române și tot 125 de ani de la înființarea Bibliotecii Academiei Române.

Condiții independente de voința și dorința noastră nu ne-au îngăduit să marcăm evenimentul la momentul potrivit. O vom face de acum, cîteva numere la rînd, socotind că activitatea generală a Academiei constituie o permanență cultural-științifică ce nu se poate limita la o dată aniversară și la uzitatele materiale ocazionale.

După cum este bine cunoscut, Academia Română a luat naștere la 1 aprilie 1866 prin aprobarea, de către Locotenența domnească a Principatelor Unite Române, a *Regulamentului pentru formarea Societății Literare Române*.

De-a lungul celor 125 de ani de existență, Academia Română a jucat un rol determinant în dezvoltarea științei și culturii românești și racordarea ei la nivelul și spiritul european și universal, în cristalizarea și consolidarea unității spirituale a românilor de pretutindeni.

Academia Română și-a îndeplinit misiunea de instituție reprezentativă a spiritualității românești atît prin activitatea ei privită drept corp constituit, cît și prin aceea, individuală sau subordonată direcției generale a înaltului așezămînt, a membrilor săi, luați fiecare în parte. Pentru unii cărturari, Academia Română a fost doar un for de consacrare, de recunoaștere a unor merite. Pentru alții însă, Academia a constituit un nucleu de cercetare și de activitate științifică deosebit de laborios și eficient, o unică și exigentă ocazie de dezbatere a celor mai importante probleme ale științei, culturii și, vom vedea, chiar a politicii naționale a statului român. A fost cadrul instituționalizat al omologării celor mai însemnate rezultate ale cercetării științifice în cele mai diverse domenii, al orientării și direcționării programelor unitare la nivel național de cercetare în aceste sectoare, al creării unei ambianțe stimulatorii, al receptării și asimilării progreselor și curentelor moderne ale lumii științifice internaționale și al difuzării către comunitatea universală a ceea ce a avut specific, original și valoros spiritualitatea românească.

Sigur, nu toți cei peste 1 400 de membri ai Academiei Române au corespuns înaltelor exigențe și cerințe pe care le implica intrarea și prezența sub cupola Academiei, nu toți „nemuritorii" au rămas și la propriu în

REF, tom 37, nr. 1, p. 3—16, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

conştiinţa poporului român , în istoria instituţiei şi a ştiinţei româneşti în ansamblu. Probleme de conjunctură şi omenească slăbiciune au contribuit mult la această situaţie. Nu este mai puţin adevărat însă că au fost cărturari, poate nu foarte numeroşi, care, prin capacitatea lor ştiinţifică, prin munca lor fără egal, prin chemarea pe care au avut-o, prin patriotism de elevată ţinută şi respect pentru instituţia academică a ţării, şi-au onorat cu demnitate şi competenţă titlul, au făcut ca Academia să fie ceea ce este, a fost şi va fi : *cel mai înalt for ştiinţific şi de cultură al ţării.*

Încă de la înfiinţarea sa, Academia Română a acordat o atenţie specială folclorului, etnografiei şi artei populare, astfel încît, aşa cum au demonstrat cu rigoarea necesară studiile consacrate anume acestui aspect al vieţii academice româneşti publicate de Ion Muşlea, Ovidiu Bîrlea şi, mai nou, de semnatarul acestor rînduri [1], nu se poate vorbi la modul serios despre dezvoltarea cercetărilor în domeniul culturii populare româneşti fără ca să se ţină seama de rolul de excepţie al Academiei Române, fără ca acestea să fie integrate curentului general cultural-ştiinţific promovat de Academia Română în cei 125 de ani de existenţă ai săi. *Academia Română a încurajat, promovat şi ridicat la un înalt nivel cercetările în domeniul culturii populare atît printr-o intervenţie nemijlocită asupra domeniului, cît şi, indirect, prin dezvoltarea tuturor celorlalte domenii ale ştiinţei, fie ele exacte, ale naturii, fie ele umaniste. Mai clar spus, folcloristica şi etnografia românească au evoluat într-un context mai general al dezvoltării ştiinţei naţionale, într-un pas cu ea, în concordanţă cu metodologia ştiinţifică de ansamblu şi, evident, sub directa influenţă a acesteia, de unde apoi şi-a tras metodele specifice.* Noutatea acestui punct de vedere nu trebuie să sperie sau să ducă la reacţii insuficient judecate. Este drept că, la o naţiune, în etape date, unele sectoare ştiinţifice pot căpăta o pondere mai mare, pot înregistra un salt spectaculos, situîndu-se pe piscul cel mai înalt. Este firesc să se întîmple astfel. Dar aceste piscuri, care nu pot exista fără prezenţa efectivă a muntelui propriu-zis, sînt determinate de existenţa unui puternic eşafodaj, a unei solide structuri alcătuite din celelalte sectoare ştiinţifice. Sîntem, de aceea, convinşi că o istorie a folcloristicii şi etnografiei româneşti nu poate fi făcută, înţeleasă şi exact explicată fără a arunca o privire asupra dezvoltării ştiinţei şi culturii româneşti în ansamblu, pentru a desprinde apoi, din întregul constituit, acele aspecte care particularizează, dau specificul şi autonomia de domeniu distinct fiecărei ştiinţe.

Apreciată din această perspectivă, prezentarea listei membrilor Academiei Române, în ordinea numirii sau alegerii lor, a celor mai relevabile activităţi desfăşurate sub această strălucitoare cupolă, indiferent de domeniul în care s-au manifestat, se va bucura de interes, va aduce o contribuţie fecundă la mai buna cunoaştere a istoriei ştiinţei naţionale în general, a istoriei preocupărilor şi ideilor despre cultura populară românească în particular.

[1] Ion Muşlea, *Academia Română şi folklorul*, în ,,Anuarul Arhivei de folklor", I, Cluj, 1932, p. 1—7 ; Ovidiu Bîrlea, *Academia română şi cultura populară*, în ,,Revista de etnografie şi folclor", 11(1966), nr. 5—6, p. 411—441 ; Alexandru Dobre, *Academia Română, promotoare a valorificării tezaurului spiritual al poporului nostru*, în *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Filologice, Literatură şi Arte*, seria IV, tomul VIII (1986), Bucureşti, Editura Academiei, 1987, p. 39—44.

https://biblioteca-digitala.ro

*

Academia Română s-a impus în viaţa cultural-ştiinţifică a ţării, în realizarea unităţii spirituale a românilor de pretutindeni şi în înfăptuirea idealurilor de independenţă şi unitate naţională prin activitatea desfăşurată sub cupola înaltului aşezămînt a unora dintre cei mai reprezentativi cărturari ai neamului. Generaţiile de membri ai Academiei, ce s-au succedat pe parcursul celor 125 de ani de existenţă, şi-au adus, fiecare în parte şi toţi la un loc, o contribuţie care, însumată, a edificat monumentul cultural-ştiinţific care astăzi poartă acest nume prestigios şi de rezonanţă în viaţa naţională : *Academia Română*.

Împrejurările au făcut ca, pînă la această oră, activitatea sub cupola Academiei a numeroşi cărturari să fie abia amintită sau total trecută cu vederea, astfel că, necunoscînd detaliile, nu am putut reconstitui, la dimensiunile sale adevărate, ansamblul şi de aceea am fost nevoiţi să ne mulţumim cu aprecieri cu un înalt grad de aproximaţie.

Temeiurile s-au pus la 1 aprilie 1866, o dată cu înfiinţarea instituţiei academice a ţării. Este bine s-o spunem de la bun început că, atunci, la înfiinţarea Academiei, lucrurile au fost bine cumpănite, pe larg dezbătute şi finalizate cu decizii care s-au dovedit viabile. Aşa se face că, în multe privinţe, în programul de ansamblu şi în organizarea vieţii academice nu s-au produs modificări esenţiale, ceea ce a dat forului academic o capacitate sporită de conservatorism şi rezistenţă în împrejurările uneori deosebit de dificile prin care a trecut de-a lungul celor 125 de ani de existenţă.

Devine, de aceea, o necesitate cunoaşterea în detaliu a acestor începuturi, fapt pentru care vom insista asupra calităţii de membru al Societăţii Academice Române, a categoriilor de membri ai instituţiei şi, firește, a condiţionărilor de la care s-a pornit în fixarea criteriilor de alegere, de selectare a membrilor. Abia după aceea vom proceda la reproducerea listei integrale a membrilor Academiei Române, punctînd, acolo unde este cazul, modificările ce au survenit în stabilirea criteriilor de care aminteam.

OBIECTIVELE SOCIETĂŢII ACADEMICE ROMÂNE ŞI MISIUNEA MEMBRILOR EI

Succesul atingerii obiectivelor preconizate pentru Societatea Academică Română depindea, în bună măsură, de cadrul instituţional, care trebuia să fie cît mai adecvat scopurilor urmărite şi, mai ales, de personalitatea, prestigiul şi capacitatea ştiinţifică a viitorilor membri, de spiritul lor de înaltă dăruire patriotică pentru punerea, cu bune rezultate, în lucrare a misiunii ce fusese încredinţată forului academic într-un moment de răscruce pentru viaţa cultural-ştiinţifică şi politică a ţării. Pe toată durata existenţei, în această formulă, a Societăţii Academice, se atrage atenţia, cu diverse ocazii, asupra răspunderii pe care membrii Societăţii o au în faţa naţiunii, ca un îndemn la responsabilitate şi acţiune, la conciliere şi depăşire a greutăţilor de tot felul. O primă subliniere în acest sens este făcută la 1 august 1867, cu prilejul festivităţii inaugurale a Societăţii Literare, cînd Ştefan Golescu, reprezentantul oficial al guvernului, trasează liniile generale ale activităţii viitoare, stăruind în mod deosebit asupra răspunderii ce apasă de acum încolo pe umerii membrilor Socie-

https://biblioteca-digitala.ro

tăţii, pe aceea ce se aşteaptă de la ei în perspectiva imediată : „Aveţi, domnilor membri, mai înainte de toate, a vă ocupa de regulamentele constitutive ale Societăţii. Le veţi face după cum vă vor conduce luminile d-voastre. Guvernămîntul, din această oră, nu mai poate avea nici un amestec în lucrările d-voastră. Societatea este şi rămîne independentă şi liberă, cum liberă şi independentă a fost, este şi va fi limba poporului român, oricite servituţi şi vicisitudini au putut înconvoia grumajii unora dintre noi. De astăzi încolo, Societatea Literară independentă va avea răspunderea şi gloria lucrărilor sale" (*Anale*, I (1867, 1868 şi 1869), p. 12).

Membrii Societăţii Academice, personalităţi de incontestabil prestigiu ştiinţific şi politic, au înţeles de la bun început şi la dimensiunea sa reală întreaga răspundere ce le revenea, importanţa de netăgăduit a Societăţii Academice pentru prezentul şi viitorul ştiinţei şi culturii româneşti. Acest fapt este convingător demonstrat atît în luările de poziţie cît şi, cu deosebire, de trecerea concomitentă şi eficientă, de la atitudinea verbal-declarativă la împlinirea în practică a misiunilor încredinţate. Este, această atitudine, această îmbinare organică, concomitentă, a declaraţiei cu traducerea în practică, una dintre cele mai semnificative şi meritorii caracteristici ce şi-a pus amprenta asupra activităţii membrilor Societăţii Academice, singura explicaţie a numeroaselor şi importantelor realizări în care s-au concretizat, într-o perioadă scurtă de timp şi în condiţii nu tocmai prielnice, obiectivele şi demersurile pentru care Societatea Academică Română a militat încă de la constituirea sa. Dînd expresie simţămintelor de care erau animaţi membrii înaltului corp academic, Timotei Cipariu făcea, tot cu prilejul şedinţei solemne inaugurale, o memorabilă profesiune de credinţă, prin care înregimenta obiectivele şi misiunea Societăţii Academice în marele curent al luptei, pe toate coordonatele, pentru împlinirea aspiraţiilor sacre ale independenţei şi unităţii naţionale : „Simţămîntul naţional s-a deşteptat în toată românimea. Naţiunea română a venit la cunoştinţa poziţiunei care i se cuvine între naţiunile Europei ; ea va face toţi paşii cuveniţi pentru a ocupa această poziţiune cu demnitate. Naţiunea română, de aci înainte, va fi solidară pentru corpul întreg şi nu vor mai fi partite care să ne dezunească de la unul şi acelaşi scop solidar. *cultura naţională*. Pînă aci, patria română, limba şi naţionalitatea ne-a fost călcată de huni, slavi, turci şi alţii. Am *început* a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început, domnilor, abia am început, dară nu am terminat ; rămîne ca să continuăm şi să terminăm. Bărbaţii de stat ai românilor vor îngriji pentru eliberarea perfectă a patriei române. Sunt de convingere că ei îşi vor împlini cu santitate înalta sa misiune — şi patria română, în urmă, va deveni liberă" (*ibidem*, p. 16). În atmosfera entuziastă, tonică, de înflăcărat patriotism şi hotărîre generală de a trece la faptă directă pentru pregătirea cuceririi independenţei şi realizarea unităţii statale, discursul inaugural al lui Timotei Cipariu se constituie într-un adevărat program politic şi cultural, într-o solemnă chemare la acţiune energică şi unită , într-un apel, dar şi într-un angajament total.

Atunci cînd, datorită unor neînţelegeri interne sau a unor presiuni din afară, Societatea se află în pericolul de a nu-şi mai putea continua lucrările în mod normal, membrii Societăţii, atîţia cîţi mai rămăseseră, simt nevoia să-şi strîngă rîndurile, să ia poziţie publică, să-şi reafirme cu toată energia hotărîrea de a învinge piedicile, de a continua să activeze.

https://biblioteca-digitala.ro

Edificatoare în acest sens ni se par, printre altele, discuțiile din deschiderea sesiunii anului 1868, cînd, datorită absențelor numeroase, nu se întrunește „majoritatea cerută de statute pentru validarea lucrărilor Societății" și, astfel, Societatea este pusă între alternativa de a nu-și putea începe lucrările sau de a găsi o soluție de compromis care să împace și litera statutelor, să și permită, în același timp, rezolvarea tuturor sarcinilor.

Situația creată oferă membrilor Societății Academice Române momentul prielnic al reafirmării hotărîrii de a se consacra înfăptuirii obiectivelor pe care Societatea le avea în față, de a preciza încă o dată atît scopul Societății, cît și gradul înalt al înțelegerii menirii lor sub cupola forului academic, de a da o replică fermă acelor voci care nu vedeau cu ochi buni constituirea și activitatea Societății. „O lucrare într-un mod sau altul — subliniază protocolul ședinței din 16 august 1868 — este cu atît mai urgentă și mai necesară cu cît este în interesul Societății a preveni sedențiele acelora care, poate, direct ori indirect, ar intenționa sau chiar ar lucra la a face dificile sau imposibile stabilitatea, consolidarea și durabilitatea Societății ; și este de lipsă, de altă parte, a dezminți în faptă insinuările și denunțările acelor străini și de români, și de limba și literatura, și de toate interesele românilor, care țin că toată Societatea Academică Română ar fi fundată pentru scopuri și intențiuni politice" (*ibidem*, p. 132). În consecință, membrii prezenți la ședință țin să-și reînnoiască angajamentele inițiale, să le motiveze, să atragă atenția asupra a ceea ce au de făcut și cum anume să procedeze, enumerînd și dezvoltînd considerentele pentru care este necesar să se acționeze cu energie pentru împlinirea misiunii ce fusese stabilită, de întreaga națiune, Societății Academice Române. În motivarea hotărîrii lor, membrii prezenți ai Societății Academice subliniază că „sînt prea pătrunși de marea și importanța chemării ce au luat asupra lor atunci cînd au primit a face parte din această Societate, precum și sînt prea geloși pentru subsistența și consolidarea acestei Societăți ; ... sînt prea determinați a lucra în cele ce privesc scopul Societății..." (*ibidem*, p. 133). Pe parcursul anilor, membrii Societății Academice vor mai fi puși în situația de a releva, clar și în mod public, atît scopurile Societății Academice, răspunderea pe care o implică calitatea de membru al forului academic al țării și, mai ales, faptul că ei înșiși sînt conștienți de această răspundere și gata să-și facă datoria.

Iată deci că, cel puțin în acest prim stadiu, era asigurată una dintre cele mai importante condiții, menită să asigure succesul obiectivelor tinerei instituții, anume alegerea și selecția cadrelor, concretizată prin numirea la Societatea Academică Română a unor personalități reprezentative, din toate punctele de vedere, pătrunse de importanța patriotică a misiunii lor și animate de cea mai fierbinte dorință de a-și duce la bun sfîrșit obligațiile.

CALITATEA DE MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Criteriile care au stat la temeiul numirii sau alegerii membrilor Academiei Române au făcut obiectul unor aprinse, îndelungi și repetate dezbateri atît în incinta forului academic, cît și în afara lui, presa în special luînd poziție aproape de fiecare dată. Trecînd în revistă motivarea fiecărei numiri sau alegeri în parte, trăgînd linie și sintetizîndu-le, vom constata

https://biblioteca-digitala.ro

natura diferită — şi totuşi unitară în esenţa lor — a criteriilor ce au stat la temeiul numirii sau alegerii membrilor Societăţii Academice, ai Academiei Române în general. Trebuie subliniată, ca un criteriu definitoriu, preocuparea vădită ca personalităţile chemate sub cupola forului academic al ţării să întrunească mai multe calităţi în una şi aceeaşi persoană, şi anume : prestigiu ştiinţific şi cultural, prestigiu moral, dorinţa expresă de a face parte din Societate, cu toate implicaţiile şi obligaţiile pe care le presupunea această calitate etc. Fiind o instituţie care-şi propunea „de a lucra la înaintarea literelor şi a ştiinţelor între români" era firesc ca Societatea să-şi recruteze membrii, în primul rînd, dintre cărturarii cei mai de seamă ai ţării. În acelaşi timp, obiectivul consolidării unităţii spirituale a poporului român şi al pregătirii condiţiilor necesare pentru cucerirea independenţei de stat şi a realizării statului naţional unitar impunea o dublare a calităţilor ştiinţifice propriu-zise cu acelea ale prestigiului şi militantismului politic, ale apartenenţei la o anume provincie istorică şi la o disciplină ştiinţifică mai apropiată scopurilor imediate sau de perspectivă.

Cea dintîi precizare cu privire la criteriile după care urmau să fie numiţi membrii viitorului for academic o întîlnim în referatul prezentat de C.A. Rosetti, la 12 martie 1866, Consiliului de Miniştri al Principatelor Unite Române. Trasînd, ca prim obiectiv, menirea Societăţii „de a da ţării într-un timp cît mai apropiat acele două mari colonate ale templului său literar : gramatica şi glosarul limbii", referatul fixa şi condiţia de bază pe care trebuiau s-o îndeplinească cei chemaţi să acţioneze în preconizata instituţie : să fie filologi. Acelaşi document prevede şi cea de a doua condiţie, şi anume „formaţiunea Societăţii Literare Române de membri din toate provinciile locuite de români", deoarece, argumentează în continuare C.A. Rosetti, „în adevăr, gramatica şi dicţionarul dorit nu trebuie, nu pot să fie al cutărui dialect român, ci gramatica şi dicţionarul limbii române" (*Anale*, I (1867, 1868 şi 1869), p. 2).

Criteriile ce urmau să stea la baza numirii sau alegerii membrilor vor ocupa — atît prin spaţiul acordat, cît şi prin precizia detaliilor — un loc important în *Regulamentul pentru formarea Societăţii Literare Române*, actul de naştere al forului academic al ţării, aprobat, la 1 aprilie 1866, de Locotenenţa domnească a Principatelor Unite Române. Astfel, din cele 13 articole ale amintitului Regulament, patru se vor referi în mod expres la calitatea de membru al Societăţii. Articolul 4 stipulează criteriul apartenenţei teritoriale a membrilor, Societatea urmînd a avea în componenţa sa reprezentanţi din toate provinciile : trei membri din România de peste Milcov, patru membri din România de dincoace de Milcov, trei membri din Transilvania, doi membri din Banat, doi membri din Maramureş, doi membri din Bucovina, trei membri din Basarabia şi doi membri din Macedonia. În total, deci, 21 de membri. În articolul 6, gîndindu-se în perspectivă, legiuitorul lasă la latitudinea Societăţii să fixeze „după nevoie numărul membrilor săi", fără vreo altă precizare. Asupra criteriului cel mai important, acela al prestigiului ştiinţific, face referire articolul 7, în care se menţionează că, pentru început, vor fi numiţi „acei bărbaţi din ţările locuite de români ce se deosebesc prin meritele şi lucrările lor literare", avîndu-se în vedere, totuşi, ca între aceştia, aşa cum stipulează articolul 8, să se afle şi specialişti în „limbile romanice" sau în „limbile statelor

https://biblioteca-digitala.ro

vecine care au avut influență asupra formațiunei limbii române" (*ibidem*, p. 4). Iată deci că, de la bun început, se fixează criterii precise, complexe, detaliate. În măsura în care va fi posibil, vor fi avute în vedere la numirea membrilor fondatori ai Societății, la elaborarea articolelor respective din proiectul de statut al Societății Academice, la dezbaterea lor în plenul Societății și, în sfîrșit, la adoptarea formei lor definitive.

În proiectul de statut, prezentat în ședința din 14 august 1867, partea privind calitatea de membru al Societății Academice este și ea destul de întinsă. În articolul 4 se precizează că „Membrii Societății sînt sau actuali sau onorari". Potrivit articolului 5 „Membrii actuali nu vor putea fi decît români cunoscuți pentru operele lor literare și științifice și care, totodată, se bucură de o viață respectabilă. Ei sînt pe viață și nu vor putea fi excluși decît în cazuri grave și după deciziunea motivată a două treimi din membrii actuali". Articolul următor — 6 — fixează, „deocamdată", numărul total al membrilor la 27 și stipulează că „Spre a da un început Societății Academice Române, membrii convocați din inițiativa guvernului României se consideră *ipso facto* ca membrii actuali ai Societății. Ei vor completa prin alegere numărul membrilor fixat mai sus". Tot la modalitatea de alegere a membrilor se referă și articolul 7: „Societatea compusă din membrii actuali va forma un corp independent în viitor: în caz de vacanță ea singură va alege pe membrii săi". Ca o completare la articolul 4, articolul 8 va enumera categoriile de membri ai Societății Academice — membri onorari, corespondenți și donatori. „Membrii onorari și corespondenți vor fi numiți de către Societate dintre bărbații demni de a aduce servicii Societății și vor putea fi atît români cît și străini" (*ibidem*, p. 35).

Calitatea de membru donator este oarecum neobișnuită, dar, după cum este bine cunoscut, baza materială a Societății a fost asigurată, pentru început, de donațiile substanțiale făcute de Evanghelie Zappa și Alexandru Ioan Cuza.

Iată de ce, același articol 8, face mențiunea expresă a calității de membru donator, fixînd și plafonul sumei minime de la care se acorda această calitate: „Afară de aceasta, Societatea va avea și membri donatori dintre persoanele care vor contribui cu una sută galbeni sau în fond, la scopul Societății. Iară numele donatorilor și sumele ce vor da se vor trece în cartea de aur și se vor publica în fiecare an în analele Societății" (*ibidem*). În sfîrșit, documentul pe care-l analizăm pune, în articolul 9, un accent deosebit pe procedura alegerii noilor membri, alegere care, am văzut, era de competența exclusivă a Societății. Primul paragraf al acestui articol stipulează obligativitatea recomandării prealabile a candidatului de către doi membri actuali și aceea a obținerii unui înscris din partea celui recomandat „că primește a face parte într-una secțiune anume și a se supune statutelor Societății". Pentru ca un candidat să fie considerat ales trebuia să întrunească 3/4 din voturile alegătorilor prezenți (*ibidem*, p. 35—36). Ultimul articol — al 10-lea — al capitolului care ne interesează se referă la documentul menit să ateste calitatea de membru al Societății Academice: "Numirea fiecărui membru actual, onorar sau donator se va face prin una diplomă dată în numele Societății, subscrisă de președintele și secretarul Societății și munită cu sigiliul ei" (*ibidem*, p. 36).

Atît proiectul de statut, cît și dezbaterile ce au urmat pînă la adoptarea lui definitivă prezintă importanță pentru discuția noastră, fiind de

https://biblioteca-digitala.ro

natură să ajute la descifrarea concepției ce a guvernat Societatea Academică, în această perioadă de început, cu privire la condițiile și criteriile de alegere a membrilor ei, să indice, în cele din urmă, rădăcinile unor eventuale abateri, a unor aparente confuzii sau nevoia unor noi precizări și modificări ce vor interveni pe parcursul celor 125 de ani de existență ai Academiei. Discuțiile pe marginea proiectului de statut încep în ședința din 17 august 1867. Deși nu sînt prea numeroase, intervențiile și amendamentele pentru îmbunătățirea conținutului articolelor referitoare la calitatea de membru al Societății Academice Române prezintă un interes cu totul deosebit, ajutînd la mai buna înțelegere a noțiunilor cu care se vehicula, la explicarea unor aspecte mai puțin cunoscute și, în sfîrșit, la cunoașterea contribuției directe a unora dintre membrii fondatori la definitivarea proiectului de statut în partea pe care o discutăm.

Prima intervenție — pe marginea articolului 4 — este cea a lui Ioan Sbiera, care propune să se precizeze că „membrii Societății sînt sau actuali, sau onorari, sau corespondenți, sau donatori". Explicîndu-se că „sub numirea de membri onorari se înțeleg și cei corespondenți și cei donatori" (*ibidem*, p. 46), articolul este votat fără nici o modificare. Dar această precizare își are însemnătatea ei. Înțelegem că, în fapt, la Societatea Academică, în concepția fondatorilor săi, membrii erau divizați în două mari categorii, categorii de bază : 1) *membrii actuali* și 2) *membrii onorari*. Această din urmă categorie era alcătuită din membri onorari propriu-zis, membri corespondenți și membri donatori. Explicația care se dă la intervenția lui Ioan Sbiera este de natură să dezlege un semn de întrebare pe care-l ridică parcurgerea listei membrilor Academiei Române pînă în zilele noastre, și anume faptul că una și aceeași persoană putea avea, în același timp, mai multe calități în Societatea Academică. La articolul următor — al 5-lea — tot Ioan Sbiera este cel care propune două amendamente. Prima propunere este aceea de a se elimina paragraful privind obligativitatea ca viitorii membri ai Societății să „se bucure de o viață respectabilă", un criteriu de ordin moral pe care autorii proiectului îl consideră absolut necesar, pentru a conferi Societății, și din acest punct de vedere, prestigiu și autoritate. În concepția fondatorilor, Societatea Academică trebuia să fie nu numai un for cultural și științific, cel mai înalt al țării, o adunare elevată, alcătuită din personalități de primă mărime sub aspect profesional, ci și o instituție care, prin conduita morală ireproșabilă a membrilor săi, să fie o pildă demnă de urmat pentru întreaga națiune. Pentru respectarea și apărarea acestui principiu, căruia, așa cum am văzut, i se acorda o importanță cu totul aparte, vor fi luate măsuri dintre cele mai severe, măsuri care implică atît detalierea condițiilor de alegere a membrilor Societății, sublinierea, de fiecare dată tot mai accentuat, a îndatoririlor și răspunderii față de națiune pe care o implica această înaltă calitate, cît și caracterul totdeauna public al lucrărilor Societății. De asemenea, consemnarea — și grija permanentă, aproape obsesivă, ca această consemnare să se facă cît mai riguros și exact —, în protocolul ședințelor, a fiecărei intervenții și opinii în parte. Pentru toate aceste considerente, care, am văzut, sînt de esență, nu formale, propunerea lui Ioan Sbiera nu este împărtășită, pasajul în discuție urmînd a fi păstrat în continuare și în redactarea definitivă a statutului Societății Academice. La același articol, tot Ioan Sbiera cere ca, în paragraful potrivit căruia excluderea unui

https://biblioteca-digitala.ro

membru se poate face numai „după deciziunea motivată a două treimi din membrii actuali", pentru o mai exactă interpretare să se adauge și termenul „prezenți". Propunerea este acceptată „cu majoritate".

Foarte activ în această ședință, Ioan Sbiera, care îndeplinea și funcția de secretar ad-hoc, solicită unele modificări la articolul 6, articolul care se referea la numărul membrilor și modalitatea alegerii lor. Discuțiile sînt ceva mai îndelungi. În cele din urmă se adoptă o formă care, în redactarea lui Iosif Hodoș, avea următorul cuprins: „Membrii convocați din inițiativa guvernului român se consideră *ipso facto* ca membri actuali ai Societății Academice Române. Societatea însă este în drept de a-și înmulți după împrejurări numărul membrilor săi actuali. Ei se vor lua, cu respect la specialități, din toate părțile locuite de români" (*ibidem*, p. 46—47). Această ultimă redactare își are semnificația sa, pentru că, în primul rînd, clarifica, din punct de vedere formal, statutul membrilor fondatori, considerați, prin firea lucrurilor, membri actuali. În al doilea rînd, nefiind o cifră anume stabilită pentru numărul membrilor actuali ai Societății Academice, dădea acesteia o oarecare elasticitate, creînd condiții optime pentru a proceda, "după împrejurări", mai exact după necesități și nevoi, la alegerea unor noi membri. Faptul va avea repercusiuni pozitive asupra activității viitoare a Societății. După cum vom vedea, această prevedere statutară va facilita, la momentul oportun, constituirea Secțiunii științelor naturale, constituire care va fi posibilă numai după alegerea unor personalități din specialitățile respective, alegere dictată, la rîndul său, de hotărîrea de a aplica prevederea statutară cu privire la funcționarea Societății în cele trei secțiuni de bază ale sale: literaro-lexicografică, istorico-arheologică și a științelor fizico-naturale. În aceeași direcție trebuie interpretată și precizarea cu privire la alegerea membrilor „cu respect la specialități". Preconizată inițial ca Societate Literară, cu misiunea de a elabora ortografia, gramatica și dicționarul limbii române, Societatea Academică va face, cu o notabilă consecvență, pașii cuveniți pentru a-și contura noul profil, pentru a-l instituționaliza în toate demersurile sale. Stipularea — în proiectul de statut și în formularea lui Iosif Hodoș, acceptată de toți membrii prezenți — a egalității numerice a membrilor Societății Academice Române, repartizați pe specialitățile corespunzătoare celor trei secții, vădește preocuparea pentru extinderea obiectivelor Societății, pentru asigurarea unui domeniu cît mai cuprinzător de activitate. Iată deci un nou argument pentru susținerea demonstrației potrivit căreia denumirea de Societate Academică, adoptată în locul celei de Societate Literară, propusă inițial, nu presupune o simplă schimbare de nume, ci comportă un nou conținut, o nouă calitate, alta decît cea preconizată în referatul lui C. A. Rosetti și în Regulamentul pentru formarea Societății Literare Române.

La fel de importantă este și ultima parte a formulării propuse de Iosif Hodoș, în care se menține și se accentuează chiar principiul reprezentării teritoriale, al obligativității ca proporția membrilor actuali să respecte cerința prezenței în Societate a unor personalități recrutate „din toate părțile locuite de români". Acest criteriu are, înainte de toate, un substrat politic. Societatea Academică se dorea — și era de fapt — o instituție cu caracter național reprezentativ, un simbol al unității și un pledant, în conținut și în formă, al acesteia. Faptul că acest principiu este înscris

https://biblioteca-digitala.ro

în continuare în statutul Societății trebuie marcat tocmai datorită importanței și semnificației sale. Măsura în care a fost respectat contează mai puțin, dar ceea ce trebuia subliniat este tocmai păstrarea criteriului, criteriu asupra căruia s-a stăruit de fiecare dată în actele pregătitoare ale definitivării statutului Societății.

Tot Iosif Hodoș este acela care — atunci cînd Ioan Sbiera cere adăugarea unui paragraf special unde „să se specifice drepturile și îndatoririle membrilor actuali" — propune un articol nou, devenit al 8-lea, în care se învederează drepturile și îndatoririle membrilor actuali, ale membrilor onorari, corespondenți sau donatori (*ibidem*, p. 47). După o intervenție, cu un nou amendament, și după oarecari dezbateri, în final se adoptă formularea următoare : „Membrii actuali au dreptul și datoria de a participa cu vot decisiv atît în ședințele secțiunilor respective, cît și în adunările generale ale Societății" (*ibidem*, p. 48). Ioan C. Massim mai propune un adaos : „Afară de aceasta fiecare membru se însărcină cu una lucrare anumită la finitul fiecărei sesiuni, lucrare ce va fi dator a [o] prezenta Societății la începutul sesiunii viitoare" (*ibidem*). Motivîndu-se că „această îndatorire se ține de regulament, iară nu de statute", introducerea acestui aliniat în articolul 8 este respinsă „cu majoritate". Dar sămînța aruncată va da rod. Peste cîtăva vreme, valorificînd inițiativa lui Ioan C. Massim, Societatea Academică Română va adopta un regulament privind „lucrările membrilor de peste an", regulament ce va statornici cadrul organizării și prezentării de comunicări științifice în ședințe publice.

CATEGORIILE DE MEMBRI AI ACADEMIEI ROMÂNE

Am devansat oarecum, în capitolul anterior, discuțiile purtate la Societatea Academică pe marginea proiectului de statut cu privire la categoriile de membri ai Academiei. Modul nostru de a proceda este, credem, oarecum firesc, pentru că lucrurile se leagă între ele și nu pot fi despărțite decît din considerente metodologice. Reținînd ceea ce s-a discutat pînă acum și sintetizînd opiniile formulate anterior în legătură cu subiectul care ne interesează, să urmărim în continuare dezbaterea pentru a aduce clarificările și concluziile necesare.

Articolul următor, al 9-lea în noua numărătoare, nu intră în sfera de interes a acestui capitol. În schimb, articolul 10 trebuie să rețină în mod deosebit atenția pentru că face precizările cuvenite cu privire la categoriile de membri ai Societății Academice Române, la criteriile de alegere sau de numire a lor. Deosebit de activ în această ședință, Ioan C. Massim propune o formulare detaliată, cu criterii ceva mai sigure decît în proiect : „Membrii onorari se vor numi de către Societate atît dintre români, cît și dintre străini. Ei sînt sau curat onorari, sau corespondenți, sau donatori". Revine deci ideea formulată anterior de Ioan Sbiera. Mai departe, în redactarea lui Ioan C. Massim, articolul 10 continua cu enumerarea și delimitarea fiecărei categorii în parte: „a) Membrii curat onorari se numesc dintre bărbații de litere și de știință cu renume european și care, prin singura comunicare a operelor sale, ar aduce servicii Societății ; b) Membrii corespondenți se numesc dintre bărbații versați în vreuna specialitate care, cu certă retribuțiune, se însărcinează a face

https://biblioteca-digitala.ro

certe servicii Societății; c) Membrii donatori se numesc dintre persoanele care asigură pentru fondul Societății un venit anual de cel puțin una sută de galbeni. Numele donatorilor și sumele ce le vor da se vor trece în cartea de aur și se vor publica în fiecare an în Analele Societății" (*Anale*, I (1867, 1868 și 1869), p. 48). Cîteva dintre ideile conținute în propunerea lui I. C. Massim merită atenție. Cu atît mai mult cu cît, pînă la urmă, la o parte dintre ele s-a renunțat în redactarea definitivă. Numirea membrilor onorari din rîndul savanților „cu renume european" fie români, fie străini ar fi dat acestei categorii o cu totul altă structură și înfățișare. Un criteriu valoric deosebit de exigent care ar fi dus, în cele din urmă, la crearea în sînul Societății a unei categorii superioare, dintr-un anume punct de vedere, celei a membrilor titulari. Ar fi fost o categorie a recunoașterii și consacrării „renumelui european" al celui ales ca membru onorar. Cealaltă condiție necesară alegerii ca membru onorar — aceea potrivit căreia „prin singura comunicare a operelor sale ar aduce servicii Societății" — este la fel de interesantă și prețioasă pentru ceea ce preconiza Ioan C. Massim să devină forul academic al țării. Serviciile aduse Societății, la care se referă Ioan C. Massim, sînt, firește, în primul rînd, cele ce vizau obiectivele mai importante sau misiunea imediată — ortografia, dicționarul, gramatica — ce stăteau în fața instituției. Comparînd însă acest pasaj cu cel referitor la „serviciile aduse Societății" de membrii corespondenți putem admite totuși că viziunea lui Massim era ceva mai largă, că în categoria membrilor onorari preconiza elita științifică și culturală internațională, cu o contribuție decisivă la progresul civilizației umane. Chiar dacă nu a fost reținută întocmai în redactarea definitivă a statutului, intervenția lui Massim ni se pare valoroasă prin însuși conținutul ideilor exprimate, prin faptul că asemenea concepții generoase erau vehiculate în acel timp și în acel loc, spre cinstea și lauda fondatorilor, a cărturarilor noștri înaintași.

Stăruim încă asupra acestei intervenții pentru a remarca intenția lui Ioan C. Massim de a recruta membrii corespondenți din rîndul acelor persoane care „cu o certă retribuțiune se însărcinează a face certe servicii Societății". Nu încape nici o îndoială că Ioan C. Massim se gîndea la persoanele ce urmau a fi însărcinate cu elaborarea celor trei lucrări fundamentale — ortografia, gramatica și dicționarul —, cu altele de natură similară pe care, în perspectivă, Societatea ar fi dorit să le realizeze. Donațiile lui Evanghelie Zappa și Alexandru Ioan Cuza erau destinate retribuției celor ce ar fi elaborat gramatica și dicționarul sau anumite traduceri din clasicii antichității eline și latine, precum și pentru suportarea cheltuielilor de tipărire a acestor lucrări. Alături de aceste avantaje, probabil pentru a stimula interesul specialiștilor, a-i angaja pe aceștia și mai mult în îndeplinirea obligațiilor voluntar asumate prin numirea ca membri corespondenți și a-i răsplăti și moral, Ioan C. Massim preconizează criteriul pe care-l discutăm. Dacă ar fi fost acceptat în această formulă, paragraful în chestiune ar fi dus la alegerea ca membri corespondenți a tuturor celor care, într-o formă sau alta, ar fi contribuit la îndeplinirea misiunilor încredințate Academiei. Ceea ce ar fi modificat și orientat radical, într-o cu totul altă direcție, structura instituției. Este adevărat că unii dintre cărturarii premiați de Societate pentru elaborarea unor lucrări cu subiecte date au ajuns pînă la urmă membri corespondenți sau chiar actuali, dar acest premiu primit a constituit doar un argument — este drept relevat aproape

https://biblioteca-digitala.ro

de fiecare dată — în evaluarea meritelor ştiinţifice ale candidatului, iar nu singurul criteriu pentru care să se ocupe un fotoliu academic. Şi la paragraful privind pe membrii donatori există în textul lui Massim o precizare faţă de textul proiectului de statut. Massim cere ca donatorii să contribuie cu un fond substanţial din care să se asigure „un venit anual de cel puţin una sută de galbeni", ceea ce, desigur, este cu totul altceva.

După cum desprindem din protocolul şedinţei din 18 august 1867, dezbaterile pe marginea acestui articol sînt îndelungi. Sînt prezentate şi alte amendamente pe care, din păcate, protocolul şedinţei nu le consemnează. În cele din urmă, „se adoptă cu majoritate" forma definitivă a articolului 8 din proiect, devenit acum 10 : „Membrii onorari se vor numi de către Societate atît dintre români, cît şi dintre străini. Ei sînt sau numai onorari, sau corespondenţi sau donatori ;

a) Membrii numai onorari se numesc dintre bărbaţii de litere şi de ştiinţă care, prin operele lor, ar aduce servicii Societăţii.

b) Membrii corespondenţi se numesc dintre bărbaţii versaţi în vreuna specialitate, care se însărcinează a face certe servicii Societăţii.

c) Membrii donatori sînt [persoanele] care vor contribui [cu] cel puţin una mie de galbeni, în bani sau în fond, la scopul Societăţii. Numele donatorilor şi sumele ce vor da se vor trece în cartea de aur şi se vor publica în fiecare an în Analele Societăţii" (*ibidem*, p. 48—49).

La acest ultim paragraf Ioan Sbiera propune încă un aliniat care, dacă ar fi fost acceptat, ar fi determinat crearea unei noi categorii de membri ai săi, aceea de „binefăcători" : „Iară cei ce vor da Societăţii sume mai mici se consideră ca binefăcători ai ei şi se vor trece ca atare în Analele Societăţii". „Acest aliniat — consemnează protocolul şedinţei — se respinge prin majoritate, sub cuvînt că nu i-ar fi aici locul, ci mai la vale" (*ibidem*, p. 49). Prin intervenţia sa, Sbiera deschide, de fapt, una dintre cele mai lungi, uneori spectaculoase, dar şi eficiente, laturi ale activităţii material-financiare a Academiei : aceea a donaţiilor. Observăm deci că, faţă de proiect şi chiar faţă de ceea ce propusese Ioan C. Massim, redactarea definitivă a acestui articol elimină subtil cîteva formulări. Formulări, care, dacă ar fi rămas, ar fi dat structurii Academiei o cu totul altă direcţie. În acelaşi timp, unele mici adăugiri sau precizări sînt de o semnificaţie aparte. Fixarea cuantumului contribuţiei membrilor donatori la suma de cel puţin o mie de galbeni are o semnificaţie care depăşeşte simpla expresie financiară, pentru că tocmai o mie de galbeni donase Alexandru Ioan Cuza în 1863, atunci cînd instituise premiul ce-i va purta numele. Că în dezbateri nu s-a făcut nici o referire la domnitorul Unirii este de înţeles. Carol abia se suise pe tron şi atmosfera în legătură cu el era destul de încărcată. Dar, prin această simplă fixare a cuantumului, Societatea Academică îşi va manifesta ataşamentul şi recunoştinţa faţă de Cuza Vodă, pe care, numai cîţiva ani mai tîrziu, îl va numi, public, „fundatorul şi donatorul ei"[2]. Tocmai din acest motiv am şi insistat asupra dezbaterilor pe această temă. Mai ales că unele dintre ideile avansate cu acest prilej vor fi reluate, evident în alt context, şi valorificate spre binele instituţiei şi al culturii româneşti.

[2] Alexandru Dobre, *Alexandru Ioan Cuza — fondator şi membru donator al Societăţii Academice Române*, în *Memoriile Secţiei de Ştiinţe Istorice*, seria IV, tomul IV (1979), Bucureşti, Editura Academiei, 1981, p. 149—158.

https://biblioteca-digitala.ro

Dezbaterile pe marginea articolelor care se referă la calitatea de membru al Societății continuă. Articolul următor — al 11-lea — este primit relativ ușor, la propunerea lui Iosif Hodoș : „Membri onorari au dreptul a asista la ședințele Societății" (*ibidem*).

PRECIZĂRI PROCEDURALE

Cu grija pentru precizie și fixarea pînă la detaliu a tuturor aspectelor organizatorice, membrii Societății încearcă să nu scape din vedere nici un amănunt, să-l statornicească astfel încît să nu lase loc unor confuzii sau interpretări la voia celui dintîi venit. Așa se explică și preocuparea atentă pentru stabilirea procedurii de alegere a membrilor.

Articolele următoare — în noua numerotare : 12 și 13 — se referă la procedura alegerii și, respectiv, la atestatul de membru al Societății. Astfel, în articolul 12, în "stilizarea" lui Iosif Hodoș, se precizează : "Spre a putea fi ales ca membru al Societății Academice Române se cere a fi prezentat cel puțin de doi dintre membrii alegători și a da în scris că primește a face parte într-una secțiune anume și a se supune statutelor Societății. Alesul trebuie să întrunească 2/3 din voturile alegătorilor prezenți". În sfîrșit, ultimul articol — al 13-lea — care ar prezenta oarecare interes, mai ales documentar, este cel în care se specifică : „Numirea fiecărui membru actual sau onorar se face prin una diplomă dată în numele Societății, subscrisă de președintele și de secretarul Societății și munită cu sigiliul ei" (*Anale*, I (1867, 1868 și 1869), p. 49). Exact ca în proiect. Ambele articole prezintă interes pentru că, pe parcursul activității, se vor face dese referiri la ele, mai ales atunci cînd, nerespectate fiind, Societatea se va vedea pusă în situații dintre cele mai delicate. Cu unele mici adaosuri sau eliminări "stilistice" ce vor fi făcute de biroul însărcinat cu redactarea definitivă a statutului Societății, articolele privind calitatea de membru al Societății vor fi votate și încorporate în statut în ședința din 23 august 1867 (*ibidem*, p. 59).

FORMA DEFINITIVĂ, DUPĂ UȘOARE „STILIZĂRI"

La încheierea dezbaterilor pe marginea proiectului de statut, Societatea hotărăște să încredințeze documentul final unei comisii care să facă unele stilizări și să-l dea publicității. Aceste stilizări erau de natură formală, vizînd mai ales modul de redactare. Cu toate acestea, comisia, în fapt conducerea de atunci a Academiei [3], își depășește oarecum mandatul și operează, după cum ușor vom constata, modificări ce vizează chestiuni de fond. Cercetătorii interesați să stabilească în ce a constat operația de stilizare amintită vor putea ușor face acest lucru comparînd textele adoptate în timpul dezbaterilor cu cele din textul definitiv, pe care, pentru cititorii dornici să ajungă mai repede la adevăr, îl vom reproduce în continuare :

„*Art. V.* Membrii Societății Academice Române sunt sau actuali sau onorari.

[3] În perioada 8 august — 31 august 1867 Societatea Academică Română a fost condusă de un birou alcătuit din Ion Heliade Rădulescu — președinte, Timotei Cipariu — vicepreședinte, Alexandru Roman, Vasile Alexandrescu-Urechia, Ioan C. Massim și Ioan Sbiera — secretari.

https://biblioteca-digitala.ro

Art. VI. Membrii actuali nu pot fi decît români cunoscuţi prin opurile lor literare şi ştiinţifice şi cari totdeuna data se bucură de o viaţă respectabilă. Ei sunt pe viaţă şi nu pot fi excluşi decît în cazuri grave şi după deciziunea motivată a două treimi (2/3) din membrii actuali prezenţi.

Art. VII. Membrii actuali au dreptul şi datoria de a participa cu vot decisiv atît în şedinţele secţiunilor respective, cît şi în adunările generale ale Societăţii.

Art. VIII. Membrii convocaţi din iniţiativa Guvernului Românici se consideră *ipso facto* ca membrii actuali ai Societăţii Academice Române. Societatea însă este în drept de a-şi înmulţi după împrejurări numărul membrilor săi actuali. Ei se vor lua cu respect la specialităţi din toate părţile locuite de români.

Art. IX. Membrii onorari se numesc de Societate atît dintre români, cît şi dintre străini. Ei sunt sau numai onorari, sau corespondenţi, sau donatori.

a) Membrii numai onorari se numesc dintre bărbaţii de litere şi de ştiinţă cari prin opurile lor ar aduce servicii Societăţii.

b) Membrii corespondenţi se numesc dintre bărbaţii de specialitate cari se însărcin[ează] a face certe servicii Societăţii.

c) Membrii donatori sunt cei ce vor contribui [cu] cel puţin una mie de galbeni în bani sau în fond la scopul Societăţii. Numele donatorilor şi sumele ce le vor da se vor trece în cartea de aur şi se vor publica în fiecare an [în] analale Societăţii.

Art. X. Membrii onorari au dreptul de a asista cu vot consultativ la şedinţele Societăţii.

Art. XI. Spre a putea fi membru actual al Societăţii Academice Române, se cere a fi prezentat cel puţin de doi dintre membrii alegători şi a da în scris că primeşte a face parte într-o secţiune anume şi a se supune Statutelor Societăţii.

Alesul trebuie să întrunească două treimi (2/3) din voturile alegătorilor prezenţi.

Membrii onorari însă se aleg de Societate cu majoritate de voturi în urma propunerii unui membru actual.

Art. XII. Numirea fiecărui membru actual sau onorar se face prin diplomă, dată în numele Societăţii, subscrisă de preşedintele şi de secretarul Societăţii şi munită cu sigiliul ei"] (*Anale*, I (1867, 1868 şi 1869), p. 61–62).

Acestea sînt, în redactare definitivă, prevederile statutare cu privire la calitatea, categoriile şi procedura de alegere a membrilor Societăţii Academice.

Unele încercări de interpretare şi modificare a articolelor în chestiune, unele precizări asupra calităţii de membru al Academiei Române, a obligaţiilor şi drepturilor sale determinate de situaţia la un moment dat a structurii organizatorice a instituţiei, vor fi făcute în şedinţele plenare ale Societăţii Academice Române şi după aprobarea definitivă a statutelor sale. Modificările ulterioare nu schimbă, totuşi, decît sub aspect formal şi printr-un adaos de precizie, unele destul de pronunţate, esenţa prevederilor statutare cu privire la calitatea de membru al Academiei Române, stabilită în 1867.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚIA LUI S. FL. MARIAN LA ELABORAREA DICȚIONARULUI ACADEMIEI

PAUL LEU

Pe parcursul scurtei dar prodigioasei sale activități științifice, pusă în slujba intereselor majore ale românilor de pretutindeni, Simion Florea Marian s-a preocupat și de romanistică, slavistică [1], dialectologie și lexicografie. Referindu-se la ultimul aspect pomenit mai sus, Alexandru Dobre afirma, pe drept cuvînt, că activitatea etnografului și folcloristului român este, în prezent, „mai puțin sau aproape deloc cunoscută" [2], deși unii contemporani ai cercetătorului bucovinean au sesizat această latură, deloc neglijabilă. Membru fondator al Astrei și al Academiei Române, George Barițiu constata că denumirile din *Ornitologia populară română* sînt un „adaos foarte prețios al nomenclaturelor de paseri și alte animale la dicționarul limbei noastre" [3], iar Sextil Pușcariu aprecia că Marian, în scrierile sale folclorice și etnografice, întreține „cu măiestrie cuvintele rare, specifice, cu valorile lor dialectale, cu redarea sensului și cu indicarea izvorului" [4] pentru a asigura îmbogățirea și unitatea limbii române culte. De aceeași părere este și A.D. Xenopol. Marele istoric ieșean, într-un referat referitor la manuscrisul volumului *Vrăji, farmece și descîntece*, publicat de Academia Română în 1893, evidențiază, printre altele, și „un interes lingvistic. Multe forme curioase și aproape neîntîlnite chiar în alte producțiuni poporane se regăsesc aci, precum *a se împăjura*, adică a se umfla ca o pajură; *pricaz*, substantiv de la verbul *a pricăji*; *vîrgolună*, cuvînt combinat din vîrgolici și lună; *a se despotoli* (despre foc); verburi luate în alte forme de cum noi obișnuim, d.e. *a sosi* în formă transilvană:

La mine-l grăbește,
La mine-l sosește;

cuvinte necunoscute nu numai în limba cultă, dar chiar și în poezia populară, precum *brîu de ibos*, *a guzui* (a rîma, a scormoni), *gostea* sau *logostea*, care par a fi amplificări ale cuvîntului stea spre a i se găsi o rimă; *a zbori* și altele multe ce s-ar putea culege la o cercetare mai de aproape. În atare privire lingvistică credem culegerea părintelui Marian cu deosebire inte-

[1] Gabriel Strempel, *Simion Florea Marian și vechea slavonă românească*, în *Studii și cercetări de bibliografie*, nr. 13, Editura Academiei, 1974, p. 113—131.

[2] Alexandru Dobre, *Simeon Florea Marian la Academia Română*, în *Memoriile Secției de Științe Istorice*, seria IV, tomul II, 1977, București, Editura Academiei, 1979, p. 155.

[3] Apud Alexandru Dobre, stud. cit., p. 155—156.

[4] Sextil Pușcariu, *Părintele Marian*, în „Junimea literară", anul IV, nr. 6—7, iunie-iulie 1907, p. 134.

REF, tom 37, nr. 1, p. 17—23, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

resantă, căci se știe de ce mare interes etnografic și istoric este cunoașterea cît se poate mai amănunțită a limbii poporane pentru neamul românesc"[5].

Marian era conștient de faptul că folclorul și etnografia constituie un important document lingvistic și istoric din care „aflăm originea și limba noastră cea adevărată [...]. Toată istoria, toată viața românilor, atît în relațiile lor dinăuntru, cît și cu popoarele megieșe de la descălecarea lor în Dacia și pînă în timpul de față, e descrisă cu culori vii, numai și numai în poeziile, tradițiile, poveștile și datinile poporale" [6].

Preocupările lingvistice cu caracter comparatist ale lui S. Fl. Marian preced cu mult perioada afirmării sale pe plan național. Ele au apărut pe cînd era elev și s-au dezvoltat în timpul studiilor superioare făcute la Cernăuți. În acest răstimp formativ, tînărul bucovinean, în afara adunării creațiilor folclorice, etnografice sau a urmelor istorice, s-a mai preocupat și de explicarea unor cuvinte străine ce intrau în limba română, de ortografie, de alcătuirea unui dicționar etc., după cum o dovedesc mai multe manuscrise inedite rămase de la el. Spre exemplu, în plină influență a școlii latiniste, cînd Massim și Laurian tipăriseră primul volum al dicționarului lor și-l pregăteau pe cel de al II-lea, Marian se număra printre acei ce susțineau scrierea fonetică și respectarea structurii limbii române vorbite, „pentru că așa se pronunță de popor și nu e bine a purifica și omite toate cuvintele de altă origine din limba română. Și eu sînt de aceeași părere că cuvintele de origine străină să nu se scoată din limba română pînă nu vor afla altele în popor care să corespundă aceleeași idei" [7].

Încă din 1873, pe cînd absolvise cel de al II-lea an de studii teologice, Marian a simțit nevoia unui instrument de lucru pentru a contribui la dezvoltarea limbii române și în acest scop a inițiat întocmirea unui dicționar toponimic, după cum rezultă dintr-un manuscris inedit, de cincizeci de pagini, pe a cărui copertă stă caligrafiat :

„DICȚIONAR
topografic și statistic
al
Bucovinei
compus de
Simion Fl. Marian
1873" [8].

Lucrarea lexicografică amintită mai sus cuprinde nouăzeci și trei de toponime, dispuse în ordine alfabetică. Pentru unele localități bucovinene Marian a rezervat doar două rînduri, iar pentru altele, cum e cazul așezării dispărute de lîngă Ilișești, denumită Cetățuia, sau a satelor Sfintu Ilie, Reuseni etc. pînă la douăsprezece pagini, făcînd astfel adevărate micromonografii.

Îndată după alcătuirea nucleului ei (Societatea Literară Română, la 1 aprilie 1866, transformată în Societatea Academică Română, 1867), Academia Română a hotărît să realizeze mai multe instrumente eficiente de cultivare a limbii și ridicare a nivelului cultural al poporului, prin inter-

[5] Apud Alexandru Dobre, stud. cit., p. 156.
[6] Simeon Fl. Marian, *Poezii poporane române*, tomul I, 1873, Cernăuți, p. IV—V.
[7] S. Fl. Marian, ms. inedit, Fondul memorial-documentar „S. Fl. Marian", Suceava. inv. nr. 294, p. 33 — 34.
[8] S. Fl. Marian. *Dicționar topografic*, ms. inedit, *ibidem*, inv. nr. 342, coperta.

https://biblioteca-digitala.ro

mediul cărora să contribuie la consolidarea și desăvîrșirea unității spirituale a românilor de pretutindeni. În acest scop, în articolul nr. 1 al *Regulamentului pentru formarea Societății Literare Române* se prevedea ca misiune specială : „a) de a determina ortografia limbii române ; b) de a elabora o gramatică a limbii române și c) de a începe și realiza lucrarea dicționarului român”[9].

Ultimul obiectiv, tradus în practică, urma să fie un dicționar al limbii române vorbite în acea vreme pentru a servi la îmbogățirea și unitatea limbii, la formarea stilului beletristicii naționale, la alcătuirea unui instrument de lucru care să pună la dispoziția scriitorilor, oamenilor de știință, tuturor vorbitorilor din spațiul carpato-danubiano-pontic tezaurul lexical existent.

Pentru întocmirea dicționarului Academiei, înaltul for științific a mobilizat și continuă să mobilizeze pe cei mai de seamă membri ai săi, filologi, oameni de cultură, printre care s-a numărat și Simion Florea Marian, după cum rezultă din manuscrisele descoperite de noi la Suceava [10].

Prima încercare făcută de A.T. Laurian și I. C. Massim a eșuat lamentabil (deoarece *Dicționarul limbei române*, în două părți, tipărite în 1871 și 1876, era alcătuit după artificialul principiu al purismului latinist). De aceea, la 2 aprilie 1884, Academia Română îi încredințează lui B. P. Hasdeu sarcina de a elabora, în termen de șase ani, dicționarul mult dorit. În acest scop, cunoscutul filolog, folclorist, scriitor și istoric a întocmit un chestionar pe care l-a răspîndit în toate ținuturile românești, spre a aduna materialul necesar proiectului său enciclopedic. Pentru a se informa în legătură cu stadiul de evoluție a limbii vii și a cunoaște folclorul din Țara de Sus, B. P. Hasdeu a trimis un exemplar și lui Simion Florea Marian. Academicianul de la Suceava a răspuns solicitării, însă autorul lui *Etymologicum Magnum Romaniae* a reținut, în primul tom, apărut în 1886, numai o parte din informațiile primite de la etnograful și folcloristul bucovinean. Pe cînd lucra la redactarea celui de al III-lea volum, Hasdeu și-a reînnoit cererea. La 29 august 1892, el îi scria lui S. Fl. Marian : „Știi că încep acuma litera *B* din *Etymologicum*. Dacă pentru litera *A* am putut profita puțin de luminile domniei tale, doresc să profit mult cel puțin pentru urmarea lucrării. Îți voi fi dară foarte recunoscător dacă îmi vei comunica, cît de curînd, cuvintele începătoare cu *B* pe care le vei crede de cuviință”[11].

Din nefericire, tragedia produsă de dispariția prea timpurie a fiicei sale, Iulia, a curmat spiritul prodigios și inspirat al omului de știință care începuse a dărui un grandios monument pentru limba și cultura României moderne.

După mai multe tatonări și căutări, Academia Română a însărcinat cu elaborarea dicționarului pe Alexandru Philippide. Filologul ieșean demarează entuziast și productiv în munca de adunare a materialului

[9] Alexandru Dobre, *Idealul unității naționale în cultura română*, București, Editura Minerva, 1988, p. 73.

[10] Vezi Paul Leu, *Contribuția lui S. Fl. Marian la elaborarea Dicționarului Academiei Române*, I, II, în „Zori noi”, Coordonate literare, anul XXXIV, nr. 9483, din 16 martie 1980, p. 3 și nr. 9501, din 9 aprilie 1980, p. 3 și *Odiseea dicționarului limbii române. Trei scrisori inedite ale Academiei Române adresate lui S. Fl. Marian*, în *Almanahul părinților, 1983*, Editura Revistei de pedagogie, București, 1983, p. 56—57.

[11] B. P. Hasdeu către S. Fl. Marian, scrisoare din 29 august 1892, Fondul memorial-documentar „S. Fl. Marian”, Suceava, inv. nr. 202.

https://biblioteca-digitala.ro

lexical, cu ajutorul a patru foşti studenţi, sprijinit fiind şi de colaborarea lui Simion Florea Marian şi a filologului praghez, profesorul universitar Jan Urban Jarník. Philippide alcătuieşte un *Plan cum să se adune materialul*, în cinci puncte. În el a stabilit normele după care colectivul de lucru va întocmi fişele pînă în toamna lui 1889. Concomitent cu pregătirile metodologice ale profesorului ieşean, Academia Română, prin adresa nr. 9539 din 5/27 noiembrie 1897, face următorul apel la bunăvoinţa lui Simion Florea Marian :

„Domnule coleg,

Vă este cunoscut că Academia, în ultima sesiune generală, a hotărît a organiza facerea unui dicţionar al limbii române. Comisiunea aleasă pentru ducerea la îndeplinire a acestei hotăriri se îngrijeşte mai întîi de adunarea sistematică a materialului lexical al limbii din textele vechi şi noi, literare şi populare.

Organizînd această lucrare, comisiunea s-a gîndit, natural, la multele domniei voastre scrieri şi la bogatele colecţiuni de vorbire, din viaţa, din credinţele poporului român de pretutindeni, şi a decis a vă ruga să binevoiţi a da ajutor la adunarea sistematică a materialului din dicţionar.

Avem deci onoarea a vă ruga să daţi ajutorul domniei-voastre la lucrarea comisiunii, de a cărei cît mai grabnică ducere la bun sfîrşit Academia este preocupată în cel mai înalt grad. Comisiunea doreşte să adunaţi din colecţiunile şi scrierile domniei-voastre publicate şi nepublicate toate numirile de animale, de părţi ale corpului, de plante, de fiinţe mitologice din credinţele populare, de vrăji, de obiceiuri la naştere, nunţi, înmormîntări, tot materialul lexical pe care-l veţi nota în lecturile domniei-voastre.

Conlucrarea domniei-voastre va trebui, natural, să fie făcută după regulile generale fixate tuturor conlucrătorilor pentru necesara uniformitate. Aceste reguli sînt expuse în alăturatul, în copie, *Plan cum să se adune materialul*, întocmit de dl A. Philippide.

1. Fiecare cuvînt să fie scris pe un bilet, înalt de 8,5 centimetri şi lat de 5,2 centimetri, din hîrtie de bună calitate, dar numai de grosimea hîrtiei de scris obişnuite.

2. Cuvîntul să fie scris cu ortografia Academiei în partea de sus a biletului, iar citaţiunile să se facă cu ortografia a însăşi textului citat. Sub fiecare cuvînt să se scrie numele ştiinţific de animale, plante etc., apoi sinonimele, numele româneşc corespunzător din diferite ţinuturi, explicări scurte asupra animalului, plantei sau lucrului numit, pe urmă să se citeze propoziţiuni întregi, proverbe, zicători sau alte grupe de cuvinte în care cuvîntul citat să fie legat, astfel ca la fiecare cuvînt să fie citate în propoziţiuni întregi toate locurile unde ştiţi că a fost cuvîntul întrebuinţat. Scurtăturile cu care cărţile vor fi citate sînt, în parte, date în *Plan* (de ex. Anton Pann, *Erotocrit* = P. Er). Pentru cărţile necuprinse în lista noastră veţi întrebuinţa scurtăturile ce veţi găsi de cuviinţă, dar totdeauna aceleaşi. Biletul să fie scris mai lămurit şi citeţ. Vă trimitem, pe lîngă aceasta, cîteva bilete ca model.

3. Biletele scrise să fie aşezate în ordine alfabetică, în cutii de lemn, spre a se păstra cît mai bine, avînd să reziste la multe mutări pînă la sfîrşitul redactării dicţionarului.

4. Fiindcă spaţiul unui bilet se poate să fie neîndestulător pentru o discuţiune mai lungă, astfel cum noi dorim, apoi, în ceea ce priveşte colecţiunile deja făcute de domnia-voastră, le veţi putea mai bine înşirui într-o singură întinsoare, într-un manuscris continuu, anume într-un caiet 8⁰ ori in folio : veţi înşira în asemenea caz cuvintele după alfabet şi veţi face la fiecare cuvînt citaţiunile cerute sub no. 3, precum toate comparaţiunile cîte le veţi fi stabilit domnia-voastră între înţelesuri. În asemenea caz, dacă veţi înşira materialul într-un corp unic, apoi va trebui înşirat strict alfabetic, adică va trebui să nu se repete acelaşi cuvînt ori aceeaşi literă în diferite locuri pe diferite foi. Va fi necesar, prin urmare, întîi să vă daţi bine socoteala de totalitatea cuvintelor acestei înşirări. Aceasta va fi posibil numai cînd domnia-voastră veţi fi avînd deja un corp întreg de cercetări lexicale asupra colecţiunilor domniei-voastre. În caz contrariu, tot mai bine va fi să întrebuinţaţi biletele, pentru ca să nu pierdem vremea ; cînd ceea ce scrieţi despre un cuvînt nu vă încape pe un singur bilet, veţi scrie mai multe bilete, toate cu cuvîntul respectiv în frunte.

Am dori să ştim cît mai curînd lista autorilor colectaţi de domnia-voastră, precum şi scurtăturile pentru ceilalţi autori, necuprinşi încă în listă, pe care avem să-i colectăm de acum înainte. Se înţelege de la sine că scurtăturile din lista noastră trebuiesc păstrate întocmai.

Comisiunea a organizat adunarea materialului astfel ca această lucrare pregătitoare să fie cu totul terminată în doi ani, adică pînă în toamna anului 1899. Vă rugăm ca biletele făcute în fiecare perioadă de 2—3 luni să binevoiţi a le trimite spre aşezare la locul lor alfabetic în culegerea generală.

Nu ne îndoim că lucrarea lexicografică, de a cărei ducere la îndeplinire Academia este acum în cel mai înalt grad preocupată, va găsi un puternic ajutor la domnia-voastră, care de

https://biblioteca-digitala.ro

mulți ani ați dezvoltat o neîntreruptă și rodnică activitate în studiul literaturii, credințelor și obiceiurilor poporului român" [12].

Fiind ocupat cu definitivarea primelor volume ale trilogiei *Sărbătorile la români*, S. Fl. Marian nu a realizat mai nimic din ceea ce l-a însărcinat Academia Română să facă pînă în februarie 1899. Pe lîngă faptul că era ocupat cu una dintre operele sale fundamentale, academicianul de la Suceava se mai temea că nu va primi „întreaga răsplată morală și materială" [13] pentru munca depusă.

Pentru a-i înlătura suspiciunile, Ioan Bianu, într-o scrisoare, îi promite că se va lămuri totul în sesiunea academică viitoare, „unde lucrul se va explica îndată cu cea mai mare ușurință. Tot așa de ușor se va regula și recompensa muncii iarăși spre deplina mulțumire, căci știți că aici sînt mari și puternice simțămintele de cel mai viu interes pentru lucrările și persoana dumitale. Dovezi ai avut de multe ori. A produs aici bucurie știrea că te-ai pus să redactezi *Botanica poporală*. Bine faci. Pune-ți în rînd materialele și dă-le la publicat, căci vremea adunatului a trecut, acum este vremea clasificării și a dării în lucru a celor adunate" [14].

După schimbul de informații și opinii ce a avut loc între Marian și Bianu, folcloristul a comunicat înaltului for științific al țării stadiul la care se afla, în acel moment cu fișarea materialului lexical. De îndată, S. Fl. Marian a primit din partea Academiei următoarele precizări și recomandări :

„Comisiunea dicționarului, în ședința de la 2/14 al lunii curente [adresa Academiei e datată 11/23 februarie 1899] a luat cunoștință de cuprinsul scrisorii domniei-voastre de la 26 ianuarie trecut și de piedicile care nu v-au lăsat să îndepliniți pînă acum rugarea numitei comisiuni, cuprinsă în adresa noastră no. 9539, de la 15/27 noiembrie 1897 și primită de domnia-voastră prin scrisoarea de la 27 aprilie 1898.

Adunarea materialului pentru dicționar trebuie să fie terminată, negreșit, pînă în luna noiembrie a acestui an, spre a se putea începe atunci lucrarea de redacțiune. Din această cauză comisiunea dicționarului a hotărît a vă ruga din nou să binevoiți a termina și domnia-voastră pînă în noiembrie viitor adunarea materialului lexical din operele domniei-voastre, urmînd întocmai după modalitatea arătată prin numita noastră adresă din 15/27 noiembrie 1897. Anume, comisiunea vă roagă să începeți cu lucrările domniei-voastre tipărite în volume și prin reviste, apoi să continuați cu manuscriptele și notele nepublicate. Extractele din scrierile domniei-voastre din volume să fie notate cu abrevierea *Ma.* (Marian), urmată de o silabă din titlul cărții : *Orn.* (Ornitologie), *Sat.* (Satire poporale), *Trad.* (Tradițiuni) etc. ; cele luate din articole publicate prin reviste sau din lucrările manuscripte și note încă nepublicate să fie însemnate numai cu *Ma.*

Comisiunea a decis ca pentru această lucrare să vi se dea o remunerație de 1 200 lei, din care 600 lei la predarea materialului adunat din scrierile publicate și 600 lei la predarea celor adunate din manuscripte și note încă nepublicate.

Comunicîndu-vă aceste deciziuni ale Comisiunii dicționarului, vă rugăm, domnule coleg, să binevoiți a ne comunica cît mai în grabă posibil deciziunea domniei-voastre în această privință" [15].

Noua invitație, semnată de P. Poni și D. Sturdza, a avut darul de a-l mobiliza pe S. Fl. Marian. Lucrînd intens în primăvara, vara și toamna lui 1899 la fișarea lexicului din propria-i operă, folcloristul bucovinean a trimis, rînd pe rînd, mai multe casete pline cu fișe. La 30 martie 1899, academicianul de la Suceava a expediat la București un set de „2338

[12] Adresa Academiei Române, nr. 9539 din 15/27 noiembrie 1897, către S. Fl. Marian, *ibidem*, inv. nr. 495.

[13] Ioan Bianu către S. Fl. Marian, scrisoare inedită, din 21 ianuarie 1898, *ibidem*, inv. nr. 106.

[14] *Ibidem.*

[15] Adresa Academiei Române no. II 965 din 11/23 februarie 1899, *ibidem*, inv. nr. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

cuvinte scoase în decursul lunei lui martie din manuscriptele mele, scria Marian, și menite pentru *Eiymologicum Magnum*, care are să se publice sub auspiciile Academiei Române"[16]. În luna mai a aceluiași an au mai sosit încă opt sute treizeci și cinci de fișe pentru Dicționar, extrase din manuscrisele sale, care au fost incorporate de îndată „în marea colecție generală. Foarte bună lectură sînt aceste bilete, remarca Ioan Bianu într-o scrisoare inedită, ține-te de ele și fii sănătos, ca să poți extrage toate materialele dumitale publicate și nepublicate"[17].

Între 1 și 8 iunie Ioan Bianu a mai primit de la S. Fl. Marian încă o mie șapte sute șaisprezece fișe scoase din manuscrise, din *Chromatica poporului român* și din ediția mică de *Vrăji, farmece și deșteaceri*. Pachetul a fost reexpediat la Iași, unde se centraliza întregul material lexical necesar *Dicționarului limbii române*, coordonat de filologul Al. Philippide. Marian a continuat să fișeze din opera sa edită și inedită pînă la 9/21 octombrie 1899, cînd expediază, prin poștă, la București, ultimul pachet cu „țidule" extrase din *Sărbătorile la români*, volumele I și II, *Descîntece poporane române* și *Satire poporane române*, ce însuma trei mii patru sute șaptezeci și cinci de bucăți. „Aceste cuvinte, dimpreună cu cele 4 890 ce vi le-am trimis mai înainte și care le-am scos parte din *Chromatica poporului român* și *Vrăji, farmece și deșteaceri*, parte din manuscriptele mele, fac la un loc 8 365 de cuvinte. A mai rămas de scos încă din *Ornitologia poporană română*, volumele I și II, *Nașterea la români*, *Nunta la români*, *Înmormîntarea la români* și *Tradiții poporane române*. Deoarece însă atît timpul, cît și imprejurările , nu-mi permit să mai scot din aceste din urmă opuri, binevoiți a dispune ca restul, dacă veți afla de neapărată lipsă, să-l scoată altcineva. Aducîndu-vă aceasta la cunoștință, vă rog a nu-mi lua anume de rău că n-am fost în stare a petrece pînă la timpul fixat toate opurile publicate de mine și a scoate cuvintele cuprinse în ele, ci numai pe jumătate dintr-însele, plus manuscriptele. Dacă materialul n-ar fi fost prea mare și dacă n-aș fi fost prea ocupat cu școala și cu conducerea societății „Școala română", al cărui președinte sînt și care mi-au dat și-mi dau, mai ales în timpul din urmă, foarte mult de lucru, bucuros aș fi făcut-o și aceasta" [18].

Volumele amintite mai sus au fost repartizate colectivului de cercetare de sub conducerea lui Al. Philippide, așa că la începutul lunii ianuarie 1900, „adunarea materialului pentru dicționar s-a terminat" [19].

În intervalul de mai puțin de un an, harnicul folclorist bucovinean a realizat doar jumătate din ceea ce îi ceruse Academia Română. Pentru contribuția adusă la realizarea importantei lucrări lexicografice ce tezauriza limba română, *Academia Română* i-a trimis lui S. Fl. Marian următoarea scrisoare de mulțumire :

„Domnule coleg,

Comisiunea dicționarului limbii române, întrunită în ședință la 21 decembrie 1899, a decis a vi se exprima viile mulțumiri ale Academiei pentru ajutorul ce ați binevoit a-i da spre

[16] Marieta Croicu și Petre Croicu, *Scrisori către Ioan Bianu*, Documente literare. Ediție și note de ..., vol. II , București, Editura Minerva, 1975, p. 242.

[17] Ioan Bianu către S. Fl. Marian, scrisoare inedită din 5/17 mai 1899, Fondul memorial-documentar „S. Fl. Marian", Suceava, inv. nr. 113.

[18] Marieta Croicu și Petre Croicu, *ibidem*, p. 244.

[19] Ioan Bianu către S. Fl. Marian, scrisoare inedită din 8/20 ianuarie 1900 , Fondul memorial-documentar „S. Fl. Marian", Suceava, inv. nr. 116.

https://biblioteca-digitala.ro

a îndeplini marea lucrare pusă de Academie sub îngrijirea ei, făcînd extractele pentru dicţionar dintr-unele din scrierile domniei-voastre.

Scrierile domniei-voastre, din care lipsa de timp nu v-a permis a face extractele, au fost explorate de tinerii care au lucrat la Iaşi sub conducerea şi supravegherea directă a d-lui Al. Philippide ; aceste scrieri sînt : *Ornitologia*, două volume, *Naşterea*, *Nunta*, *Înmormîntarea* şi *Tradiţii poporane*.

Totodată vă facem cunoscut că s-a dispus a vi se trimite suma de 600 lei (şase sute) ca onorariu pentru osteneala domniei-voastre, în conformitate cu dispoziţiunile care vi s-au comunicat prin adresa noastră no. II 965, de la 11/23 februarie 1899.

Primiţi, domnule coleg, încredinţarea prea distinsei noastre consideraţiuni.

Preşedinte, *P. Poni*

Secretar general, *D. Sturdza*" [20]

În urma amintitei hotărîri din 21 decembrie 1899 au mai fost transmise mulţumirile Academiei Române şi lui Jan Urban Jarník, M. Carp şi I. Popovici.

La 1 aprilie 1902, munca de organizare şi redactare a celor şase milioane de fişe era în toi, ajungîndu-se pînă la prepoziţia *de*, însă Al. Philippide a intrat în conflict cu Academia Română, deoarece aceasta i-a cerut să reducă la minimum discuţiile etimologice şi să dea prioritate definirii şi clasificării sensurilor cuvintelor [21]. Filologul ieşean a refuzat amestecul şi, neputînd rezista presiunilor, a abandonat lucrarea lexicografică în curs de definitivare, restituind Academiei, în 1905, tot materialul fişat. Din dicţionarul coordonat de Al. Philippide s-au tipărit doar două extrase de probă, restul a rămas necunoscut publicului. Se pare că întreg materialul s-a pierdut. Munca a fost reluată de Sextil Puşcariu care, timp de patruzeci de ani, a reuşit să redacteze şi să tipărească *Dicţionarul limbii române* de la *A* la *L*, pînă la cuvîntul *lojniţă*, iar după 1948 colectivele de la institutele lingvistice din Bucureşti, Cluj-Napoca şi Iaşi continuă munca fără a o fi încheiat pînă în prezent [22].

Dramatica odisee a *Dicţionarului limbii române* pune în evidenţă prestigiul de care s-a bucurat omul de ştiinţă S. Fl. Marian şi opera sa folclorică şi etnografică, precum şi interesul Academiei Române pentru a valorifica cultura „minoră", a spaţiului mioritic, cum o numeşte Lucian Blaga.

[20] Adresa Academiei Române no. II 1871, din Bucureşti (fără dată), către S. Fl. Marian, *ibidem*, inv. nr. 26.

[21] Paul Cornea, *Studiu introductiv* la B. P. Haşdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, vol. I, ediţie îngrijită de Andrei Rusu. Studiu introductiv de ..., 1970, Bucureşti, Editura Minerva, p. XXVI.

[22] Lucreţia Mareş, *Dicţionarul tezaur al limbii române*, în „Revista de etnografie şi folclor", tomul 34, nr. 3, 1989, p. 211—212, face o succintă şi substanţială istorie a *Dicţionarului limbii române*.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA „ȘEZĂTOAREA" DE LA FĂLTICENI

IORDAN DATCU

Cînd, în urmă cu un secol, la 1 martie 1892, apărea, la Fălticeni, orășelul trecut de unii — atît de impropriu — în categoria acelora unde nu se întîmpla nimic, „Șezătoarea", subintitulată la primul număr, care însuma doar 32 de pagini, „revistă pentru literatură și tradițiuni populare", nici directorul ei, Artur Gorovei, nici membrii fondatori (Neculai Vasiliu, din Crucea-Broșteni, Constantin Pavelescu, din Mădeiu, Teodor Daniilescu, din Farcașa și Mihai Lupescu, din Spătărești actorului Millo) n-au prevăzut ce periplu va avea publicația lor, ce benefic va fi rolul jucat de ea în nobila acțiune de strîngere și editare — evident cu mijloacele romantice la îndemîna colaboratorilor ei, în majoritate învățători, vreo două sute la număr, după un calcul al conducătorului revistei — a creațiilor poporului nostru. Într-adevăr, revista a înscris un moment remarcabil în istoria publicațiilor de acest fel și a creat și o emulație, în sensul că au apărut apoi și alte publicații cu profil înrudit, unele rivalizînd ca însemnătate cu predecesoarea, altele evident mai modeste.

La un ceas de bilanț, la 2 aprilie 1931, Artur Gorovei era îndreptățit să afirme că «„Șezătoarea" și-a îndeplinit, în timp de 37 de ani, o întreită misiune : ca primă revistă de folclor a dezmormîntat o comoară menită să fie pierdută pe totdeauna și a contribuit la dezvoltarea interesului pentru culegerea și cercetarea materialului nostru folcloric ; „Șezătoarea" a contribuit, în vremuri grele, la „binecuvîntata unire a tuturor românilor prin strîngerea laolaltă a creațiunilor lor" cum a zis Delavrancea ; și, „Șezătoarea" a făcut să se vorbească despre români și despre creațiunile lor populare, peste toată fața pămîntului ».

Iată de ce nu trebuie să uităm meritele acestei publicații. Am adăuga și ale directorului ei, care s-a bucurat de aleasă cinstire din partea unor proeminenți cărturari ai neamului. Amintim aici doar doi dintre ei. Mihail Sadoveanu, care l-a cunoscut poate cel mai bine pe Artur Gorovei, îl situa pe acesta în rîndul nobil al generoșilor. În articolul *Sărbătorirea unui cărturar* („Dimineața", București, 10 decembrie 1932), autorul *Baltagului* scria : „Dintre

REF, tom 37, nr. 1, p. 25—30, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

acești oameni care au dat fără să ceară nimic și fără să nădăjduiască o scadență, face parte Gorovei". Iar N. Iorga vorbind — în „Curentul folticenean" din 9 aprilie 1933 — despre tipul de cărturar care s-a devotat cercetării „sufletului larg și bun al poporului său în stratele lui adînci", anticipa că atunci „Cînd se vor încerca marile sinteze asupra acestui suflet, atunci se va vedea cît de însemnată a fost partea lui", a lui Artur Gorovei. Aprecieri drepte și îndemnuri care nu trebuie uitate. Tot așa cum nu trebuie uitat un alt exemplar celebru din aceeași stirpe a generoșilor autentici, G. T. Kirileanu, care în anii cînd a fost bibliotecar al Casei Regale a contribuit enorm la apariția „Șezătorii".

Spre deosebire de alți folcloriști, despre care adesea nu știm nici datele principale, Artur Gorovei n-a vrut să rămînă nimic necunoscut din viața și activitatea sa. Este folcloristul care a lăsat cel mai amplu jurnal personal și cele mai ample amintiri, amîndouă manuscrisele în cea mai mare măsură inedite. În urmă cu două decenii, în această revistă am publicat un articol mai amplu, *Artur Gorovei în lumina „Amintirilor" sale*. Așa cum n-am putut să reeditez, în seria de scrieri ce voiam să i-o consacru, lucrări de bază ale sale, precum *Credințl și superstiții ale poporului român* (1915) și *Ouăle de Paști* (1937), tot așa mi-a fost imposibil să tipăresc din amintirile sale. De aceea, dau acum, la acest moment aniversar, cîteva pagini din amintirile sale, pagini care subliniază tocmai acea generozitate care l-a caracterizat. Mă refer cu deosebire la acele pagini în care evocă momentul dăruirii bibliotecii sale de specialitate Universității din Iași.

ARTUR GOROVEI : AMINTIRI
(fragmente inedite)

Librăria Cartea Românească mi-a editat, în o broșură, *Noțiuni de folclor*. Am fost naiv ; credeam că volumașul acesta va trece din mînă în mînă, mai ales între învățători. Cînd, peste cîtva timp, am cerut librăriei să-mi spuie cîte exemplare s-au vîndut, mi s-a răspuns ... 20 de exemplare : douăzeci !

Am regretat că am făcut pagubă editorului și am fost mîhnit că după atîția ani cît am tipărit eu „Șezătoarea", la care au colaborat vreo două sute de învățători, nu s-a găsit nici unul care să se intereseze ce e aceea „folclor".

Altfel au apreciat munca mea savanți din străinătate.

Arnold van Gennep este un mare savant francez, care, afară de lucrări de folclor foarte erudite, scrie în revista „Mercure de France", unde publică dări de seamă și despre lucrările de folclor.

În numărul din 15 noiembrie 1937 se scuză că nu vorbește mai adeseori despre lucrările de folclor, pe care i le trimete Academia Română, folclor care este „un des plus riches et des plus nuancés de l'Europe ; qui, en outre, commence à être l'un des mieux connus". În acest număr vorbește despre lucrările lui T. Niculescu-Varone, Constantin Mureșanu, Tzigara-Samurcaș și despre *Noțiuni de folclor* ale mele. Am să reproduc întregul cuprins al acestei dări de seamă :

« Les *Notions de Folklore* d'Artur Gorovei sont un bon exposé de propagande. Le directeur de l'excellente, mais défunte revue, „Șezătoarea", a mis à la disposition du grand public roumain, surtout rural, sa longue expérience d'enquêteur et de théoricien. Il trace l'historique du mot *folk-*

https://biblioteca-digitala.ro

lore en Roumanie, le terme de *traditions populaires* (littérature, etc.) antérieurement adopté, présentant dans ce pays les mêmes inconvénients que chez nous ; au besoin, *traditions* pourrait subsister ; mais *populaire* est un mot à double sens, qui entraîne perpétuellement des confusions ; pour les chansons françaises, par exemple, il faut avoir soin de distinguer celles qui sont *populaires* de celles qui sont folkloriques.

Ce petit manuel a été conduit par Gorovei avec adresse et en partie selon le plan de mon petit *Folklore* de chez Stoch, avec addition de faits-types roumains et, p. 59—60, un classement sommaire de quelques thèmes littéraires internationaux représentés en Roumaine. Mais si dans mon petit volume je tenais compte des coutumes et des arts populaires, Gorovei les a éliminés pour adopter l'ancien point de vue littéraire trop étroit défendu par Karle Krohn, sans arguments suffisants. Si le folklore est l'étude méthodique de la „vie populaire", il faut le considérer dans sa totalité, non pas seulement intellectuelle, mais aussi matérielle.

C'est en ce sens que je prends le folklore dans mon *Manuel*. Et que pour la Roumanie il faut le prendre aussi. D'autant plus que les manifestations artistiques folkloriques (plastiques et décoratives) sont relativement rares chez nous , à moins de considérer aussi comme populaires nos arts du moyen âge, que les archéologues ont annexés, bien qu'ils appartiennent strictement à notre domaine : décoration de nos cathédrales et églises ; art bourguinon sincère et brutal ; art champenois plus adouci ; art normand jusqu'à nos jours presque primitif ; art provençal et catalan directement traduit de la nature ; en Roumanie, et d'une manière générale dans les Balkans, et jusque dans le Quadrilatère tchécoslovaque, la filiation, à partir des styles préhistoriques (Néolitiques, Bronze, 1er Âge du fer) se suit sans discontinuité».

* * *

Din altă parte a lumii, din nordul Europei, din Suedia, altă veste.

Dl. Ilie Diaconide, docent universitar la Amsterdam, avocat la Curtea de Apel, face o vizită la Upsala colegului său, docentul universitar Alf Lombard, „în cocheta sa vilă din Djursholm, la o jumătate oră de Stockholm, pe țărmul Mării Baltice. Cu o emoțiune pe care numai un specialist poate s-o priceapă, am ascultat și sorbit în acest sat pierdut în extremitatea Europei, măgulitoarele cuvinte ale savantului meu coleg la adresa cărturarilor noștri, din cari pe mulți îi cunoaște personal. *Bătrînul folclorist român Gorovei din Folticeni, pomenit într-o seară cu lună plină într-o pădure nordică!* Știința, mai mult decît chiar arta, este marea înfrățitoare de popoare".

Acestea le scrie d. Diaconide în „Adevărul literar și artistic", nr. 877 din 26 septembrie 1937...

La 16 noiembrie [1940] scrisoare alarmantă de la Ion Muslea, directorul Arhivei de Folclor a Academiei Române din Cluj, acuma vremelnic la Sibiu. Îmi cere corespondența ce am avut-o cu privire la „Șezătoarea" pe care i-am făgăduit-o ; îmi cere partea folcloristică a bibliotecei mele, dar cît se poate mai grabnic. Motivează : „Mi-e atît de teamă că s-ar putea să nu mai fie nici ale Clujului, nici ale Bucureștiului, și nici chiar ale D-voastră, încît îndrăznesc să vă rog să vă hotăriți a vă despărți de ele".

https://biblioteca-digitala.ro

Credea oare Mușlea că vor ocupa rușii Moldova? dar cu Bucureștii ce credea el că poate să se întîmple? Tot frica de invazia rușilor?

Acum văd că Mușlea a avut dreptate. Rușii au făcut invazia în Moldova, dar ar putea și ungurii să facă invazia în bucățica de Ardeal ce ne-a mai rămas, și atunci...

* * *

La 30 ianuar 1941 a murit, în Ștefănești, județul Vilcea, preotul Teodor Bălășel, fostul colaborator al „Șezătorii" și unul dintre prietenii pe cari i-am cunoscut personal. Mă văd parcă cetind, pe capra trăsurii cu care mergeam la Suceava, ca de acolo să luăm trenul la Straja, unde mă aștepta prietenul preot Dan, un scriitor uitat de toți cei de astăzi, mă văd cetind scrisoarea cu litere frumoase a lui Teodor Bălășel. Nu ne văzusem încă, dar el, judecînd după scrisorile ce primea de la mine, mă descria aproape cum eram în realitate. Pînă și hainele mele erau cum le vedea el.

Pe urmă, cînd eram conferențiar la cercurile culturale, în luna noiembre a anului m-am dus la o întrunire a cercului cultural din Ștefănești.

Am plecat cu Berlinul, care pleca pe la ceasurile 12 ziua; am ajuns sara la București, și peste cîteva ceasuri am luat trenul care, a doua zi dimineață, m-a dus la Drăgășani, unde mă aștepta Bălășel, cu trăsura lui. Ne-am răcorit cu legendarul vin roșu și cu plăcintele calde ce se vindeau la gară, și am ajuns la Ștefănești.

Acolo am găsit, afară de familia numeroasă a preotului, pe folcloriștii învățători Ion N. Popescu și Gh. Fira, cari au devenit colaboratori la „Șezătoarea". Ni s-a servit o masă copioasă și apoi m-am culcat mai devreme decît de obicei, fiind obosit de un drum așa de lung ce făcusem.

A doua zi s-a ținut ședința cercului cultural, și sara, la o masă mare, au fost invitate toate notabilitățile din sat. În dreptul fiecărui oaspete era pus cîte un pahar mare cu apă. Mă minunam că în Ștefănești poate să fie apa așa de tulbure, și după prima mîncare am pus paharul la gură și am înghițit o bună parte din apă. Era țuică. Am simțit îndată efectul băuturii, m-am amețit de-a binelea. După masă, a început lumea a dansa, dar eu n-am putut să stau mult, și m-am retras, ca să mă culc.

Am uitat să spun că eram în tovărășia lui Pișculescu, astăzi Gala Galaction, slujbaș bisericesc, venit în interesele slujbei lui.

Preotul Bălășel avea două rînduri de case, una mai veche, aceea în care am stat la masă, și unde locuia familia, și alta mai modernă, două camere cu antret la mijloc, biblioteca lui. În una din camere am găzduit eu. Se făcuse foc, dar era stins încă de la început, încît era frig strașnic în cameră și m-am culcat îmbrăcat. Dimineața, cînd m-am deșteptat, aud că cineva spală ceva în vitraj: se spăla Pișculescu, dezbrăcat pînă la mijlocul trupului. El dormea și iarna cu geamul deschis.

În astfel de condiții am cunoscut pe Teodor Bălășel, care-mi făgăduise că va veni la Folticeni să cunoască și acea parte de țară, dar n-a venit.

* * *

A apărut [în 1943] un Decret regal prin care sînt și eu numit „cavaler" al ordinului Meritul Cultural, clasa II. Cînd am aflat această veste, m-am înveselit, nu știu pentru ce, poate că sînt pus pe aceeași listă cu alți

https://biblioteca-digitala.ro

scriitori și profesori universitari, pe cînd, cu mulți ani în urmă, cînd am fost numit cavaler al Coroanei României, eram alături de crîșmari și oameni fără nici o valoare.

* * *

În ziua de 4 noiembrie [1943] primesc vizita d-lui Ion Chelcea, profesor de etnografie la Universitatea din Iași, care a luat inițiativa înființării unui muzeu etnografic al Moldovei. Mi-a cerut o fotografie, pe care să o mărească și să o puie în sala cu fotografiile folcloriștilor și etnografilor cari vor figura în analele Muzeului. Mi-a cerut să-i vînd biblioteca mea de folclor.

Peste cîtva timp, la 9 ianuar 1944, primesc o scrisoare de la Ion Mușlea, din Sibiu, care m-a impresionat și m-a întristat. Își repetă cererea din 1940 de a-i încredința arhiva și biblioteca mea de folclor. „Curajul de a vă reînnoi această rugăminte mi-l dau două lucruri : probabilitatea — atît de apropiată de siguranță — că pămîntul Moldovei va ajunge să sufere așa de curînd ororile războiului și, al doilea, nădejdea că ați sfîrșit *Amintirile*, pentru care aveți nevoie de scrisori, manuscrise și cărți".

Mă frămîntam cu gîndul ce să fac. Mi le-a cerut și Chelcea, directorul Muzeului Etnografic ce se înființa la Iași ; Kirileanu îmi scrie și insistă să le dau lui Chelcea ; dar Iașul va avea aceeași soartă ca și Folticenii, dacă puhoiul rusesc ne va cotropi. Acum, de cîteva zile, mă tem și eu de această posibilitate. Și cred că le voi trimite la Sibiu.

Am început a împacheta cărțile în trei lăzi bune, făcute anume în acest scop, cînd la 1 fevruar vine din nou dl Chelcea, care fusese la Piatra și se întîlnise cu Chirileanu. Îmi aduce o delegație din partea decanului Universității din Iași, ca să ridice biblioteca mea de folclor, pe care, zice el, le-am „făgăduit-o".

După ce fusese Chelcea la mine, în primele zile din noiembrie 1943, eu am scris lui Mușlea că mi se cer cărțile pentru Muzeul Etnografic de la Iași, și-l întrebam dacă Academia Română va plăti cheltuielile ce trebuie să fac cu lăzile și cu transportul lor la Sibiu, unde ar fi posibilă o invazie ungurească. Dl Mușlea întîrzia cu răspunsul. Cînd, după trecere de mai bine de o lună, primesc răspunsul lui, văd că trebuie să consulte Academia. Era chestiune de cîteva mii de lei și nu știam ce rezultat va avea. De aceea, nemaiputînd aștepta răspunsul, i-am scris din nou d-lui Mușlea rugîndu-l să mă ierte că-mi retrag cuvîntul ce i-am dat că-i voi dărui biblioteca pentru Arhiva de Folclor.

Dl Chelcea a completat împachetarea și s-a ocupat cu celelalte mici amănunte și a doua zi a dus lăzile la gară, fără a să fi avut nici un necaz, cum s-ar fi întîmplat dacă le-aș fi trimis la Sibiu.

Am fost trist cînd m-am despărțit de cărțile pe care le-am dăruit Muzeului Etnografic , precum eram trist pe cînd mă despărțeam de vreun copil de al meu cînd pleca pe front. Printre aceste cărți erau exemplare rare, și unele chiar unice.

Am dat lui Chelcea și o scrisoare, către rector, pe care-l cunosc de mult : „Subsemnatul, Artur Gorovei, vă declar că donez pentru Muzeul Etnografic al Moldovei de pe lîngă Universitatea din Iași biblioteca mea de specialitate : etnografie și folclor. Această bibliotecă va purta numele meu și va putea să fie pusă la dispoziția studenților pentru pregătirea în domeniul respectiv. Binevoiți ..."

https://biblioteca-digitala.ro

La 18 februar 1944 primesc de la dl rector următoarea adresă : „Mult stimate Domnule Gorovei, Luînd cunoștință prin scrisoarea Dv din 4 februar a.c. de frumoasa donație pe care ați binevoit a o face Muzeului Etnografic al Moldovei ce aparține Universității noastre, donație constînd dintr-o bibliotecă de specialitate în domeniul etnografic și folcloristic — după raportul d-lui conferențiar Chelcea — Senatul Universitar a acceptat cu multă bucurie darul D-voastră și mulțumește pentru Moldova și Universitatea ei marelui cărturar și moldovean Artur Gorovei pentru truda sa de a aduna această comoară etnografică și folclorică și mai ales de a îmbogăți cu ea Universitatea ce-i este dragă și o are aproape de inimă. Vă urează ani mulți plini de sănătate, pentru a ajuta și mai departe Muzeul Etnografic al Moldovei cu marea Dv experiență în acest domeniu și a vedea rezultatele pe care toți le scontăm și le dorim cînd viitorii etnografi formați de la Universitatea noastră călcînd glia strămoșească — dintre Nistru și Tisa — peste Carpații moldovenești, vor aduce la lumină noi tezaure folclorice și etnografice, precum a făcut-o în timpul său Artur Gorovei. Din partea noastră vă rugăm să primiți cea mai aleasă prețuire și cea mai caldă mulțumire. Rector, prof. D. David".

Eu sînt născut la 19 februar 1864, după stilul vechi, dar serbez această zi la 3 sau 4 mart, după cum februar are 28 sau 29 de zile, și familia mea urmează obiceiul meu. Anul acesta am început să primesc felicitări pentru 19 februar stil nou.

Dimineață, o telegramă la care nu puteam să mă aștept :

„Domului Artur Gorovei, Folticeni

Primiți călduroase felicitări pentru ziua Dv de naștere și vă urez să purtați încă verde vîrsta de patriarh la care ați fost învrednicit a ajunge.

Ministrul Culturei Naționale
Ion Petrovici
No 341—18.II.944".

Domnul ministru Petrovici se gîndise, cu o săptămînă mai înainte, la felicitările ce mi-a adresat.

La 15 februar am primit un mandat poștal telegrafic de 50 000 lei de la Ministerul Culturei Naționale și al Cultelor. Nu cunoșteam rostul acestor bani, dar lămurirea îmi vine la 16 februar, cînd primesc următoarea scrisoare :

„Ministerul Culturei Naționale și al Cultelor
Cabinetul Ministrului
No 290, data 12.II. 1944
Stimate Domnule Gorovei,

Din ordinul d-lui prof. I. Petrovici, Ministrul Culturei Naționale și al Cultelor, am onoarea a vă aduce la cunoștință deciziunea pe care D-sa a luat-o de a vi se trimite, cu ocazia aniversării a 80 de ani de viață, un dar de 50 000 lei, reprezentînd omagiul pe care Ministerul Culturei Naționale și al Cultelor vi-l aduce pentru valoroasa Dv activitate culturală și folcloristică de o viață întreagă. Cu acest prilej vă rog să primiți din parte-mi expresia admirației mele dimpreună cu cele mai bune urări de sănătate și mulți ani.

Directorul Cabinetului,
Constantin Micu".

https://biblioteca-digitala.ro

ECOUL UNUI MOTIV DE BALADĂ ÎN *CRONICA ANONIMULUI BRÂNCOVENESC*

AL. I. AMZULESCU

Între consideraţiile lui Alecu Russo despre valoarea şi rosturile baladei populare se află şi această memorabilă formulare: „Cîntecele bătrîneşti adeveresc cronicele"[1]. În spiritul unei atare menţiuni principiale, s-au ivit în evoluţia cercetărilor folcloristice româneşti repetate stăruinţe studioase căutînd să releve în conţinutul narativ al baladelor unele răsunete de nume, de împrejurări şi fapte istorice. Faimoasă e astfel lucrarea de „Cronologizare"a lui P. Caraman, care a analizat cu o remarcabilă acuitate paralelismul izbitor între *Cîntecul Gerului* şi numeroase texte cronicăreşti referitoare la dezastrul nefericitei campanii turceşti a lui Malcocipaşa din iarna anului 1498 [2]. Studiul lui P. Caraman a oferit lui D. Caracostea prilejul desfăşurării polemice a demonstraţiei sale — deopotrivă ispititoare — principial şi hotărît *anti*istorizante ! [3] În cercetările mele am încercat să găsesc calea de mijloc, căutînd împăcarea între afirmarea sau negarea peremptorie a istoricităţii [4]. Desigur oţioasă, dar *nu* lipsită de temei, rămîne, oricum, străduinţa de a urmări, măcar *uneori*, veracitatea observaţiei romantice a lui A. Russo. Dacă nu totdeauna, cel puţin pe alocuri şi cîteodată „cîntecele bătrîneşti adeveresc cronicele". E totuşi prea puţin important ca atare *cîtă* istorie *concretă* putem obţine prin distilarea, oricît de anevoioasă şi meşteşugită, a cîntecelor bătrîneşti. Căci rostul esenţial al cîntecului bătrînesc nu este acela anume de a ... adeveri cronicile. Istoria ca atare se cuvine căutată, cu adevărat şi exclusiv, în cronici; *numai* în chip specific *(cu mijloacele imaginii artistice)* „oglindirea" istoriei — şi deci şi a cronicilor — răzbate (mai curînd ca aluzie şi sugestie) în limitele modalităţii narative a cîntecului epic, bătrînesc.

Prilejul se iveşte însă pentru a urmări, de această dată, nu felul şi măsura în care cîntecul bătrînesc „adevereşte" cronica, ci tocmai calea inversă: aflăm, din întîmplare, într-o fugară şi spontană aruncătură de condei cronicăresc din veacul al XVIII-lea, o foarte plauzibilă referinţă la o anume baladă, din care necunoscutul cronicar desprinde şi reţine, aproape neîndoielnic, expresia pitorească potrivită cu o anume întîmplare şi prilej istoric.

În volumul întîi al tratatului de *Istoria literaturii române*, apărut în anul 1964 sub oblăduirea Academiei Române, citim următoarele rînduri

[1] Cf. A. Russo, *Scrieri* publicate de P. V. Haneş, Bucureşti, 1908, p. 188.

[2] Cf. P. Caraman, *Studii de folclor I*, Bucureşti, Editura Minerva, 1987, p. 35—158.

[3] Cf. D. Caracostea, *Poezia tradiţională română* II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969, p. 74—178.

[4] Cf. Al. I. Amzulescu, *Cîntecul nostru bătrînesc*, Bucureşti, Editura Minerva, 1986, pass.

https://biblioteca-digitala.ro

cu privire la *Anonimul brâncovenesc* : „Între cronicile muntene de la începutul secolului al XVIII-lea, *Anonimul brâncovenesc*, denumit așa pentru că povestește domnia lui Brâncoveanu (cu continuare pînă la 1717) în chip favorabil și cu adulație, reprezintă și el o poziție politică specială legată de desfășurarea luptei din interiorul oligarhiei boierești" [5]. Analizînd conținutul și relevînd calitățile literar-artistice ale acestui text cronicăresc, autorii capitolului respectiv menționează : „Anonimul brâncovenesc constituie o cronică de țară, cu orizont mărginit, dar cu o viziune pătrunzătoare și plastică a evenimentelor din sfera ei restrînsă. [...] Este vorba, bineînțeles, de viața societății boierești din jurul curții domnești"[6].

În acest sens, aflăm mai departe următorul pasaj, în care este citat textul cronicarului astfel : „Cornea banul a fugit ca un laș : « Ci au încălecat pe cal și **au luat crîngul în cap. Dumnezeu știe cîte rascuri** (vreascuri) **l-or fi lovit peste ochi, pînă au ieșit cu puțintel suflet** » " [7] [sublinierea noastră]. Comentariul continuă : „Chiar cînd vrea să polemizeze, să-și bată joc de adversari, cronicarul folosește, ca în acest caz al lui Cornea Brăiloiul, amănunte plastice, își închipuie adică pe boierul fricos, fugind călare noaptea prin pădure, lovit peste față de crengile copacilor" [8].

Mai curînd decît presupusa originalitate polemică și imaginativă a *Anonimului brâncovenesc*, pasajul respectiv evocă însă o surprinzătoare asemănare — ce nu poate fi întîmplătoare ! — cu finalul bine cunoscutei balade populare, cu largă răspîndire în Oltenia și Muntenia, *Miu haiducul*. Haiducul mucalit și curajos, travestit în cioban, ispitește și înșeală pe „voievodul ușuratec" (formularea aparține lui D. Caracostea [9]), purtîndu-l cu năstrușnică dibăcie pe vodă pînă la sălașul ascunzișului său din adîncul codrului. Ajuns la cuibul de la fagul său, haiducul umilește și rușinează pe vodă, judecîndu-l cu asprime crescîndă pentru lăudăroșenia și nesocotința planului său, la banchetul din ajun, cînd propusese boierilor săi cheflii ca împreună să prindă și să-l ucidă pe haiduc prin vicleșugul unei pretinse vînători domnești ! Spre a-i administra un mare leac de frică și neștearsă ținere de minte, în cele din urmă Miu poruncește cetașilor săi haiduci să-l dea în tărbacă, dar să-l facă pe vodă „scăpat pe sub săbii", lăsîndu-l să alerge, copleșit de rușine, într-o goană disperată prin hățișul codrului ... Pasajul respectiv din cîntecul lui *Miu haiducul*, colorat de un suculent sarcasm hiperbolic — cuprinzînd negreșit o izbitoare asemănare cu textul *Anonimului brâncovenesc* —, sună, spre pildă, astfel în finalul variantei lăutarului oltean Mihai Constantin (din Desa — Dolj ; culegere din 22 II 1951) :

...Drumu lu' Ștefan că-i da,
Cînd ieșa la drum bătut
C-un car de crumpeni la gît,
Dar p'in cring ce-oa fi mai rupt
Numai dracu l-a știut !
Dale Miu că striga :
— Dale, doamne Ștefan-vodă,
Na-z' barda de fă-ț' colnic !
— Las' că fug-io ca pe cîmp !
Haiducește, vere,-n pace,
Domnia n-are ce-z' face ! [10]

[5] Cf. *Istoria literaturii române* I, București, Editura Academiei, 1964, p. 575.
[6] *Ibidem*, p. 580.
[7] *Ibidem*, p. 581.
[8] *Ibidem*.
[9] Cf. D. Caracostea, *op. cit.*, II, p. 77.
[10] Cf. Al. Amzulescu, *Cîntecul epic eroic*, București, Editura Academiei, 1981, p. 514.

https://biblioteca-digitala.ro

„Amănuntele plastice" relatînd fuga rușinoasă a banului Cornea Brăiloiu cînd „au luat crîngul în cap", cum zice cronicarul, sînt un incontestabil răsunet *textual* nemijlocit al motivului baladesc — devenit *loc comun* de referință! — prin similitudinea intenționalității sarcastice și a efectului stilistic caricatural, din formula versificată: *Cînd ieșa la drum bătut/ C-un car de crumpeni la gît,/ Dar p'in crîng ce-oa fi mai rupt/ Numai dracu l-a știut* și decalcul străveziu din parafraza liberă a cronicarului, cînd acesta exclamă: *„au luat crîngul în cap. Dumnezeu știe cîte rascuri l-or fi lovit peste ochi, pînă au ieșit cu puțintel suflet!"*

De data aceasta cronica adeverește balada. Pasajul *Anonimului brâncovenesc*, din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, mi se pare deosebit de sugestiv pentru a atesta probabilitatea intensei puteri de circulație în acel timp a cîntecului lui *Miu haiducul* — cîntec a cărui apariție o consider și astăzi foarte plauzibil legată, și inspirată, de tulburătoarele și memorabilele evenimente ale vremii răscoalei seimenilor de la mijlocul veacului precedent [11], sub domniile lui Matei Basarab și a lui Constantin Șerban Cîrnul ... *

L'ÉCHO D'UN MOTIF DE BALLADE DANS LA *CHRONIQUE DE L'ANONYME BRANCOVAN*

Résumé

Nous avons souvent commenté la célèbre affirmation, typiquement romantique, formulée par A. Russo : « Les anciennes ballades confirment les chroniques ».

Il existe également des situations inverses : un certain passage du texte de *La chronique anonyme de l'époque de C. Brancovan* (texte rédigé après 1717) prouve l'écho, presque indéniable, du passage final de la ballade *Miu haiducul* (Miu le haïdouk) ; un certain personnage (le *ban* Cornea Brăiloiul) s'échappe par la fuite désespérée, traversant la grande forêt...

L'expression *textuelle* de la situation narrative se ressemble d'une manière tout à fait surprenante !

[11] Cf. idem, *Cîntecul nostru bătrînesc*, p. 30—32.

* Textul acestui studiu, apărut inițial în „Vitralii" (Focșani), I (1991), nr. 2, p. 3—4, s-a imprimat cu regretabile greșeli de tipar, făcînd *necesară* această reluare într-o publicație academică.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DESPRE CERCETĂRILE INTER- ȘI INTRADISCIPLINARE ÎN ETNOMUZICOLOGIE*

GHISELA SULIȚEANU

Problematica studierii, după caz, a implicațiilor inter- și intradisciplinare ne apare ca una dintre cerințele de primă importanță ale etnomuzicologiei. Oricare dintre aspectele faptului folcloric — muzical, literar sau coregrafic — cercetate ca funcționalitate, prilej sau structură morfologică, o dată pus în legătură, de altfel indisolubilă, cu factorul uman determinant, își lărgește cîmpul de investigare către alte discipline. Iar dacă această problemă nu a fost încă studiată în mod special, o seamă de referate prezentate chiar în incinta diferitelor întîlniri etnomuzicologice, ca de pildă cel al prof. Bruno Nettl, ținut în 1975 la Regensburg [1], au constituit un puternic stimul pentru concretizarea preocupării pe care o avem în această direcție, de peste trei decenii [2].

În momentul de față ne aflăm în posesia unui bogat material bibliografic, rezultat al unor cercetări fundamentale întreprinse de către specialiștii din lumea întreagă și datorită cărora etnomuzicologia — în ciuda tinereții ei — și-a cucerit încetul cu încetul un loc bine definit. Și aci — întocmai altor științe relativ noi — , dezideratul principal îl constituie întărirea domeniului [3] despre care Bruno Nettl afirmă : „The area in which we are making progress and in which we must seek for excitement is *the area of theory and methodology*" [4]. Îndrăznind a face un pas mai departe pe această cale vom încerca să prezentăm cîteva dintre aspectele pe care cercetările inter- și intradisciplinare aplicate etnomuzicologiei ni le pot releva. Mai înainte, însă, este necesar să facem unele observații privind felul

* Comunicare ținută la cel de Al 25-lea Congres Internațional de Muzică Tradițională, Oslo, VII/1979 și apărută, în traducere bulgară, în „Bălgarasko muzikoznanie", Sofia, nr. 4/1983. Aceasta a fost fundamentată pe ideile extrase din studiul nostru interdisciplinar *Psihologia folclorului muzical. Contribuția psihologiei la studierea limbajului muzicii populare*. Teză de doctorat în științe psihologice, trei volume, 787 p. dactilografiate Universitatea București, aflată la Biblioteca Centrală Universitară, București. De asemenea a fost prezentată la Ședința Comisiei de Folclor a Academiei Române, vineri 23.II.1990.

[1] *The State of Research in orally transmitted music*, temă supusă discuției la una din mesele rotunde ale celui de Al 23-lea Congres I.F.M.C., Regensburg (Germania), 1975.

[2] Începînd cu articolul *Despre posibilitatea contribuției folclorului muzical la studierea formării limbii și poporului român*, comunicare prezentată în noiembrie 1955 la Institutul de Folclor, București, ca răspuns la articolul acad. prof. C. Daicoviciu *Formarea limbii și a poporului român*, apărut în „Contemporanul" din 15.X.1955.

[3] De altfel, într-un scurt articol de sinteză scris în 1968 asupra stadiului contemporan pe atunci al etnomuzicologiei, oglinda prezentată nu era prea mult diferită de cea de astăzi, vezi Constantin Stihi-Boos, *Considerații asupra stadiului actual al etnomuzicologiei*, în REF, tom 13, 1968, nr. 4, p. 357—376.

[4] Bruno *Nettl*, *The State* ..., *op. cit.*, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

în care s-a înțeles abordarea acestei dificile problematici în complexul actual de teoretizare, atît de efervescent — dar inerent și cu unele contradicții — , al etnomuzicologiei.

1. Căutînd să ne referim strict la tema propusă, trebuie totuși să mărturisim că unele dificultăți întîlnite pe parcursul studierii s-au datorat faptului că o serie de probleme vitale ale etnomuzicologiei se află complet descoperite încă sau prea puțin abordate. De pildă, pentru orice discuție teoretică, se simte în primul rînd necesitatea unui punct de vedere unitar asupra însuși obiectului etnomuzicologiei, ca și asupra terminologiei folosite [5]. Ne apare încă actuală constatarea făcută în 1958 de către Constantin Brăiloiu, că „Studiul științific al muzicii zise « primitive », cît și al muzicii savante extra-europene, a fost întreprins tîrziu și fără îndoială că de aceea unanimitatea de vedere este încă departe de a domni printre savanții cari i se consacră ; dimpotrivă, teoria, metodele și terminologia variind sensibil de la o școală la alta, de la o țară la alta și de la un autor la altul [6]". Iar la acestea se adaugă necesitatea de a încerca delimitarea unor anumite principii și legi de existență [7], o dată cu evidențierea relațiilor mai mult sau mai puțin apropiate cu alte științe. Or, tocmai aci, în momentul referirii la alte științe, toate aceste lacune își revendică dreptul de a fi luate în considerație.

Față de această situație și fără a avea pretenția de a o rezolva complet, calea metodologică cea mai potrivită ni s-a părut a fi redarea simplă și succintă a punctului de vedere adoptat.

1.1. *Etnomuzicologia ne apare ca o disciplină al cărei obiect este studierea social-istorică și morfologică a proceselor structurii existenței orale a culturii muzicale, muzical-poetice, muzical-coregrafice, muzical-poetice-coregrafice, în contextul ei popular tradițional sau de factură tradițională (în devenire tradițional prin existența în condiții adecvate), într-o arie de continuitate culturală străveche a colectivității deținătoare și reflectînd comportamentul acesteia în fața diferitelor prilejuri de manifestare.* În acest sens, folclorul muzical poate fi găsit la diferitele nivele — dependente de anume condiții social-istorice în existența oricărui popor din lume —, în timp ce etnomuzicologia ne apare, datorită obiectului ei, folclorul, ca o știință tipic istorică [8].

1.2. Prin introducerea în definiție a studierii morfologiei structurii fenomenului folcloric muzical, ca și a fenomenului de factură tradițională, posibil a fi de origine nonorală și chiar orășenească, cu condiția însă de a se fi integrat în viața tradițională orală a colectivității respective, etnomuzicologia nu numai că își lărgește obiectul , dar totodată își întărește specificitatea printr-o mai mare rigurozitate a delimitării.

[5] Întîlnim diferite opinii sau neclarități privind semnificația și folosirea unor noțiuni importante, ca de pildă : etnomuzicologia, muzica populară, muzica primitivă, antropologia muzicală, etnologia, sociologia muzicală etc.

[6] C. Brăiloiu, *Opere*, vol. II „L'Ethnomusicologie II. Étude Interne", București, 1969, p. 167—185.

[7] Ghizela Sulițeanu, *A problem of ethnomusicology : the endeavour to delimit principles and laws*, în „Narodno stvaralastvo", an XI/XII, nr. 44—45, oct. 1973-mars 1973, p. 117—126, vol. dedicat acad. dr. Cvetko Rihtman. Aci au fost evidențiate, ca urmare a analizei principalelor laturi componente ale etnomuzicologiei, un număr de 17 principii și 5 legi.

[8] Căreia i se raportează și celelalte științe de natură folcloristică dependente de obiectul folcloric cercetat, ca folcloristica literară, etnocoreologia etc.

https://biblioteca-digitala.ro

1.3. Avem de a face cu o disciplină autonomă, nu numai în cadrul științelor sociale, dar și față de celelalte științe ale folclorului, folcloristica literară și cea coregrafică. Prin natura ei, etnomuzicologia deține chiar un rang superior, dacă ținem seamă de locul important pe care muzica îl ocupă în desfășurarea celorlalte două.

1.4. Cînd John Blacking acordă etnomuzicologiei valoarea de „key subject în the social sciences" [9], ca și în studiile ulterioare [10], el atacă însuși miezul problemei, căutînd și reușind cu succes să definească obiectul ei prin noi elemente de atestare științifică. De astă dată analizează felul în care se realizează schimbul muzical în ambianța tradiției, din dorința de a îndrepta etnomuzicologia pe calea unor explicații rezonabile psihosociale în problematica atît de sinuoasă a obiectului ei privind înnoirile muzicale ce s-au produs de-a lungul timpului în existența muzicii populare.

1.5. Implicit, conceptul etnomuzicologiei întrece în timpul nostru cu mult sensul restrîns și comparativ de natură metodologică, promovat de școala berlineză [11]. Iar după perioada de interesante dezbateri ce au avut loc în deceniile șase și șapte ale secolului nostru, prin care se căuta lărgirea domeniului de cercetare, asistăm în prezent la tendința de directivare a etnomuzicologiei — posibil ca o reacție exagerată —, spre polul opus, de contopire în alte științe.

Pe de altă parte, și poate părea paradoxal, dar nu mai puțin de patru științe, și ele relativ noi — etnografia, etnologia, antropologia [12] și muzicologia —, își revendică obiectul etnomuzicologiei, cu toate că nici ele nu-și au încă foarte bine conturate principiile și legile lor de existență.

1.6. Într-adevăr, poate mai mult decît alte discipline, etnomuzicologia denotă o structură ce se pretează studiului multidisciplinar. Aceasta atît prin obiectul ei de studiu — folclorul muzical cu implicațiile sale: muzicologice, psihologice, sociologice, antropologice (etnologice), etnografice, fizico-acustice, lingvistice, poetice, coregrafice, de artă dramatică, istorice, arheologice, estetice și filozofice —, cît și prin factorul uman ca element fundamental și generator al obiectului în toate aspectele sale multidisciplinare.

1.7. Pe de altă parte, etnomuzicologia poate fi socotită și ca însăși ca o știință de frontieră interdisciplinară, situată între folcloristică și muzicologie, cu care are și cele mai multe tangențe. Însă nici una dintre științele de contact enumerate mai înainte sau chiar cele generale cu conținut multidisciplinar, ca de pildă antropologia socială, nu poate răspunde singură, la nivel științific, de obiectul etnomuzicologiei.

Doar etnomuzicologia își poate asuma studierea, prin luarea în considerație a fenomenelor folclorice muzicale în întregul manifestării lor,

[9] John Blacking, *Ethnomusicology as a key subject in the social sciences*", în *Memorias Antonio Jorge Dias*, Lisbon: Junta de Ivestigacoes Cientificas de Ultramar, vol. III, 1975, p. 71—93.

[10] John Blacking, Some problems of theory and method in the study of musical change, în *Yearbook of the International Folk Music Council*, vol. 9, 1977, p. 1—26.

[11] Jaap Kunst, *Ethnomusicology*, The Hague, Edit. Martinus Nijhoff, 1955.

[12] Și aci domnește o confuzie terminologică privind obiectul de studiu, deoarece în multe țări din Europa *antropologia* a rămas încă denumirea științei „care se ocupă cu studiul originii și evoluției biologice a omului" — *Dicționarul limbii române monderne*, București, 1958, p. 34. Cu toate acestea și în aceste țări antropologia socială și culturală, ca știință generală a comportamentului uman, tinde să ocupe un loc din ce în ce mai important.

https://biblioteca-digitala.ro

a laturilor și proceselor specifice de existență care, totodată, îi constituie și domeniul de cercetare caracteristic. Acesta și metodologia aplicată lui — chiar cînd este, în esență, comună și altor științe, ca de pildă metoda experimentală — , capătă o anume specificitate.

1.8. O altă caracteristică a etnomuzicologiei o constituie prezența a două valori cu pondere majoră și importanță egală în ceea ce privește studierea obiectului ei. Una, privind obiectul de cercetat, este reprezentată prin accentuarea studierii morfologice asupra unui material folcloric muzical de factură străveche, asupra căruia colectivitatea deținătoare este interesată să afle și pe această cale noi dovezi ale proceselor existenței și continuității ei social-istorice și artistice. Cealaltă pondere este reprezentată prin trecerea pe primul plan a studierii factorului uman, și o găsim preconizată mai accentuat de școlile cu directivare antropologică.

1.9. Ambele aceste valori de studiere — aflate de altfel într-o legătură indisolubilă — ne apar susținute și evidențiate în special datorită posibilităților de cercetare în lumina relației etnomuzicologiei cu alte științe. Îmbinarea armonioasă, a studierii proceselor structurilor morfologice, evoluate în contextul social[13], cu studierea proceselor factorului uman, ca element generator al acestor structuri morfologice, vizează într-adevăr nu numai etnomuzicologia, ci și alte discipline. Între aceste relații, însă, „cheia" aparține indiscutabil etnomuzicologiei.

1.10. Privită sub toate aspectele proceselor aflate în formarea noțiunii ei, etnomuzicologia însăși ne apare în ultimă instanță ca deținînd — prin relațiile ei cu o seamă de alte științe — un conținut inter- și intradisciplinar. *Asistăm astfel la o dublă relație de inter- și intradisciplinaritate, situate pe nivele diferite de abordare teoretică. Un nivel privește structura obiectului etnomuzicologiei.* Aci fenomenul tradiției populare muzicale ne apare ca provenind dintr-un complex de situații, posibil ca fiecare în parte să poată constitui și obiectul unor alte științe. Ceea ce rămîne însă specific etnomuzicologiei este procesul de asociere cu toate situațiile implicate în întregul noțiunii faptului etnomuzicologic în cauză. *Cel de al doilea nivel*, și care de altfel constituie problematica lucrării de față, *privește metodologia*. Aceasta izvorăște firesc din primul nivel printr-o relație de corespondență directă. De aci și superioritatea metodei față de cercetarea multidisciplinară, care are meritul însă de a fi deschis drumul către cercetarea inter- și intradisciplinară.

2. Știința contemporană ne relevă, o dată cu îmbogățirea problematicii, și necesitatea din ce în ce mai acută de a și-o ramifica pe teme specializate.

De fiecare dată, adîncirea cîmpului de studiu duce implicit disciplina în cauză către aflarea unor rezolvări cu ajutorul altor științe, folosind una dintre cele trei modalități de abordare: multisdisciplinară, interdisciplinară și intradisciplinară. Dintr-un început ținem să specificăm că de fiecare dată avem de a face cu o acțiune de colaborare la rang egal de independență și nu de subordonare a uneia dintre științe față de cealaltă.

[13] Prin care înțelegem și substanța materială propriu-zisă, nu doar procesele sociale psihologice, estetice etc., cărora le este supusă.

https://biblioteca-digitala.ro

Este ceea ce cercetătorul român Radu Niculescu definește filozofic prin „relații de echivalență" [14] grație cărora fenomenului avut în cercetare interdisciplinară (și intradisciplinară n.a.) i se poate descoperi „sensul superior prin definiție novator" [15].

2.1. Pînă în prezent în etnomuzicologie, ca de altfel și în alte științe[16], s-a dat o mai mare atenție cercetării multidisciplinare, prin aceea că problematicii unui fenomen folcloric muzical i se căuta rezolvarea cu ajutorul unei alte discipline, ca de pildă prin implicarea psihologiei, antropologiei, sociologiei etc. Necesitatea cercetărilor multidisciplinare în etnomuzicologie ne apare preconizată de Const. Brăiloiu și George Breazul, ca o influență metodologică a școlii monografice de sociologie inițiată și dezvoltată de prof. Dimitrie Gusti [17]. Participarea celor doi savanți, ca etnomuzicologi, la cercetările multidisciplinare din cadrul monografiilor sociologice, care cuprindeau o numeroasă înmănunchere de specialiști din diferite discipline, pentru a acoperi toate aspectele vieții unei anume colectivități — de la organizare socială, filozofie, medicină populară, la manifestările artistice și aspecte ale vieții și civilizației contemporane, cu implicațiile ei moderne —, a avut o influență decisivă asupra școlii românești de etnomuzicologie, prin lărgirea orizontului studierii fenomenului folcloric muzical în lumina accentuării existenței și evoluției sale sociale. Astfel, începînd din anul 1927 [18], întreaga activitate etnomuzicologică a lui C. Brăiloiu și G. Breazul, ca și a studenților lor, pare să fi fost dirijată de cercetarea multidisciplinară, primul orientîndu-se mai mult spre sociologie și lingvistică, iar cel de al doilea, către istoria muzicii și psihologie.

2.2. Față de cercetarea multidisciplinară în care etnomuzicologia deține o poziție oarecum statică în raportul cu celelalte discipline privind rezolvarea unei anumite probleme, criteriile și modalitățile de studiu inter- și intradisciplinare corespund unor motivații diferite.

În cercetarea interdisciplinară, operația de analiză etnomuzicologică a unui fenomen oferă și celeilalte discipline o seamă de date importante. Pe măsură ce acestea se înmulțesc, ele pot atinge noi parametri, putînd duce chiar la schimbarea profilului acțiunii respective, la crearea unor noi discipline așa-zise „de graniță", ca de pildă sociologia muzicii, antropologia muzicii, psihoetnomuzicologia etc.

2.3. O cu totul altă motivație o deține cercetarea intradisciplinară. Ea apare din necesitatea aprofundării unor anumite aspecte ale faptului folcloric muzical, aflate în etnomuzicologia generală și cărora, pe această cale, li se poate conferi, la un anumit nivel, chiar și rangul de ramură științifică cu caracter independent. S-ar putea astfel ca pe viitor să avem ramuri ca etnoorganologia, etnomuzicologia coregrafiei, etnomuzicologia

[14] Radu Niculescu, *Aspecte epistemologice ale cercetărilor interdisciplinare în cultura populară*, în REF, tom 20, 1975, nr. 2, p. 103—125.

[15] *Ibid.*, p. 119.

[16] Astfel găsim, de exemplu, înscris în planul de lucru pe anul 1955 al Secției de Istorie a Academiei, crearea unei comisii de formație multidisciplinară pentru studiul formării limbii și a poporului român, în a cărei operă „să sintezăsă-și aducă aportul arheologi, istorici, lingviști, etnografi și antropologi".

[17] Mircea Vulcănescu, Traian Herseni, H. Stahl și alții, *D. Gusti și școala sociologică de la București*. București, Institutul Social Român, 1937.

[18] Anul participării ambilor savanți la acțiunea monografică în comuna Fundul Moldovei, jud. Suceava, în cadrul grupului sociologic multidisciplinar condus de prof. Dimitrie Gusti.

https://biblioteca-digitala.ro

straturilor stilistice, istoria etnomuzicologiei, etnomozicologia obiceiurilor, etnomuzicologia experimentală, etnomuzicologia urbană (muncitorească și lăutărească), grafia și terminologia etnomuzicologiei, sistematica etnomuzicologiei, filozofia etnomuzicologiei etc. O atare diversificare intradisciplinară, prezentă deja în alte științe, ca de pildă sociologia și psihologia, tinde să epuizeze cercetarea tuturor aspectelor folclorului muzical, contribuind la evidențierea etnomuzicologiei ca știință trunchi.

2.4. Fondul deosebit al acestor două tipuri de cercetare ne obligă a le trata separat. Cu toate acestea ambele se pot și interfera. De pildă, în momentul cînd o cercetare interdisciplinară privește implicațiile lingvistice în execuția muzicală a strigăturilor din timpul dansului [19] sau cînd o cercetare intradisciplinară implică pe cea interdisciplinară, ca de ex. tratarea psihologică în organologia populară a procesului de preluare a repertoriului de la un instrument la altul [20].

2.5. În toate cele trei modalități de colaborare a etnomuzicologiei cu alte științe ne apare condiția esențială ca disciplina parteneră să fie reprezentată de către un cercetător specializat în domeniul respectiv : fie că etnomuzicologul însuși s-a străduit să dobîndească cunoștințe din cealaltă știință — și aceasta este cel mai bine —, fie că se apelează la un cercetător al științei în cauză. În această ultimă situație și cercetătorul disciplinei de apel trebuie să fie introdus în problema etnomuzicologică ce urmează a o servi. Astfel se poate evita aplicarea mecanică a unei teorii sau metodologii ținînd de alte discipline și doar aparent potrivite etnomuzicologiei.

2.6. Reușita cercetărilor în care sînt implicate și alte științe depinde în primul rînd de buna pregătire a etnomuzicologului. El trebuie să fie un foarte bun muzician, capabil să-și transcrie singur muzica pe care o culege și să înțeleagă la rang de teoretizare toate procesele petrecute în structura fenomenului muzical. Se impune, de asemenea, să aibă și acea pregătire multidisciplinară pe care orientarea școlilor americane și engleze o promovează prin savanții lor, ca de pildă : Charles Seeger, Mantle Hood, William Rhodes, Bruno Nettl, Israel Katz și John Blacking. Mantle Hood ține chiar să precizeze : „The interdisciplinary function and ultimately the viability of the research unit depends on the successful integration of teaching and research [21]".

2.7. Pe de altă parte, structura de „știință deschisă [22]" a etnomuzicologiei oferă la rîndul ei un rodnic cîmp de cercetare pentru toate științele cu care vine în contact. Științele participante la cercetarea interdisciplinară își pot verifica și rezolva, în lumina etnomuzicologiei, o seamă de probleme. De o parte și de alta se relevă noi aspecte și cunoașteri.

[19] Ca de pildă, evidențierea unui sistem de versificație sau practica și sensul strigăturilor antifonice.

[20] Ghizela Sulițeanu, *Muzica dansurilor populare din Muscel*, București, 1976, capit. Instrumentiștii, instrumentele muzicale și formațiile instrumentale în prilejul dansului popular. Importanța în dezvoltarea muzicii populare, p. 25—37 și *Probleme de metodologie în culegerea și studierea muzicii dansurilor din Muscel*, în REF, tom X, 1965, nr. 5, p. 503—519.

[21] *The Ethnomusicologist*, Los Angeles, Institute of Ethnomusicology, University of California, 1971.

[22] Particularitate a științelor sociale, reflectată în etnomuzicologie prin relația cu alte științe, fie pe cale genetică, fie prin noi aspecte de studiu.

https://biblioteca-digitala.ro

3. După Jean Piaget, „cercetarea interdisciplinară poate da naștere la două feluri de preocupări : unele referitoare la structuri și mecanisme comune, iar celelalte la metode comune, ambele putînd să intervină, desigur în același timp [23]". Avem de a face cu zone de contact interdisciplinar, ale căror rădăcini — posibil a fi interpretate și filozofic — ne apar vizibil ancorate în natura și procesele specifice — în cazul nostru — a obiectului etnomuzicologiei. Or, această condiționare riguroasă poate contribui la îndepărtarea pericolului *tendinței de juxtapunere disciplinară*, fenomen observat în special la implicarea științelor sociale.

3.1. Cercetarea etnomuzicologică interdisciplinară ne apare deja pregătită pentru acele discipline ce au mai fost abordate pînă în prezent, însă doar cu caracter multidisciplinar. Astfel, încă de la începuturile ei și din ce în ce mai intens în prezent, etnomuzicologia a apelat, pentru rezolvarea unor probleme, la psihologie, psihofiziologie, fizică-acustică, lingvistică, sociologie, etnografie, antropologie, estetică, istorie, istoria artei, arheologie, apoi la istoria muzicii și muzicologie, logică și filozofie. Tuturor acestor științe, la care se mai pot adăuga coregrafia și arta dramatică, etnomuzicologia le oferă, la rîndul ei, un cîmp larg de rezultate.

3.2. Pînă în prezent au fost prea puțin folosite bogatele resurse interdisciplinare ale etnomuzicologiei. Posibil din cauză că ea este și astăzi mai puțin cunoscută de către cercetătorii altor discipline, posibil că nu s-a acordat destulă importanță documentului oralității, sau poate și din cauză că etnomuzicologii înșiși erau pregătiți și interesați doar de rezolvarea problemei lor. Apoi, în cele mai multe cazuri, la un moment dat, se ivea necesitatea de a se lucra și în colaborare pe baza unui punct de vedere unitar. Viziunea lucrului în echipă a savantului Seeger [24] ar putea fi adusă la realitate și în acest domeniu de cercetare.

3.3. Într-adevăr, nu sîntem pregătiți pentru a putea reda cu certitudine, prin anumite planșe, științele implicate în cercetarea etnomuzicologică interdisciplinară, domeniul de contact și gradul ierarhic de participare [25]. Putem în schimb încerca prezentarea — cu titlu de proiect metodologic — a unui punctaj de bază cu caracter general. Aceasta constă în patru puncte cu valoare de principii călăuzitoare în cercetarea interdisciplinară, și anume :

I) *Cunoașterea întregului domeniu teoretic și metodologic al disciplinei de apel și nu doar aspecte disparate* ;

II) *Evidențierea suprafeței de contact între aceasta și etnomuzicologie* ;

III) *Fixarea problemei ce urmează a fi supusă cercetării și în general axarea pe obiective concrete* ;

IV) *Analizarea posibilităților de contribuție interdisciplinară, după caz de ordin teoretic, metodologic, sau și una și alta.*

[23] Jean Piaget, *Dimensiuni interdisciplinare ale psihologiei*, București, Edit. Didactică și Pedagogică, 1972, p. 223.

[24] Charles Seeger, *Toward a unitary field theory for musicology*, în „Selected Reports" vol. I, nr. 3, Los Angeles, Institute of Ethnomusicology, University of California, 1974, p. 172—210. Cu privire însă la disciplinele înrudite cu muzicologia în cadrul unei filozofii „cu adevărat universale".

[25] Acestea vor fi realizate implicit pe măsură ce vor fi întreprinse studii interdisciplinare speciale pentru fiecare dintre științele de apel.

https://biblioteca-digitala.ro

Izvorîte din necesitatea practică, aceste puncte, simple în aparență, obligă în realitate la o temeinică cunoaștere și la evitarea acelor situații de apropiere a altor științe prin sofisticare sau preluare mecanică, și pe care unii etnomuzicologi au început deja să le judece și să le simtă ca pe niște speculații periculoase de „hocus-pocus" [26].

3.4. Ținîndu-se seamă de rezultatele obținute în cercetarea multidisciplinară etnomuzicologică privind toate științele enumerate mai înainte, ne vom îndrepta atenția de astă dată — în lumina interdisciplinarității — și către contribuția pe care etnomuzicologia o poate oferi acestora. În primul rînd prin obiectul ei posibil de a fi urmărit în funcționalitate, ca și prin cîmpul larg de aplicare metodologică, îndeosebi a metodei experimentale, pentru toate aceste științe.

3.5. Lăsînd mai la urmă psihologia și sociologia, vom începe prin a prezenta foarte pe scurt repercusiunile asupra lingvisticii, esteticii și muzicologiei [27].

Astfel, lingviștii (filologi, dialectologi și foneticieni) își pot găsi o fundamentare pe viu a obiectului lor de studiu care, datorită execuției muzicale, prezintă o seamă de particularități dispărute din limba vorbită[28]. De asemeni, găsim influența puternică a limbajului verbal cotidian mai nou asupra textului cîntat. Aceasta poate produce unele fluctuații de expresie, deseori privind un același cuvînt aflat în cadrul unei singure execuții, ca de pildă particula *să* spre *se* ; m*u*ică și m*a*mă etc. Tot astfel pot fi găsite și procesele de adaptare dintre text și muzică, cu evidențierea focarelor supuse transformării. Acestea pot fi : schema versificației [29] ; trecerea de la un parlatto afectiv și proza melopeizată către un tip muzical [30] ; exprimarea muzicală a unor motive cu un conținut poetic căruia cîntărețul dorește a-i accentua un anume sens [31] ; rădăcinile comune cu limbajul muzical [32]. Studii, ca de pildă cel al lui George List privind granița interrelațională dintre vorbire și cîntec [33], pot deschide noi perspective lingvisticii în problematica aflării începutului și dezvoltării limbii unui popor.

3.6. Cît despre lingvistică, ea și-a oferit mai curînd moda strălucitoare a resurselor ei metodologice, ca lingvistica structurală, semiotica, gramatica transformațională, către care etnomuzicologii au fost mai curînd

[26] Steven Feld, *Linguistic Models in Ethnomusicology*, în „Ethnomusicology", vol. XVIII, May 1974, nr. 2, p. 197—217, p. 211.

[27] Ulterior, o atenție teoretică specială am acordat istoriei prin comunicarea *Etnomuzicologie și istorie*, prezentată la cel de Al 3-lea Seminar European de Etnomuzicologie, Londra, V./1986.

[28] Ghizela Sulițeanu, *Despre posibilitatea contribuției folclorului muzical . . . op. cit.*

[29] Prin procesul de adaptare a unui sistem de versificație pe o schemă muzicală aparținînd altui sistem.

[30] Situație întîlnită uneori la începutul bocirii sau mai frecvent în anume strigături ce însoțesc dansul popular, în strigătele muncitorilor forestieri sau în cele ale meseriașilor ambulanți etc.

[31] Conținutul narativ al baladelor ne oferă un excelent material de studiu în această problemă.

[32] Dovedite în cercetările interdisciplinare dintre lingvistică și fonetică, pe de o parte, și muzicologie, etnomuzicologie și psihologie, pe de altă parte : v. Ghizela Sulițeanu, *A problem of interdisciplinary research regarding musicology, psychology and ethnomusicology. Formation of musical language*. Lecție ținută la The Queen's University of Belfast, 1980.

[33] *The Boundaries of Speech and Song*, în Ethnomusicology, vol. VII, January 1963, nr. VII, p. 1—16.

https://biblioteca-digitala.ro

atrași decît de însuși obiectul ei. Astfel, unele probleme, ca de exemplu considerarea înălțimilor fenomenului verbal, ca și muzicalitatea unor manifestări preverbale, relația dintre metrică și ritm sau prezența muzicii în basme, ca o reminiscență străveche, au fost prea puțin abordate.

3.7. Un alt exemplu de cercetare interdisciplinară l-ar putea constitui estetica, una dintre disciplinele mai puțin avute în vedere pînă în prezent, chiar și în cercetarea etnomuzicologică multidisciplinară. În această privință, încă în urmă cu un sfert de veac, studiile lui Constantin Brăiloiu [34] puteau atrage atenția esteticienilor asupra necesității îmbogățirii disciplinei lor cu noi criterii de valorificare estetică, în care să poată fi cuprinse și manifestările muzicale orale ale tuturor popoarelor. Or, în acest domeniu, își găsesc loc nu numai studierea concepției artistice, populare dar și studierea mijloacelor muzicale folosite. Multe dintre acestea, aflate la un nivel înalt artistic, pot suporta analiza estetică cea mai riguroasă.

3.8. Mai avem în vedere faptul că, inclusă printre atributele funcționalității folclorului, și ale celui muzical în special, funcția estetică [35] necesită judecăți de valoare pornite de astă dată și din concepția practicantului însuși, nu numai a celor din afara mediului său. De aceea se cere luat în considerație și fenomenul schimbării conștiinței artistice populare de la o generație la alta, ca și diferențierile de judecată estetică dintre sexe.

3.9. Prin estetică, etnomuzicologia — ca și alte științe interesate de fenomenul artistic popular — , și-ar căpăta verificarea științifică a încrederii acordate deținerii, de către factorul uman și pe calea tradiției populare, a unor valori artistice.

3.10. Lărgirea contemporană a conceptului de estetică spre ceea ce esteticienii numesc „estetică practică", „estetică industrială", „estetică a spațiilor interioare", „estetică a vieții cotidiene" etc. [36], a favorizat și îmbogățit raportarea faptului folcloric la judecăți de valoare estetică. De pildă, într-un studiu relativ recent, analiza cîntecului popular cu conținut mobilizator i-a facilitat acestuia, pe calea deschisă de esteticianul Moutsopoulos [37], chiar și referirea — alături de cele peste două sute de categorii estetice — , la o nouă categorie estetică distinctă, „aceea a militării [38]" cu scop de mobilizare spre îndeplinirea unor activități contemporane.

3.11. Chiar dacă unele dintre ideile esteticii contemporane se cer încă consolidate, iar altele nu vor fi validate în viitor, asistăm nu numai „la spargerea unor vechi tipare" [39], dar și la necesitatea esteticii de a fi supusă unor cercetări interdisciplinare. În relația cu folclorul și cu cel muzical în special, estetica — grație nivelului cercetărilor etnomuzicologice —, are la dispoziție o mai completă cunoaștere a factorului uman aflat în des-

[34] *Elargissement de la sensibilité musicale devant les musiques folkloriques et extra-occidentales*, Paris, Univ. Radiophonique Internationale, 13 mars 1954, și în *Opere*, vol. II, *op. cit.*, p. 225—235; idem *Musicologie et ethnomusicologie aujourd'hui*, în Raportul asupra congresului internațional de științe muzicale, Köln, 1958 și în *Opere*, vol. II, *op. cit.*, p. 131—165.

[35] Alături de funcțiile: psihologică, cognitivă și organizatorică, v.G. Sulițeanu, *Psihologia folclorului muzical*, *op. cit.*

[36] Angi Ștefan, *Estetica în lumina cercetărilor interdisciplinare*, în *Lucrări de muzicologie*, nr. 8—9, Cluj, 1979, p. 37.

[37] Evanghelos Moutsopoulos, *Categoriile estetice. Introducere la o axiologie a obiectului estetic*, București, Edit. Univers, 1976.

[38] G. Sulițeanu, *Cîteva aspecte ale cîntecului nou popular românesc în lumina esteticii*, în vol. *Mehedinți, istorie și cultură*, Drobeta-Tr. Severin, 1981.

[39] Ion Ianoși, *Lecții de estetică*, Universitatea din București, 1974.

https://biblioteca-digitala.ro

fășurarea manifestărilor concrete. În acest mod, latura estetică a faptului folcloric ne poate apărea cu mai multă claritate sub aspecte mai puțin cunoscute, aducînd noi dovezi privind prezența esteticului în viața cotidiană încă din perioadele timpurii ale existenței umane [40].

3.12. Un exemplu, de astă dată mai dificil de considerat datorită strînsei sale înrudiri cu etnomuzicologia, ni-l oferă muzicologia. Ca știință a muzicii, aceasta poate deține, în ultimă instanță, rolul de știință generatoare din care s-au putut desprinde toate disciplinele ce au ca obiect muzica și în special istoria muzicii și etnomuzicologia. Aceasta dacă avem în vedere latura de teoretizare a muzicologiei. Dacă ne vom referi însă la obiectul ei, fenomenul muzical folcloric se situează cu mult înaintea celui literar [41], astfel încît este de domeniul etnomuzicologiei de a-i lămuri existența. Astfel, ca multe alte științe matcă — cu caracter general —, muzicologia nu se poate suprapune acestor științe izvorîte din necesitate, cu norme specifice de existență.

3.13. Față de muzicologie, etnomuzicologia are în vedere structura și evoluția folclorului muzical reprezentînd nu numai geneza și etapele timpurii ale evoluției muzicii [42], ci și o muzică corespunzătoare diferitelor perioade, existentă și efervescentă și în zilele noastre, coexistînd, la multe dintre popoare, cu muzica creată după norme scrise. Ea ne poate fi — cu toate inerentele schimbări petrecute — o mărturie vie a unor timpuri de mult apuse [43]. Fără a absolutiza valoarea folclorului pentru istoria muzicii, ținem să mai menționăm afirmația savantului muzicolog și etnomuzicolog Walter Wiora privitoare la relația dintre etnomuzicologie și istoria muzicii, prin care „toate dovezile [muzicale, n. ns.] scrise ale trecutului trebuie confruntate cu tradiția orală [44]".

3.14. Etnomuzicologia mai poate oferi muzicologiei jaloanele unor structuri muzicale spontane, evoluate de-a lungul timpului și aflate în diferite stadii, pentru care ajunge să reprezinte o anume specificitate. Preluate la nivel componistic, acestea acordă lucrărilor respective girul autenticității apartenenței la un anumit popor, precum și al înțelegerii compoziției de către acesta.

3.15. De la muzicologie etnomuzicologia și-a însușit — dar a și dus mai departe — o bună parte a teoriei sale, ca și metodele de analiză a mijloacelor structurii muzicale. Raportate la materialul folcloric, acestea, chiar dacă și-au dovedit deseori nepotrivirea, au avut darul de a verifica existența după norme deosebite a fenomenului muzical tradițional.

4. Una dintre cele mai fructuoase cercetări interdisciplinare ne-a oferit-o psihologia, cu obiectul ei de natură psihofiziologică. Studii speciale, afectate aspectului interdisciplinar dintre psihologie și etnomuzicologie, au atestat, cu fiecare nouă cercetare, o afirmație făcută în 1965 : „Psihologia, disciplină situată atît ca domeniu de investigare, cît și ca metodo-

[40] G. Sulițeanu, *Estetica folclorului muzical*, în curs de redactare.

[41] Creat după norme scrise.

[42] G. Sulițeanu, *A problem of interdisciplinary research regarding musicology, psychology and ethnomusicology...*, *op. cit.*

[43] Ghizela Sulițeanu, *The value of document of oral attestation in the study of musical folklore in the earlier periods.* Seggau, 1977, în „Musikethnologische Sammelbände", 1978, nr. 2, p. 221—234.

[44] Walter Wiora, *Ethnomusicology and the History of Music*, în Studia Musicologica, tom VII, 1965, p. 187—194.

https://biblioteca-digitala.ro

logie, la intersecția dintre științele naturii și cele sociale, este una dintre cele mai bogate și mai complexe discipline științifice, folosind multor științe, dar și mereu împrospătîndu-și seva prin cuceririle științifice ale acestora. Avînd ca domeniu de investigație omul și colectivitatea umană în toate manifestările sale: sociale, psihice și fizice, ea trebuie să țină seama și de acele științe ce se ocupă în special de aceste aspecte ale existenței umane[45]". Or, în dubla mea calitate de etnomuzicolog și psiholog, am putut observa, poate mai mult ca la alte științe, valorile pe care etnomuzicologia și psihologia și le ofereau reciproc.

Și nu întîmplător toți acei care se ocupă de fenomenul muzical continuă să se refere, pe căi mai mult sau mai puțin directe, la psihologie. Iar aceasta, de la înaintașii etnomuzicologiei care tatonau domeniul psihologiei prin fizica-acustică și pînă în prezent, cînd etnomuzicologul simte nevoia de a-și explica mai profund implicația psihologică, vizîndu-i în special procesele psihofiziologice în contextul lor sociocultural.

4.1. Dacă în trecut, în cadrul cercetării multidisciplinare, apelul la psihologie și-a adus de fiecare dată contribuția așteptată, s-a putut observa cum domeniul psihologic abordat era totuși limitat, evitîndu-se tocmai procesele psihofiziologice fundamentale pentru care etnomuzicologul era mai puțin pregătit.

4.2. Multe probleme etnomuzicologice dificile au fost rezolvate cu ajutorul psihologiei, ca de pildă: studierea conceptiei factorului uman; probleme privind formarea percepției muzicale; legătura cu limbajul verbal; stadiile originare premuzicale și preverbale; procesul evoluției sistemelor de versificație cîntată etc.[46]

Apoi, probleme ca cea pusă de Brăiloiu privitoare la explicarea ritmului unitar în folclorul copiilor din întreaga lume[47] sau cea pusă de Paul

[45] Ghizela Sulițeanu, *La Psychologie et le folklore musical*, comunicare la Institutul de Etnografie și Folclor, București, 1965; *Introduction a la Psychologie du Folklore Musical*, în „Studii de muzicologie", vol. IX/1973, p. 283—317.

[46] Ghizela Sulițeanu, *Psihologia folclorului muzical ... op. cit.*; idem: *Strigătele meșteșugarilor, vînzătorilor, distribuitorilor ambulanți. Cîteva premise în procesul legăturii dintre cuvînt și muzică* în „Revista de folclor", tom V, 1960, nr. 1—2, p. 75—113; *Kinestezia și ritmul folclorului copiilor. Contribuția psihologiei la studierea folclorului comparat*, în REF, tom VIII, 1968, nr. 3, p. 211—227; *Kommandorufe bei der Forstarbeit. Ihre Bedeutung für die Musikethnologische Forschung*, în *Deutsches Jahrburch für Volkskunde*, I. Teil, 1969, Berlin, p. 66—83; *Metoda experimentală în etnomuzicologie* (în problema descoperirii sistemului de proză melopeică din bocetul românesc), în REF, tom XIV, 1969, nr. 5, p. 369—382; *The experimental method and some experiments utilized in the study of lullabies with the Romanian people*, în „Orbis Musicae" nr. 5, 1975—1976, Tel-Aviv University, p. 34—44; *Psychological criteria for definition of a natural classification system of popular music. About the transposition and substitution processes*, Sofia, 1976; *The value of primary nature of the musical morphological structure in the operation of classification and systematization of the lullaby* (premise pentru un catalog tipologic indice tematic al muzicii populare), comunicare la cea de a 7-a ședință a Grupului de Studii IFMC, sub conducerea prof. dr. W. Suppan, Debrețin (Ungaria), aprilie 1978; *About psychological implications in the structure of the improvisation process*, Yearbook IFMC, nr. 8/1976—1977, p. 97—107; *Considerații asupra fenomenului înțelegerii muzicii literare de către mase. Pe marginea unui test de psihopedagogie muzicală*, în „Muzica", vol. XI, 1975, p. 11—15; *Sistemul heptasilabic de versificație în folclorul muzical românesc* în Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice, X/1979, București, și *Studii de muzicologie, nr.* 19, București, Edit. Muzicală, 1985, p. 157—192.

[47] Constantin Brăiloiu, *La rythmique enfantine*, Les Colloques de Wégimont, I, 1954—1955, Paris — Bruxelles, 1956 și în *Opere*, vol. I, București, 1967, p. 119—171; Ghizela Sulițeann, *Kinestezia și ritmul folclorului copiilor ..., op. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

Collaer și alții privitoare la explicarea unor intervale muzicale primare [48] și — nu în ultimă instanță — formarea însăși a limbajului muzical, către care au dus de altfel majoritatea studiilor interdisciplinare dintre etnomuzicologie și psihologie.

4.3. Mai putem adăuga marele aport metodologic prin folosirea metodei experimentale. De altfel, atît în metodologia culegerii, cît și în aceea a studierii , găsim puternic inclusă prezența factorului psihologic. În operația de realizare a fișelor personale ale practicanților de folclor [49] sau a informațiilor ce însoțesc fiecare piesă culeasă regăsim — datorită însuși factorului uman deținător — implicații psihologice [50].

4.4. Însă în unele studii de etnomuzicologie sau de muzicologie privind și etnomuzicologia, psihologia ne apare doar vizată, fără a fi solicitată mai în adînc, ceea ce poate, la un moment dat, estompa explicația reală a fenomenului cercetat. De pildă, elementele descoperite de Charles Seeger, pe baza cărora și-a clădit teoria sa „linguocentrică" [51], se prezintă mai curînd tributare unui substrat psihologic, posibil a fi explicat prin atribuțiile celui de al doilea sistem de semnalizare, limbajul verbal în diferitele sale posibilități de comunicare, decît lingviștii [52]. Alteori, însă, ca în problema universului în muzică, căreia savanți ca Mantle Hlood, John Blacking, Charles Seeger i-au sezizat judicios un fond psihologic, găsim și cercetători ca Dane L. Harwood, care își fundamentează studiul pe o tratare psihologică [53]. Se întregește astfel consistent cunoașterea etnomuzicologului, muzicologului, sociologului sau antropologului muzicii printr-o temeinică și obiectivă argumentare psihologică.

4.5. O situație similară o prezintă și unitatea interrelațională dintre sunet și comportamentul uman, problemă deosebit de importantă pentru însăși noțiunea și obiectul muzicologiei și etnomuzicologiei. Într-adevăr, aci psihologia ne apare ca știința ce poate contribui cel mai bine la evidențierea particularităților etnomuzicologiei prin explicarea proceselor morfologice și a celor de comportament funcțional, specifice acesteia.

4.6. Pe parcursul cercetării interdisciplinare s-a încercat cu bune rezultate și rezolvarea unor probleme de psihologie, ca de pildă prin : rolul cîntecelor „pentru copii" în formarea percepției muzicale ; legătura dintre limbajul verbal și cel muzical ; procesele de creație, improvizație, memorizare muzicală ; studierea memoriei muzicale la asurziți ; găsirea unei noi căi de înțelegere a fenomenului distonării sau a unei alte false execuții

[48] Paul Collaer, *Zur Entwicklung und den Ursachen der primitiven Skalenbildung*, în „Aus Graversanor Blätter", Heft 6, 1963, p. 1—5.

[49] Ghizela Sulițeanu, *The methodical structure of the personal record with autobiographic character and its importance in the study of Romanian contemporary musical folklore*, comunicare la cel de Al 27-lea Congres Internațional de Muzică Tradițională (ITMC), Oslo, VII/1979.

[50] Ghizela Sulițeanu, *Psihologia folclorului muzical*, teză de doctorat ..... *op. cit.*, vol. I.

[51] Charles Seeger, *Toward a unitary field theory for musicology*, *op. cit.*

[52] Avem de a face în primul rînd cu muzica — proces de comunicare printr-un limbaj specific. În acest sens se poate observa mai bine și diferențierea dintre obiectul muzicologiei și cel al etnomuzicologiei.

[53] *Universal in music. A perspective from cognitive psychology*, În „Ethnomusicology", nr. 3, Sept. 1976, p. 521—533.

https://biblioteca-digitala.ro

instrumentale, prilej cu care s-au putut descoperi și noi mijloace, de astă dată muzicale, de reabilitare a limbajului verbal al asurziților [54] etc.

4.7. O importanță deosebită pentru relația interdisciplinară dintre etnomuzicologie și psihologie o prezintă atributul cultural al funcționalității faptului folcloric. Avem de a face cu un veritabil principiu etnomuzicologic [55], capabil să acorde muzicii folclorice valoarea de act de cultură, pe măsură ce funcționalitatea acesteia a contribuit timp de milenii la naș-terea și dezvoltarea culturii.

5. O ultimă referire interdisciplinară o vom face la sociologie, prin care înțelegem știința despre societate și relațiile sociale [56].

Firesc, studierea sociologică, ca și cea psihologică, se prezintă de primă importanță pentru etnomuzicologie, prin însăși structura obiectului ei. În recentul său studiu *Some problems of theory and method in the study of muzical change*, John Blacking oferă un excelent exemplu privind nece-sitatea studiului sociologic, alături de cel antropologic și psihologic, în două probleme complexe, de altfel înrudite : „music-making" și „musical-change" [57].

5.1. În urmă cu peste patru decenii, Const. Brăiloiu își fundamenta întreaga sa școală etnomuzicologică pe studierea faptului folcloric ca nece-sarmente reprezentînd un comportament social colectiv cu implicații indi-viduale [58].

5.2. Prin sociologie fenomenul muzical ne apare particularizat în etnomuzicologie ca un fapt social strict necesar, prin care se îndeplinesc, la diferite nivele și grade, anumite norme de existență socială. Foarte diferite în timpul nostru, aceste norme pot fi cuprinse, chiar în cadrul unei aceleiași colectivități, începînd de la actul ritual și pînă la spectacolul de amatori.

5.3. Pe de altă parte, importanța deosebită pe care etnomuzicologia o acordă fenomenului folcloric în existența sa reală, cu toate implicațiile unei desfășurări pe viu, ca și lărgirea domeniului către cîntecele populare de factură urbană, au avut darul de a îmbogăți cercetarea sociologică cu înțelegerea unor noi aspecte. Astfel, dacă din punct de vedere metodologic, sociologia, de pildă prin observația directă și metoda anchetei, a putut des-chide larg orizontul cercetării fenomenului folcloric, putînd astfel deseori

[54] Ghizela Sulițeanu, *Le rôle des chansons „pour enfants" dans le processus de formation de la perception musicale*, în Zbornik Kongressa SUFJ, vol. VI, 1969—1978, Herțeg — Novi, Muntenegru, RFS Jugoslavia, p. 323—333 ; *La valeur d'un temps rythmique primaire dans le processus de la perception musicale des enfants*, *ibidem*, vol. XVII, porec, RFS Iugoslavia, 1970, p. 467—474 ; *The Role of Songs for Children in the Formation of Musical Perception*, comunicare la cel de Al IX-lea congres Internațional de Științe Antropologice și Etnologice, Chicago, sept. 1973, apărut în *The Performing Arts*, The Hague — Paris — New York, Editura Mouton, p. 205—219 ; *Premise pentru studierea memoriei muzicale la asurzîți*, comunicare la cea de A 3-a conferință Națională de Psihologie, București, dec. 1972, și în „Revista de psihologie", tom 21, 1975, nr. 2, p. 207—229.

[55] Ghisela Sulițeanu, *Relația dintre muzica tradițională și identitatea culturală ca principiu etnomuzicologic*, București, 1986, pentru a fi comunicată la cel de Al 30-lea Congres I.T.M.C., Berlin, VI/1987.

[56] *Dictionary of Phylosophy*, Ancient-Medieval-Modern, edited by Dagobert D. Runes, New Jersey, Paterson, 1964, p. 294.

[57] *Op. cit.*

[58] C. Brăiloiu, *Schiță a unei metode de folclor muzical*, în „Boabe de grîu", an II, 1931, nr. 4.

https://biblioteca-digitala.ro

să indice chiar cauza transformărilor, și etnomuzicologia ne poate releva, pe concretul fenomenului folcloric, în ce constau aceste transformări.

5.4. Sociologia se plasează, alături de psihologie și istorie, printre principalele determinante ale existenței fenomenului focloric, iar prin aceasta își motivează și implicația funcțională cu caracter de lege pentru etnomuzicologie [59]. La rîndul ei, etnomuzicologia poate deschide noi perspective sociologiei către cîmpul larg al artei populare: muzica, poezia, teatrul și dansul.

5.5. Nu putem încheia această parte fără a releva încă o dată contribuția cercetărilor interdisciplinare la evidențierea obiectului etnomuzicologiei și de a îndepărta astfel definitiv tendințele de exagerare și de anexionism apărute în primele etape de cercetare multidisciplinară. „Psihologismul", „sociologismul", de pildă, au putut să apară doar atunci cînd unii cercetători specializați în științele respective — în momentul cînd abordau un domeniu comun cu al unei alte științe — își clădeau „ad-hoc" o întreagă teorie, căutînd „să-și tragă plapuma numai pe partea lor", lăsîndu-și partenerul dezgolit și silit astfel a i se atașa.

6. Cercetarea etnomuzicologică intradisciplinară nu știm să fi fost pînă în prezent supusă studiului, în ciuda faptului că despre unele specializări, ca de ex. etnomuzicologia instrumentelor muzicale și etnomuzicologia coregrafiei, putem spune că și-au cucerit deja independența, chiar dacă nu au fost privite pînă în prezent ca atare. Însăși adoptarea, în urmă cu peste două decenii, la International Folk (Traditional) Music Council, a activității pe grupe de studii specializate pe anumite porțiuni ale obiectului etnomuzicologiei, ne indică intuirea acestei necesități. Grupele de studii privind organologia populară, clasificarea și sistematizarea cîntecului popular, studierea documentelor privind izvoarele și etapele mai vechi ale folclorului muzical sau grupa cea mai nouă ce are în vedere studierea muzicii obiceiurilor din zona balcanică, au obținut o seamă de realizări importante pentru domeniul respectiv. Pe de altă parte, prin adîncirea problematicii, a început să se contureze și posibilitatea etnomuzicologiei de a se diversifica pe ramuri disciplinare.

6.1. Poate părea curios faptul că astăzi părți și procese ale obiectului etnomuzicologiei par a-și revendica cu tărie dreptul de știință aparte. Această autonomie, de care au nevoie pentru a-și adînci problematica teoretică și metodologică, nu este însă totală, deoarece obiectul viitoarei discipline este izvorît și indisolubil înrudit cu etnomuzicologia [60]. De aci și atașarea termenului de „etnomuzicologie" la denumirea acestor ramuri [61]. De fiecare dată, noua știință va beneficia de cuceririle etnomuzicologiei, oferindu-i în schimb o seamă de noi informații și verificări ce, la rîndul lor, vor duce la întărirea acesteia.

6.2. Diferitele laturi ale etnomuzicologiei astfel diversificate ca intradiscipline și cu acentul pe existența muzicii, pot apărea în două modalități: 1) ca disciplină între etnomuzicologie și o altă știință folcloristică, caz în care obiectul deține o structură interdisciplinară, ca de pildă etno-

[59] Ghizela Sulițeanu, *A problem of ethnomusicology: the endeavour to delimit principles and lews ..., op. cit.*

[60] Atît prin fundamentarea pe aceleași principii și legi de existență, cît și prin referirea la științele de relație interdisciplinară ale acesteia.

[61] Și după modelul oferit de psihologie și sociologie.

https://biblioteca-digitala.ro

muzicologia coreografiei și 2) ca modalitate de studiere cu caracter de specializare a unor probleme din domeniul etnomuzicologiei, ca de pildă metodologia, în cazul etnomuzicologiei experimentale, sau a muzicii și instrumentelor muzicale în etnomuzicologia organologiei.

6.3. Întocmai cercetării interdisciplinare și cercetarea intradisciplinară necesită stabilirea unor operații cu caracter general și destul de labil, pentru a putea corespunde fiecăreia dintre noile discipline implicate. Astfel vom avea : a) stabilirea obiectului intradisciplinar de studiu și locul ocupat de acesta în etnomuzicologie ; b) specificarea normelor și proceselor de existență ale acestuia ; c) particularizarea aspectelor metodologice ; d) implicarea altor științe intradisciplinare ; și e) implicarea interdisciplinară. Toate aceste puncte se vor materializa în dependență de ramura intradisciplinară în cauză. Ne putem da seama că bogăția unei astfel de problematici ar încărca mult etnomuzicologia, în timp ce, defalcată pe ramuri de studiu, ea își poate găsi adevărata împlinire. Pentru exemplificare s-au ales : *etnomuzicologia organologiei*, *etnomuzicologia experimentală* și *etnomuzicologia coreografiei*.

6.4. *Etnomuzicologia organologiei* are ca obiect specificul existenței instrumentelor muzicale populare, ca și a muzicii realizate prin acestea. Așa cum putem observa din activitatea grupului special de studii IFMC. condus de prof. Erik Stockmann, par să se detașeze o serie de probleme reprezentînd, totodată, norme de existență ale noii discipline științifice. Se evidențiază astfel : procesul existenței (evoluția, dispariția) instrumentelor muzicale populare ; descrierea structurii și catalogarea acestora după norme științifice specifice ; atestarea documentară ; modalitatea de execuție muzicală specifică fiecărui instrument ; jucăriile muzicale realizate de către copii și execuția respectivă ; procesul apariției unor noi instrumente muzicale ; procesul de preluare a muzicii de la un instrument la altul ; prilejurile de execuție și diferitele aspecte legate de acestea ; procesul de învățare ; relația execuției instrumentale cu muzica vocală ; instrumentele muzicale și muzica instrumentală în complexul folclorului colectivității în studiu ; importanța factorului uman atît în construcția și colportarea instrumentelor, cît și a muzicii instrumentale ; aspectul instrumentelor și al muzicii populare instrumentale și complexul folcloric și nonfolcloric contemporan etc. Etnomuzicologia organologiei mai poate afecta și probleme de metodologie devenite specifice prin aplicarea la obiectul ei ; apoi probleme privind implicarea altor științe inter- și intradisciplinare etnomuzicologiei.

6.5. *Etnomuzicologia experimentală* ne va putea oferi — în momentul cînd va fi pe deplin închegată — , un alt exemplu de ramură intradisciplinară, de astă dată născută din inepuizabilele resurse ale aplicării metodei experimentale în etnomuzicologie. Putem afirma, după o relativ îndelungată practicare a experimentării în multiple probleme de etnomuzicologie și într-o gamă variată de mijloace experimentale[62], că rezultatele, uneori chiar uimitoare — ca de ex. în cazul reliefării sistemului de proză melopeică sau în cel al aflării incipientului muzical al formulelor de adormire și onomatopeelor specifice cîntecului de leagăn — , îi conferă pe deplin calitatea de ramură disciplinară independentă. Încă prea puțin în atenția

[62] Ghizela Sulițeanu, *Metoda experimentală în etnomuzicologie*, op. cit.

https://biblioteca-digitala.ro

cercetătorilor muzicii tradiționale (populare), această nouă intradisciplină etnomuzicologică ar merita o grupă de studiu în cadrul IFMC, iar mai tîrziu și un seminar în învățămîntul de specialitate.

6.6. *Etnomuzicologia coregrafiei* va fi exemplul cu care vom încheia cele cîteva observații privind cercetarea intradisciplinară. Aci terenul este de mai multă vreme defrișat, descoperindu-ne — întocmai organologiei —, necesitatea studiului etnomuzicologic. Nu întîmplător coreologii simt nevoia consultării cu etnomuzicologii și invers. Pe de altă parte, însăși prezența grupului de studiu al dansurilor populare din cadrul IFMC-ului este relevantă, cu toate că tocmai acest aspect al studiului intradisciplinar nu a fost încă tratat.

Încă în 1960, G. P. Kurath atrăgea atenția asupra necesității asocierii etnomuzicologiei și a coreografiei în operația de analizare a dansurilor populare [63].

De astă dată, urmînd punctajul general intradisciplinar privind ramurile etnomuzicologiei, putem face și aci unele observații : a) Obiectul noii științe este muzica vocală și instrumentală în calitatea ei de însoțitoare a dansului popular. Avem de a face cu una dintre cele mai însemnate părți ale domeniului etnomuzicologiei, cu rădăcinile în începuturile manifestărilor muzicale, în care — așa cum ne semnalează și Curt Sachs [64], mișcările corporale dețineau o pluralitate funcțională, mai variată și mai diferită față de cea din zilele noastre ; b) Muzica ne apare strîns dependentă, în existența ei, de manifestarea coreografică [65], în cuprinsul căreia procesul de simbioză relevă o bogată problematică, totodată — în cea mai mare parte — fond comun de studiu etnomuzicologic și coreologic.

Ca norme ale noii discipline se au în vedere : 1) relația dintre muzica vocală, instrumentală și coreografie, ca relație dintre melodie—ritm—text și pași ; 2) diferite etape, ca și factorii evoluției muzicii de dans [66] ; 3) aspecte legate de prezența muzicii în diferitele ei manifestări (vocale, vocal-instrumentale, instrumentale), ca însoțitoare a coreografiei ; 4) analiza diferitelor tipuri de strigături (scandate, cîntate, antifonice) ; 5) relațiile sociale și artistice dintre instrumentiști și dansatori ; 6) analiza morfologică a tipurilor muzicii de dans și încercarea de stadializare pe straturi stilistice ; 7) tipurile de acompaniament [67] ; 8) aspectul contemporan și implicațiile muzical-coreografice de factură urbană [68] ; 9) posibilitatea de stratificare stilistică după relația dansului și structura muzicală etc. c) Metodologia aplicată în acest domeniu are firesc în vedere fenomenele studiate în întregul lor de manifestare, după caz, muzical-coreografică, muzical-coreografică-poetică sau muzical-poetică-artă dramatică. d-e) Prin structura ei, etnomuzicologia coreografiei poate fi supusă cu mult succes (d) atît

[63] *Dance, Music and the Daily Bread*, în „Ethnomusicology", vol. V, 1960, nr. 2, p. 1—9, apud Constantin Stihi-Boos, *Considerații*, *op. cit.*, p. 360.

[64] *Vergleichende Musikwissenschaft*, Leipzig, 1930 (*Die korperlichen Bindungen*, p. 75—80).

[65] Fiind considerată ca atare, chiar atunci cînd este executată doar spre ascultare, fără a fi dansată.

[66] Ghizela Sulițeanu, *Factorii evoluției muzicii dansurilor* populare, în REF, tom XI, 1966, nr. 4, p. 341—352.

[67] Ghizela Sulițeanu, *Muzica dansurilor populare din Muscel*, București, Editura Muzicală, 1976.

[68] Roderyk Lange, *On differences between the rural and the urban : Traditional Polish peasant dancing*, în *Yearbook of the I.F.M.C.*, vol. 6, Canada, 1964, p. 44—51.

https://biblioteca-digitala.ro

unei studieri interdisciplinare cu celelalte ramuri intradisciplinare ale etnomuzicologiei, cît și (e) unei studieri interdisciplinare, în primul rînd cu toate acele discipline cu care etnomuzicologia și coreologia populară prezintă interferențe [69].

7. În încheierea lucrării de față ținem să prezentăm cîteva gînduri ce s-au conturat din ce în ce mai puternic în timpul redactării. Întîi că problematica cercetărilor inter- și intradisciplinare ne-a apărut ca o cauză atît de importantă, încît avem sentimentul că nici pe departe nu s-a putut spune totul. Ne-am străduit însă să oferim, în primul rînd, o viziune cît mai cuprinzătoare a problematicii, care să motiveze cît mai temeinic aceste feluri de cercetare. Totdeodată, s-a reliefat necesitatea unui punct de vedere unitar de lucru, a cărui organizare poate fi pregătită încă din universitate sau de alte școli de predare a etnomuzicologiei. Astfel, se ivesc și unele repercusiuni asupra programei analitice prin care să se aibă în vedere principalele discipline în cauză, cît și — după necesitate — , colaborarea cu specialiștii respectivi, caz în care o trăsătură importantă a studiului o constituie adoptarea unui punct de vedere unitar.

Mai avem certitudinea că aproape toate problemele prezentate aci pot constitui, la rîndul lor, obiectul unor ample cercetări cu bogate rezultate pentru etnomuzicologie, avînd desigur în vedere cercetările inter- și intradisciplinare, așa cum a și afirmat Gilbert Rouget: « L'avenir de l'ethnomusicologie est à la fois dans une spécialisation extrême et dans la collaboration avec des disciplines scientifiques parfois tres éloignées des sciences humaines... C'est vers une coopération interdisciplinaire qu'il convient d'orienter désormais les travaux d'ethnomusicologie [70] ».

De altfel, în timpul nostru, etnomuzicologia își afirmă din ce în ce mai puternic valoarea ei de știință independentă și complexă, aptă a acoperi în mare parte chiar și programa unei viitoare facultăți speciale de cercetare a culturii orale tradiționale.

ABOUT THE INTER- AND INTRADISCIPLINARY RESEARCHES IN ETHNOMUSICOLOGY

Abstract

Starting from the fact that by its very definition as a „*discipline whose object is the socio-historical and morphological study of the processes of oral existence structure of muzical culture in its popular traditional context in an area of ancient continuity of the holding community, reflecting its behaviour in the framework of different occasions*", one can observe how in its notion itself some inter- and intradisciplinary researches are involved. So, the object of ethnomusicology appears to us widened towards such relata

[69] Pe această cale și posibilități de studiu ne apar mult îmbogățite.

[70] *Ethnomusicologie*, în *Ethnologie générale*, sous la direction de Jean Poirier, Encyclopédie de la Pléiade, Editions Gallimard, 1968, p. 1339—1390.

https://biblioteca-digitala.ro

as : sociology , linguistics, psychology, physics, acousties, ethnography, history, choreography, aesthetics, philosphy and all the other sciences preoccupied by the spiritual activity of the human factor. In all the three modalities of tackling : multidisciplinary , interdisciplinary and — relatively recent — intradisciplinary, a cooperation is suggested at an equal rank of independence of the participant disciplines and not of subordination of one to another.

Up to now in ethnomusicology — as in other sciences too — one has given a greater attention to multidisciplinary research. The need for it was suggested still half a century ago by Constantin Brăiloiu and George Breazul, participants at the monographic researches initiated by the sociologist Dimitrie Gusti, the former being mainly orientated towards sociology and linguistics and the latter towards history of music and psychology.

But in face of the multidisciplinary research in which ethnomusicology submits somehow statically its object, the other disciplines offering her their contribution, *the inter-and intradisciplinary study modalities*, use in their turn the contribution of the ethnomusicological researches involved. Interdisciplinary research appears to us already prepared for the cooperation with disciplines as : psychology, psycho-physiology, acoustic-physics, history of music, literary folklore, popular choreology, history, aesthetics, sociology, social anthropology, dialectology, etc. This type of research appears to us directed by four points with value of principles : I. The solid theoretic and methodological knowledge of the appeal discipline and not only disparate aspects ; II. Evidencing of contact surface between it and ethnomusicology ; III. Selection of the tipic to be researched and centring on concrete objectives ; IV. Analysis of the possibilities of interdisciplinary contribution — according to each case — of theoretical and methodological order.

But on the other side, in so far as the data, deepen and increase one can reach new parameters towards the creation of new the so-called disciplines "of frontier", as for example : sociology of music, psycho-ethnomusicology, anthropology of music , etc.

The *intradisciplinary research* regards the study of certain aspects of general ethnomusicology, whose results could outline a scientific branch with independent character as for example : musical ethno-organology, ethnomusicology, of choreography, ethnomusicology of stylistical strata, history of ethnomusicology, methodology of ethnomusicology, experimental ethnomusicology, urban ethnomusicology, graphy and terminology of ethnomusicology , etc. The different branches so diversified in interdisciplinary research and with emphasis on the presence of traditional music can appear through two modalities : 1) as study between ethnomusicology and another folklore science, when the object represents an intradisciplinary structure, e.g. choreographic ethnomusicology and 2) as study with speciality character of some problems from the field of experimental ethnomusicology , or of music and musical instruments in ethnomusicology of organology.

https://biblioteca-digitala.ro

Likewise, in the intra-disciplinary research one reveals the fulfilment of five points : a) establishing of te intradisciplinary study object and its place in ethnomusicology ; b) specifying of norms and existence processes ; c) methodological aspects ; d) implications of other intradisciplinary sciences and e) interdisciplinary implications. As examples of interdisciplinary research, the interrelationships with : linguistics, aesthetics, musicology, psychology, sociology are presented. For the intradisciplinary research the following exemplifications have been chosen : ethnomusicology of organology, experimental ethnomusicology and ethnomusicology of choreography.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

STRUCTURI COMPOZIȚIONALE ÎN ȚESĂTURILE NORD-DOBROGENE

(CONSIDERAȚII PENTRU UN STUDIU COMPARATIV)

STELUȚA PĂRĂU

ARGUMENT

Dobrogea, pămînt al statorniciei dar și al marilor frămîntări, pămînt darnic și primitor pentru băștinași dar și pentru cei veniți în decursul necurmatelor furtuni ale istoriei. *Ea* rămîne ținutul care prin poziția sa geografică, prin relieful și natura sa, a constituit dintotdeauna unul din locurile românești pe care omul l-a stăpînit, în care a înfruntat vînturile, ploile și primejdiile, rămînînd însă întotdeauna drept și brav în luptă cu natura și cu istoria vitregă, harnic în orice fapt de viață, sensibil și înțelept în orice fapt de cultură.

Vestigiile arheologice și documentele istorice[1] demonstrează permanența, pe pămîntul dobrogean, a populației aborigene și a suprapunerii în structuri succesive a elementului românesc din celelalte ținuturi ale spațiului carpato-danubiano-pontic și a populațiilor alogene, conturîndu-se în timp acea *oikumenă dobrogeană* cu sistemul ei axiologic, nu ușor de descifrat și, pe cît de complex, pe atît de interesant.

Fiecare fapt de cultură populară pe care-l considerăm aparținînd *oikumenei dobrogene* implică decodificarea unor relații biunivoce dintre „românii autohtoni, așa-zișii dicieni"[2], moldoveni, mocani și păstori transilvăneni și diferitele populații stabilite aici, acestea fiind deopotrivă emițători și receptori ai mesajului constituit din cultura locurilor de baștină și cea a locurilor unde fie s-au oprit pentru o perioadă, fie s-au statornicit.

[1] Al. P. Arbore, *O încercare de reconstituire a trecutului românilor în Dobrogea*, în „Analele Dobrogei", anul III, 1922, nr. 2; idem, *Noi informații etnografice, istorice și statistice asupra Dobrogei și a regiunilor basarabene învecinate Dunării*, în „Analele Dobrogei", Cernăuți, anul XI, 1930; Constantin Brătescu, *Dobrogea în sec. XII*, în „Analele Dobrogei", Cernăuți, anul XI, 1930; Romulus Șeineanu. *Dobrogea — Schiță monografică* — Studii și documente, București, Editura Ziarului „Universul", 1928; Tudor Mateescu, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, București, Direcția Generală a Arhivelor, 1970; Anca Ghiață, *Contribuții noi privind unele aspecte ale societății românești din Dobrogea în sec. XV-XIX*, în *Memoriile Secției de Științe Istorice*, seria IV, tomul I (1975 — 1976), București, Editura Academiei, p. 71—106; Gavrilă Simion, *Coordonate istorico-geografice*, în *Portul popular românesc din județul Tulcea*, Muzeul „Delta Dunării" — Tulcea, 1980.

[2] Constantin Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, Constanța, Muzeul de Arheologie, f. a., p. 5.

https://biblioteca-digitala.ro

În aceste coordonate s-a dezvoltat o cultură populară tradițională în a cărei formulă — dificil de fixat — descifrăm procesul aculturației, dar și procesul de creștere internă, în cadrul cărora — de altfel — fiecare populație și-a manifestat originalitatea.

Decodificarea oricărui fapt de cultură aparținînd *oikumenei dobrogene* include un studiu comparativ în care analiza în detaliu și comparația capătă aceeași valoare de dominantă a unei cercetări cu totul deosebite pentru un etnolog: „Aussi nulle part ne trouverons-nous un matériel aussi intéressant et aussi varié pour l'anthropologue et pour l'ethnographe, qui disposent pour leurs recherches, sur un territoire relativement très restreint, d'une foule de données sur les aspects de la vie des différents peuples ainsi que réciproquement les uns sur les autres du point de vue ethnique pans cette enclave territoriale. Il serait possible d'admettre également la drésence continue d'un élément roumain"[3].

Permanența elementului românesc în Dobrogea și totodată caracteristicile *oikumenei dobrogene* se demonstrează prin:

a) unitatea artei populare românești din această zonă cu cea din întreg spațiul românesc;

b) similitudini și diferențe între arta populară românească și cea a celorlalte populații, fiind însă dificil să subliniem influența în exclusivitate a culturii uneia dintre etnii asupra celeilalte.

„Il est bien difficile d'affirmer l'existence d'une nationalité précise à l'exclusion de toutes les autres" [4].

Relevarea aspectelor enunțate mai sus se conturează din cercetările noastre fundamentale și aplicative, privind țesăturile decorative aparținînd diferitelor populații din zona nord-dobrogeană, încercînd să stabilim notele comune și diferențiatoare între faptul de cultură populară românească și cel al grupurilor etnice cu care românii au conviețuit. Rezultatele acestor cercetări constituie obiectul prezentei lucrări, fără pretenția ca studiul de față să fie exhaustiv.

Menționăm că vom analiza cîteva din categoriile de țesături, comparînd categoria respectivă a artei populare românești cu cea similară a acelei populații care o deține în patrimoniul său etnografic[5]. Analizînd țesăturile decorative ale populațiilor din zona nord-dobrogeană pentru a demonstra aspectele caracteristice ale *oikumenei dobrogene* am avut în vedere două dintre aspectele metodei comparative: etapa structurală (morfologică) și etapa comparativă (a tipologizării), dat fiind faptul că posibilitățile de cercetare aplicativă — și deseori și a celei fundamentale — nu ne-au permis decît studiul patrimoniului etnografic din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, pentru toate populațiile. Desigur că aceasta nu exclude etapa genetic-istorică a cercetării comparative, care însă depășește obiectul prezentului studiu.

Indiferent de caracterul paradigmatic sau sintagmatic al comparației, metoda comparativă oferă posibilități de abordare complexă a faptelor

[3] Al. P. Arbore, *La culture roumaine en Dobroudja* — Extrait de *La Dobroudja*, Bucarest, 1938, p. 9.

[4] *Ibidem*, p. 15.

[5] În acest sens comparația se face numai între două populații, unul sau altul din tipurile de țesături neaparținînd și celorlalte etnii, în afara celor a căror țesături sînt analizate la respectivul punct al lucrării.

https://biblioteca-digitala.ro

de cultură populară, realitățile din teren și studiu teoretic confirmînd faptul că „Pentru atingerea țelurilor specifice disciplinelor etnologice, istorice și cultural-antropologice, cercetările asupra artei populare și nu în mai mică măsură cele ale ornamenticii populare s-au sprijinit în tot mai largă măsură pe metoda comparativ-istorică.

Comparația externă a fenomenului cu cele similare sau anexe din zone etnografice și comunități aflate pe trepte analoage de dezvoltare, deopotrivă cu *comparația internă* din cuprinsul aceleiași unități social-etnografice și fenomenele de același fel care le-au precedat au înlesnit și înmulțit simțitor posibilitatea de interpretare social-istorică a materialelor de artă populară" [6].

Comparația internă pe care am abordat-o în studiul nostru a relevat două laturi ale demonstrației — pe care ne-am propus-o, prin analiza următorilor factori ce determină — considerăm noi — structura compozițională a obiectului de artă populară, și anume : *funcționalitatea* (*I*), *sintaxa cîmpilor ornamentali sau compoziția ornamentală* (II), *repertoriul ornamental* (*III*).

„Calitățile artistice ale obiectelor pornesc de la forma funcțională a piesei respective, ceea ce determină identificarea dependentă a pantonomiei cu funcționalitatea. În aceeași categorie se înglobează și ornamentele și cromatica, primordial funcționale prin rolul și valoarea de eficiență magică în desăvîrșirea acțiunii la care participă obiectul — indiferent de categorie — cît și mai apoi, prin rolul de mesaj" [7].

ȘTERGAR ROMÂNESC /„GEAULÎC" ȘI „CEVRE" TURCO-TĂTĂRĂȘTI [8]

I. Funcționalitatea

„Ștergarul ocupă un loc important în decorația casei țărănești". El este prezent în toate zonele țării, deosebindu-se prin modul de expunere, de încadrare în ansamblul ornamental al interiorului, cu accentuate diferențe privind dimensiunile și cromatica, motivele sau modul de integrare în cuprinsul interiorului". [...] „Ștergarele numite și „șterguri", „peșchire", „chindee" sau „tindee", „păsturi", „felegi" sau chiar „prosoape" astăzi, reprezintă elementul care aduce în interior o notă dinamică, de ușoară mișcare" [9].

În arhitectura interiorului tradițional al populației românești din Dobrogea, ștergarele au avut — ca în întreaga țară — un rol deosebit prin nota dată de ornamentica și cromatica lor, reliefîndu-se pe albul pereților prin dispunerea fie în formă de „fluture", fie cu capetele lăsate în jos și avînd ca centru de greutate „fonda" făcută sau prinsă la mijloc. Prin

[6] Nicolae Dunăre, *Ornamentică tradițională comparată*, București, Editura Meridiane, 1979, p. 18.

[7] Tancred Bănățeanu, *Prolegomene la o teorie a esteticii artei populare*, București, Editura Minerva, 1985, p. 135.

[8] Menționăm că celorlalte populații nu le este caracteristică această categorie de țesături decorative — ștergarele — , fapt ce a determinat limitarea analizei noastre asupra genului respectiv doar la cele două populații (în acest sens vezi și nota 5).

[9] Marina Marinescu, *Arta populară românească — Țesături decorative*. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1975, p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro

funcția lor decorativă, ștergarele românești din Dobrogea se încadrează în tipul de „ștergare de perete", cu asemănări pregnante cu ștergarele din sudul țării [10].

De formă dreptunghiulară (geaulicurile) și pătrată (cevrelele), ștergarele turco-tătărăști au avut în interiorul tradițional un rol decorativ, asemenea celor românești. Ca notă de diferențiere în cadrul acestei asemănări, menționăm faptul că piesele de tip geaulîc și cevre au rol decorativ doar în timpul ceremonialului de nuntă și botez, în rest fiind păstrate ca zestre.

În ce privește amplasarea lor pe pereți, ștergarele turco-tătărăști se diferențiază de cele românești prin modul de aranjare. Aceste piese sînt astfel dispuse încît la cele de tip geaulîc ornamentul unuia din capete (cel care se îndoaie) continuă ornamentul capătului ce rămîne stabil, iar la cele de tip cever ornamentul capătă relief prin aducerea în mijloc a fiecărui colț ornamental. Se creează astfel impresia de reflexie la geaulîc și de conexiune la cevre. Referitor la modul de amplasare a pieselor turco-tătărăști se menționează și fixarea lor de grinzi, relaționîndu-se, sub acest aspect, cu ștergarele din Transilvania și Moldova: „În Transilvania sau în Moldova, ori la populația turco-tătărască din Dobrogea, grinzile transversale servesc ca suport pentru fixarea unor ștergare [...]" [11].

II. Sintaxa cîmpilor ornamentali (compoziția ornamentală)

„Importantă și definitorie pentru caracterul specific etnic al artei populare este compoziția ornamentală. Elementul ornamental sau cel cromatic, în sine, pot fi atribuite, în ultimă analiză, oricărei culturi etnografice, dar structura compozițională, sintaxa creației populare definește peremptoriu apartenența etnică a creației respective" [12]

Analizînd compoziția ornamentală a ștergarelor românești din Dobrogea observăm că ea se integrează acelei variante caracterizate prin „cîmp central monocrom și registre ornamentale cuprinzînd motive vegetale sau geometrice, concentrate la capete. Suprafața țesăturii rămîne albă, spre margini apărînd o decorație destul de densă, geometrică și fitomorfă, care este dispusă de obicei în trei benzi de lățime diferită. Uneori banda mai îngustă apare spre centrul piesei, cea mai lată fiind așezată spre margini, alteori banda îngustă se află între cele două late. Acesta este tipul de compoziție ce tinde să se continue mai ales în sudul țării, în Muntenia, Oltenia și Dobrogea" [13].

De formă dreptunghiulară și de diferite dimensiuni, ștergarele românești din Dobrogea au dispusă o compoziție ornamentală alcătuită din registre și compactă la capete, fiind orientată:

1) *pe axe paralele*
2) *pe axe verticale și orizontale*

După importanța (direct proporțională cu lățimea) pe care registrele o au în sintaxa cîmpilor ornamentali, le încadrăm în:

— registre principale (registre late) *A*

[10] *Ibidem*, p. 64.
[11] *Ibidem*, p. 58.
[12] Tancred Bănățeanu, *Prolegomene* ..., p. 272.
[13] Marina Marinescu, *op. cit.*, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

— registre secundare (registre înguste) *b*, la care adăugăm
— elemente complementare (care apar în spațiul registrelor principale) *c*

Avînd în vedere această grupare a registrelor cît și orientarea lor, subliniem ritmul alternanței sau repetării lor, afirmînd că :

1) Pentru orientarea de *tip 1* a registrelor există următorul ritm compozițional :

b A b cu varianta A n (b)

sau b b b cu varianta n (b) n(b) n(b), ceea ce grafic putem reprezenta :

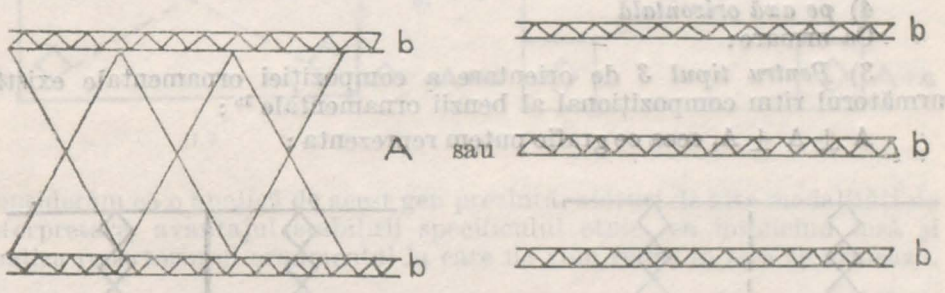

il.1 il.2

2) Pentru orientarea de *tip 2* a registrelor există următorul ritm compozițional :

b A + c b, uneori cu varianta n(b) A+c n(b), ceea ce grafic se poate reprezenta :

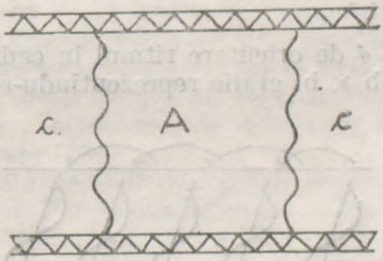

il.3

În cadrul sintaxei cîmpilor ornamentali și ca urmare a compoziției ornamentale, relevantă este și prezența vrîstelor care au un dublu rol fie în cadrul aceleiași compoziții, fie în compoziții diferite, încît menționăm :

— *vrîste cu rol delimitator* — între cîmpul și capetele ștergarului sau între registre, numărul lor variind între 1 și 4 ;

— *vrîste cu rol decorativ*, acestea fiind grupate în registre compacte, numărul lor variind între 5 și 20 și avînd astfel importanța unui cîmp ornamental ales (orientare de *tip 1*).

Privind sintaxa cîmpilor ornamentali în compoziția ornamentală a ștergarelor turco-tătărăști, menționăm că aceasta este realizată în raport cu forma piesei. La ștergarele dreptunghiulare (de tip geaulîc) compoziția

https://biblioteca-digitala.ro

ornamentală este dispusă la capete (izomorfism cu ştergarele româneşti), diferenţierea constînd în faptul că dispunerea cîmpilor nu se face în registre, ci într-o singură bandă (15—25 cm).

În structura acestei benzi ornamentale, motivele se repetă simetric pe verticală în raport de un alt motiv sau în raport de linia de mijloc a ştergarului. În cazul pieselor mai noi, compoziţia ornamentală (realizată într-o altă tehnică şi cu alte materiale) este dispusă la capete într-o bandă îngustă prin repetarea unui motiv. Avînd în vedere aceste tipuri de compoziţie ornamentală specificăm şi orientarea lor [14] :

3) *pe axe verticale şi simetrice faţă de un ax central*
4) *pe axă orizontală*

Ca urmare:

3) *Pentru tipul 3* de orientare a compoziţiei ornamentale există următorul ritm compoziţional al benzii ornamentale [15] :

$A \pm A \pm A$, ceea ce grafic putem reprezenta :

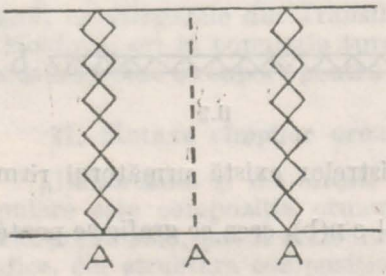

il.4

şi

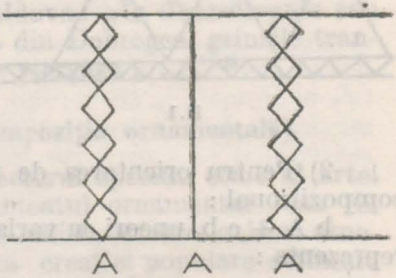

il.5

4) Pentru *tipul 4* de orientare ritmul în cadrul benzii ornamentale este de formula $b \times b \times b$, grafic reprezentîndu-se astfel :

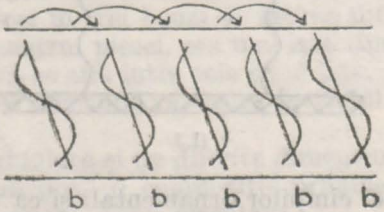

il.6

— La şetergarele pătrate (de tip cevre) compoziţia ornamentală este realizată prin dispunerea în fiecare colţ a motivului (acelaşi în cele patru colţuri). Uneori acest motiv este încadrat pe două sau trei laturi de un

[14] Numerotarea tipurilor de orientare a compoziţiei ornamentale se face în continuarea celei de la ştergarele româneşti.

[15] Subliniem că în cazul structurii compoziţionale a ştergarelor turco-tătărăşti notarea cu litere se face pentru motiv şi nu pentru registru (cîmp) ornamental.

https://biblioteca-digitala.ro

element complementar, permițîndu-ne astfel stabilirea unui alt tip de orientare a cîmpilor ornamentali:

5) *pe axe diagonale* cu un ritm compozițional A × A × A × A și A + c × A + c × A + c × A + c, care grafic se poate reprezenta:

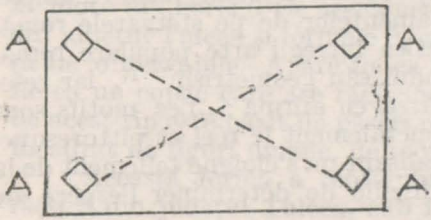

și

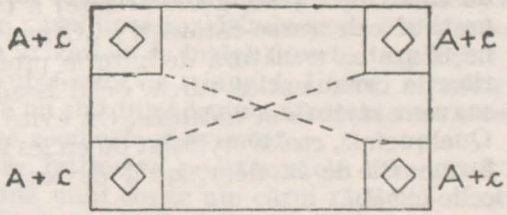

il.7 il.8

Considerăm că o analiză de acest gen prezintă, alături de alte modalități de interpretare, avantajul stabilirii specificului etnic, ea implicînd însă și analiza repertoriului ornamental la care ne vom referi în cele ce urmează.

III. Repertoriul ornamental

În sintaxa cîmpilor ornamentali rolul predominant revine ornamentelor și îndeosebi motivelor, nuclee ale oricărei compoziții ornamentale.

„Le motif est un élément qui constitue à lui seul ou combiné avec d'autres motifs, une ornamentation. L'ornement peut être formé d'un ou de plusieurs motifs. Ainsi un motif seul peut être considéré en même temps comme un ornement [...]. Les motifs peuvent être comparés à des mots qui composent une phrase. Seuls ou accompagnés d'autres motifs, ils forment cette phrase décorative qui s'appelle ornament. Un ornement peut être formé ou d'un motif unique ou de la répétation du même type de motif ou bien de la combinaison de différents motifs, composée de façon à former un ornement" [16].

Analiza patrimoniului muzeal și a patrimoniului virtual ne conduce la compoziția privind conținutul ornamenticii — la această categorie de țesături aparținînd populației românești și celei turco-tătărăști — a variantelor motivelor vegetale și a motivului „pomul vieții".

Observăm că ștergarele românești din Dobrogea aparțin și prin conținutul motivisticii tipului din sudul țării, ornamentele geometrice, vegetale, zoomorfe, avimorfe și antropomorfe alcătuind prin dispunerea lor alternantă sau repetată acele compoziții plasate compact la capete. Dintre ornamentele amintite ne vom referi la motivele vegetale (fitomorfe și florale) pentru a le putea compara cu cele de pe ștergarele turco-tătărăști.

Frecvent apar pe ștergarele românești: „coronița", „trandafirul", „bobocul" de trandafir sau laleaua, „floarea pologului" (transpusă de pe covor), „buchetul" (de flori), „vița de vie" (cu sau fără strugure), „ramura" cu frunze, vrej cu frunze și flori.

[16] Gelal Esad Arseven, *Les arts decoratifs turcs*, Istanbul, Millie Egitim Bassimwesi, f.a. p. 76.

https://biblioteca-digitala.ro

Menționăm că motivele fitomorfe și florale apar în general asociate și mai rar cele fitomorfe izolat, fapt ce ne-a determinat să le numim cu un singur termen — vegetale. Reprezentarea motivelor de pe ștergarele dobrogene este geometrizantă, ceea ce constituie încă o notă ce relevă unitatea artei populare dobrogene cu arta populară din celelalte zone etnografice românești.

Urmărind obiectul lucrării noastre, subliniem izomorfismul manierei de tratare (stilizare-geometrizare) a ornamentelor de pe ștergarele românești și cele turco-tătărăști : „Ornamentica întregii arte populare românești are ca trăsătură definitorie profundul său geometrism" [17], iar referitor la ornamentica turcă, Celal Esad Arseven afirmă : „Les motifs sont souvent stylisés et idéalisés. On évite généralement le réel et pittoresque. Quelquefois, en les stylisant ou en les idealisant on s'éloigne tellement de la forme réelle de la fleur, qu'il devient difficille de déterminer l'espèce de celle-ci" [18].

Izomorfismul manierei de reprezentare a motivelor coexistă — în comparația pe care o facem — cu diferențierea privind conținutul motivisticii. Deosebim în ornamentica vegetală a ștergarelor turco-tătărăști: „laleaua", „garoafa", „panseaua", „stînjenelul", „floarea și fructul de rodie", „zambila", uneori și „vița de vie" cu sau fără strugure.

Diferențierea privind semantica motivelor vegetale decurge din însăși legătura care există între artă și viață. Omul de pretutindeni și dintotdeauna a transpus în creația sa elementele din natura care-l înconjoară. Nimic gratuit în această reprezentare a motivelor vegetale, ci însăși viața cu firescul dar și cu complexitățile ei. Cotidianul și-a găsit imediat locul în arta pe care femeia a creat-o pentru a înfrumuseța interiorul casei și al familiei sale. Evident că multe din aceste flori sînt în viața cotidiană simboluri — ale purității, al nobleței, al norocului — și ca atare devin simboluri și în decorativismul țesăturilor respective, ele variind ca sens în raport cu sentimentele și ideile fiecărei populații, cu epoca în care au fost create [19]. „În consecință, elementele constitutive ale decorului tradițional, arta populară și formele ei de realizare, gusturile și trebuințele estetice corespunzătoare sînt rezultatul unei condiționări social-economice mijlocite" [20].

Un motiv de circulație universală și frecvent întîlnit atît pe ștergarele românești cît și pe cele turco-tătărăști din Dobrogea este „pomul vieții". Analiza reprezentării motivului pe aceste piese evidențiază prezența sa în diferite forme.

Pe ștergarele românești din Dobrogea întîlnim reprezentarea motivului sub forma vasului cu flori purtînd denumiri locale : „ghiveciul", „ghiveciul cu flori", „macul" (deși apare sub forma ghiveciului cu garoafe), iar în zona dunăreană apare și sub denumirea „sacsiia" — ca tot sudul țării. Vasul cu flori apare întotdeauna pe registrul principal (lat), registrele secundare (înguste) fiind constituite din motive geometrice sau din

[17] Tancred Bănățeanu, *op. cit.*, p. 258.

[18] Celal Esad Arseven, *op. cit.*, p. 57.

[19] Nu considerăm reprezentările elementelor vegetale drept rezultatul procesului de disoluție a motivului „pomului vieții". Prezența total autonomă a motivelor vegetale este, probabil, legată de reprezentarea naturii înconjurătoare.

[20] Nicolae Dunăre, *op. cit.*, p. 24

https://biblioteca-digitala.ro

motive vegetale; în acest caz compoziția ornamentală este de tip 1 (vezi sintaxa cîmpilor ornamentali). Uneori apare forma vasului cu flori, cu păsări, elementele avimorfe fiind plasate în partea de sus a motivului sau sub forma vasului cu flori avînd la bază fie două elemente antropomorfe, fie motivul „horei". De asemenea, sînt reprezentate și ștergarele românești din județul Tulcea și formele în care vasul lipsește, lăsîndu-se ca rădăcinile să fie observabile. Apare fie ca un arbore ce se înalță direct din pămînt, fie ca un copac care are rădăcina sub formă de triunghi. Uneori arborele de acest tip este păzit de păsări care nu sînt întotdeauna afrontate sau este încadrat de figuri umane, de motive zoomorfe și avimorfe.

Această formă a motivului se întîlnește pe ștergarele turco-tătărăști [21] din județul Tulcea, sub forma unui copac ale cărui rădăcini sînt vizibile sau sub forma unui buchet amplu de flori — caracteristice artei decorative turcești — legate cu o fundă de sub care ies cîteva rădăcini. Întrepătrunderea celor două forme în arta decorativă turcă a dus la o imagine plastică deosebită, în care modalitatea orientală de tratare este evidentă. Întîlnim pe ștergarele turco-tătărăști din zona nord-dobrogeană imaginea arborelui sacru — a chiparosului — sau a unui arbore cu diverse fructe și flori avînd rădăcina ca un triunghi ieșind dintr-un vas care este plasat aproximativ la jumătatea rădăcinii. Pomul este însoțit uneori de păsări. Analizînd sintaxa cîmpilor ornamentali am subliniat repetarea simetrică pe verticală a celor două motive în raport de un alt motiv (central) sau față de linia de mijloc a centrului. Uneori, central, apare o formulă de bun-augur, simetria celor două motive realizîndu-se față de aceasta.

Diferitele modalități de reprezentare a motivului „pomul vieții" exprimă, prin imagini plastice, psihologia și istoria culturii fiecăreia dintre cele două populații din Dobrogea în a căror ornamentică motivul este prezentat.

În cele ce urmează ne vom referi la cromatica acestor categorii de țesături, avînd în vedere că motivele capătă contur deplin și își îmbogățesc semnificația datorită cromaticii.

Ștergarele românești cu cîmpul alb învîrstat cu : alb, albastru sau cu borangic, prezintă la capete cromatica culorilor fundamentale ale arniciului : alb, roșu, bleumarin, iar la cele mai noi culori vii : albastru, galben, indigo, verde. Firul și „fluturii" de metal dau o strălucire deosebită.

Ștergarele turco-tătărăști se disting printr-o cromatică foarte vie, care uneori pare nefirească în contextul legilor armoniei cromatice, dacă le-am privi izolat : bleu deschis, corai, roz, indigo, liliachiu, verde-deschis, galben, negru, roșu. La aceasta se adaugă firul metalic argintiu și auriu sau chiar firul de aur și argint. Culorile șocante ale artei decorative turcești alcătuiesc însă un tot unitar de o deosebită armonie, ele fiind dozate cu un simț desăvîrșit al armoniei.

Analiza și comparația ștergarelor românești și a celor turco-tătărăști din județul Tulcea ne permit să stabilim similitudini și diferențe în funcția și compoziția lor ornamentală, în conținutul și sensurile motivisticii, în modul de reprezentare a motivelor, în cromatică, în tehnica realizării, iar

[21] Subliniem că motivul „pomul vieții" în cadrul ștergarelor turco-tătărăști apare prezentat doar pe cele de formă dreptunghiulară (geaulic).

https://biblioteca-digitala.ro

pe de altă parte să subliniem unitatea ștergarelor românești cu cele din întreg spațiul românesc și îndeosebi cu cele din sudul țării.

Cercetarea acestor aspecte conduce la concluzii complexe și nu ușor de descifrat, referitoare la stilul fiecărei comunități în a privi și reflecta prin artă realitatea. Denumirea motivelor, sensurile lor trecute și prezente pe care etnologul le descifrează în cercetarea sa constituie anticiparea evoluției oricărei forme de artă și ca atare și a artei populare : „Orice act de cultură constă în transpunerea unui segment de natură într-un semnificant, adică într-un element material încărcat cu un înțeles spiritual [...]. Firește că semnificația dintre semnificantul sensibil și semnificația inteligibilă variază de la o epocă la alta" [22].

SCOARȚĂ ROMÂNEASCĂ/„CHILIME" ȘI IAMBULE AROMÂNEȘTI

Problematica pe care ne-am propus-o spre descifrare în lucrarea noastră se conturează atît prin analiza structurii compoziționale a scoarțelor dobrogene raportate la același gen de țesături din întreg spațiul românesc, cît și prin raportarea la acestea a categoriei de țesături similare aparținînd populației aromânești din Dobrogea.

Dezvoltîndu-se din necesitățile de decorare ale interiorului țărănesc, scoarța dobrogeană [23] a avut rolul de a crea o puternică notă cromatică între rafinatele țesături de borangic, fapt ce include interiorul tradițional dobrogean în viziunea unitară a țării. Scoarțele și covoarele au contribuit de asemenea la împodobirea locuinței—cort și a pereților oricărei încăperi din interiorul aromânesc, creînd impresia unui spațiu în care domină legile echilibrului. „În casa aromânească cu mobilier puțin și simplu, ponderea decorativă cade pe țesăturile groase, policrome, de lînă sau păr de capră. Pereții văruiți ai încăperilor de locuit au fost acoperiți, în timp, cu scoarțe și covoare, creîndu-se astfel, prin cromatică cu predominanțe de grena și negru, ca și prin decorul lor oarecum aglomerat, o impresie de îngustare, de reducere a spațiului interior. Dimpotrivă, datorită țesăturilor care le acoperă, patul și podeaua se disting ca suprafețe mari de culoare, iradiind lumina, dînd impresia de aerat, de spațios" [24]. Unitatea scoarțelor românești din Dobrogea cu cele din întreaga țară, cît și similitudinile/diferențele între acestea și scoarțele aromânești se explică prin echivalența și nonechivalența determinată de factorii pe care i-am considerat determinanți în demonstrația noastră : funcționalitatea (I), sintaxa cîmpilor ornamentali (II), repertoriul ornamental (III).

I. Funcționalitatea

Considerînd ca prim factor al unității, al echivalenței și al nonechivalenței însăși funcționalitatea scoarțelor, menționăm cele trei tipuri de

[22] Henri Wald, *Ideea vine vorbind*. București, Editura Cartea Românească, 1983, p. 275.

[23] Folosim termenul generic de „scoarță" avînd în vedere funcția țesăturilor respective (cu mulțimea ipotezelor privind originea acestei funcții) și nu tehnica realizării.

[24] *Arta populară a aromânilor din Dobrogea*, București, Editura Minerva, p. 11.

https://biblioteca-digitala.ro

Ştergar românesc — ritm compoziţional cu orientare de tip1 bAb

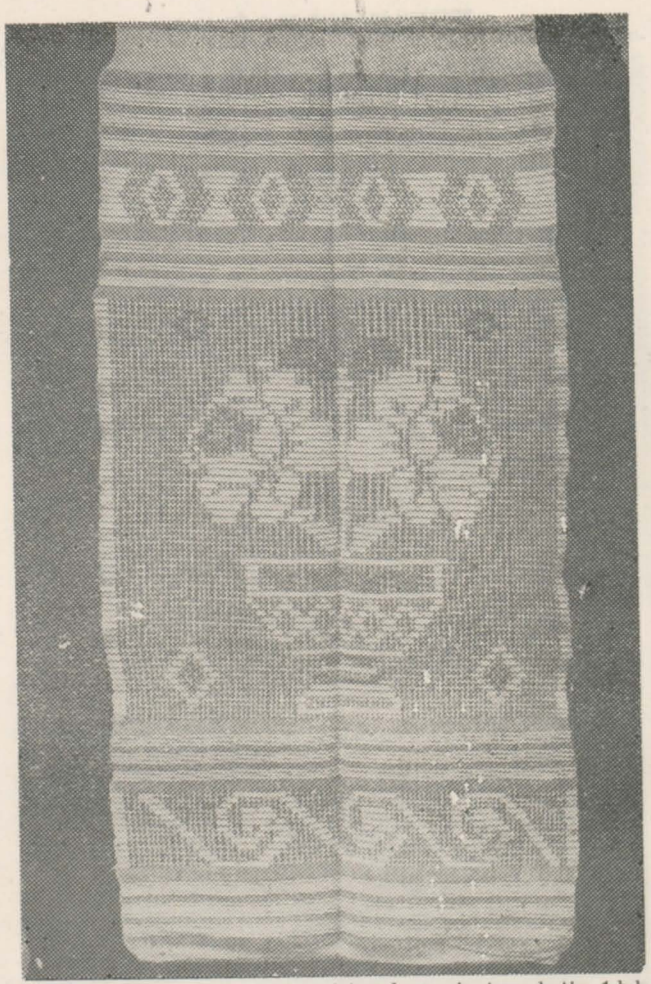

Ştergar românesc — ritm compoziţional cu orientare de tip 1 b b b

https://biblioteca-digitala.ro

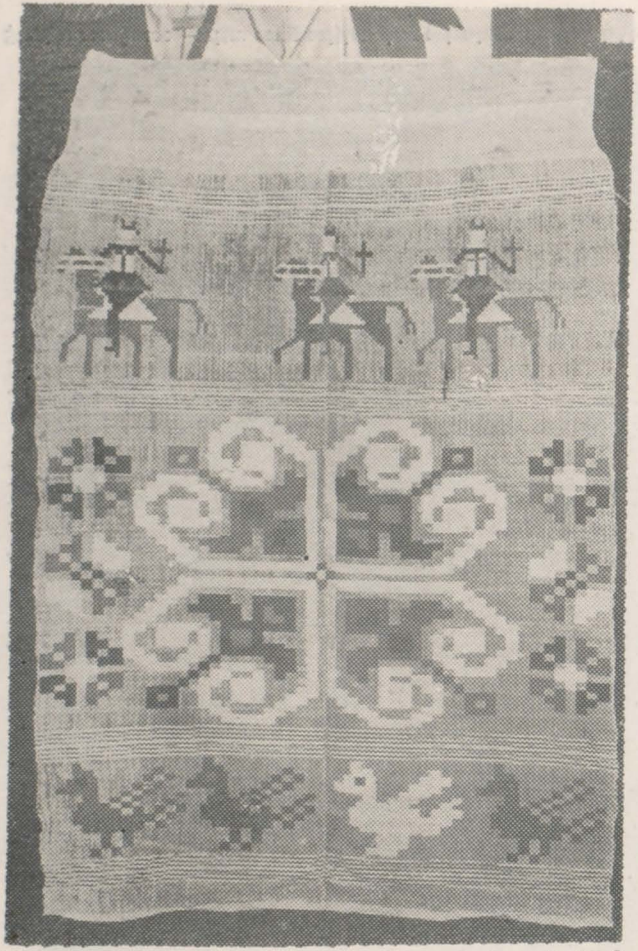

Ștergar românesc—ritm compoziţional cu orientare de tip 2
b A + c b

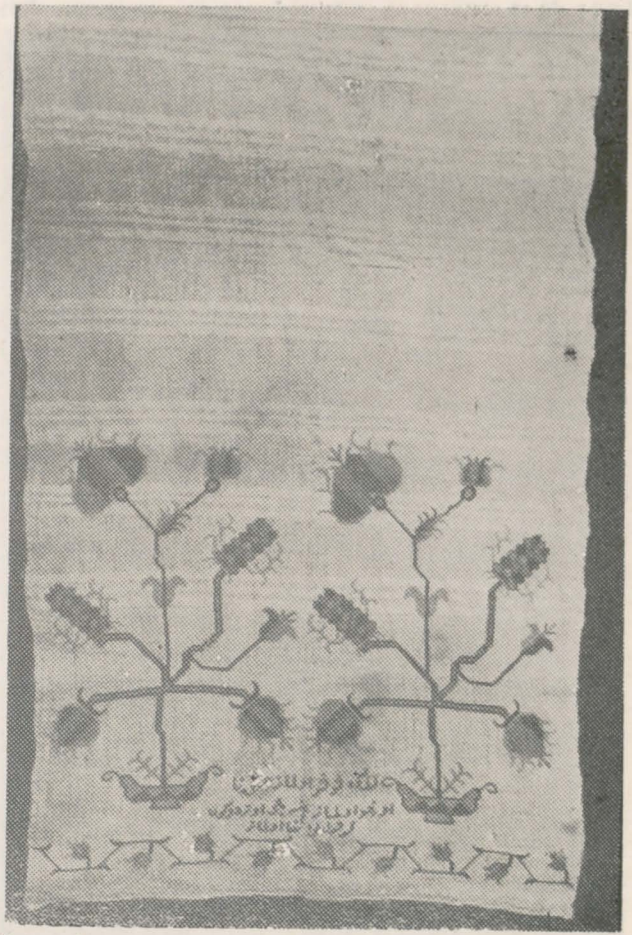

Ștergar turco-tătărăsc (geaulic) — ritm compoziţional cu orientare de tip 3 cu motivul „sacsiia"

https://biblioteca-digitala.ro

Ştergar turco-tătărăsc (cevre) cu ritm dispus pe axe diagonale A × A × A × A

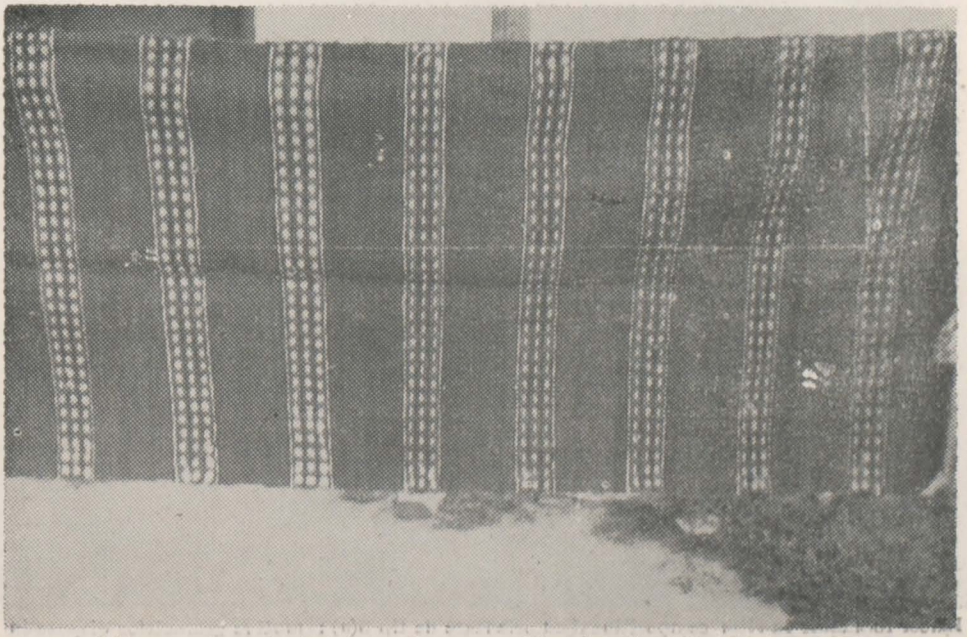

Lăicer românesc învîrstat, cu ritm compoziţional de tipul (A + B + A + B)

https://biblioteca-digitala.ro

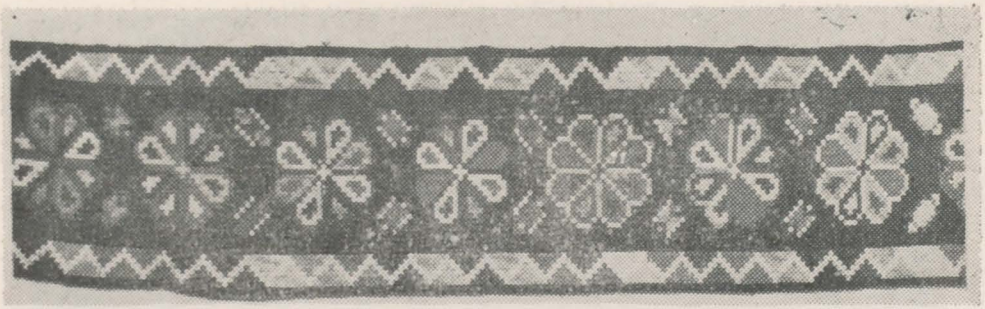

Lăicer românesc cu ritm compoziţional de tipul A + A + A + A + A ; motivul ,,miezul nucii"

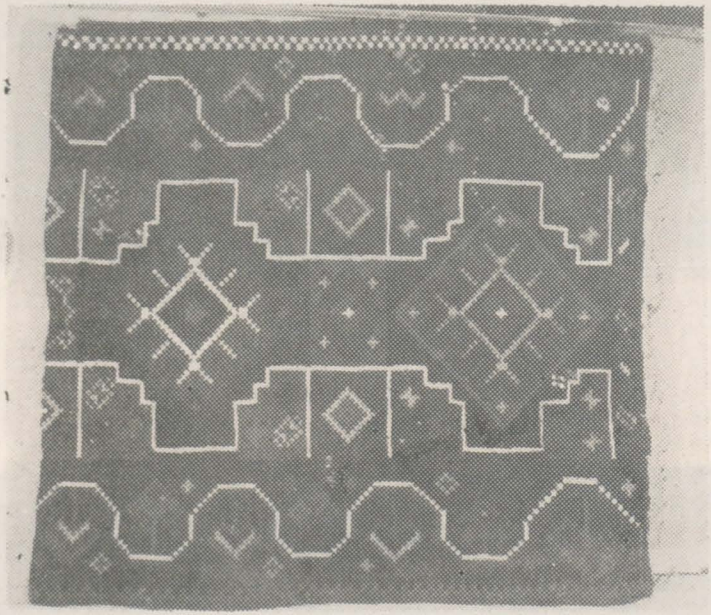

Covor (polog) românesc cu ritm compoziţional de tip 3 (b) ; motive : ,,floarea pologului", ,,unda apei"

Lăicer românesc cu ritm compoziţional cu orientare de tip 3(a) : motive geometrice dispuse în casete, cu cromatică diferită

https://biblioteca-digitala.ro

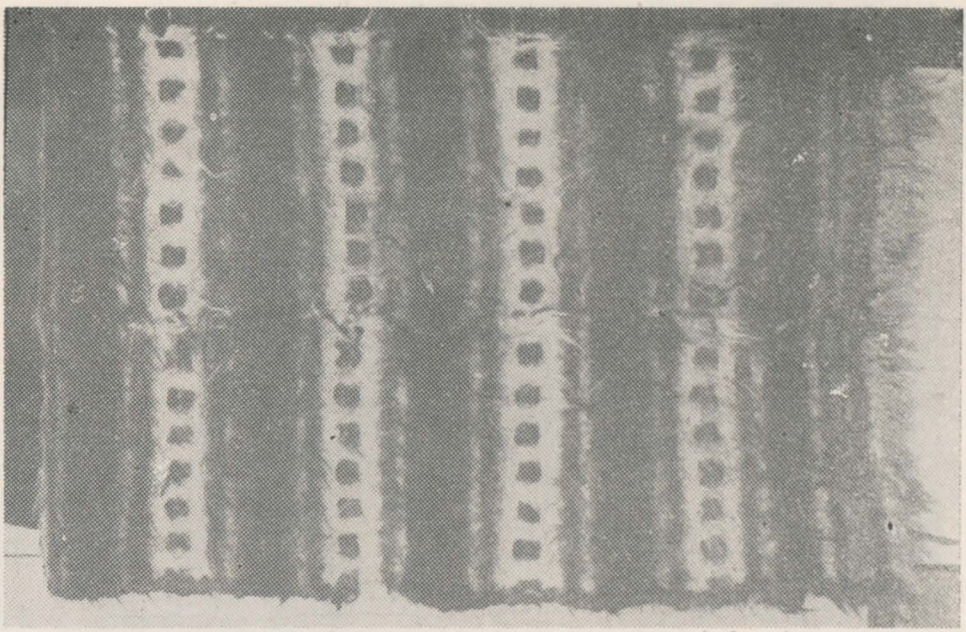

„Iambulă cu ochi" aromânească — ritm compoziţional cu orientare pe axe verticale (b)

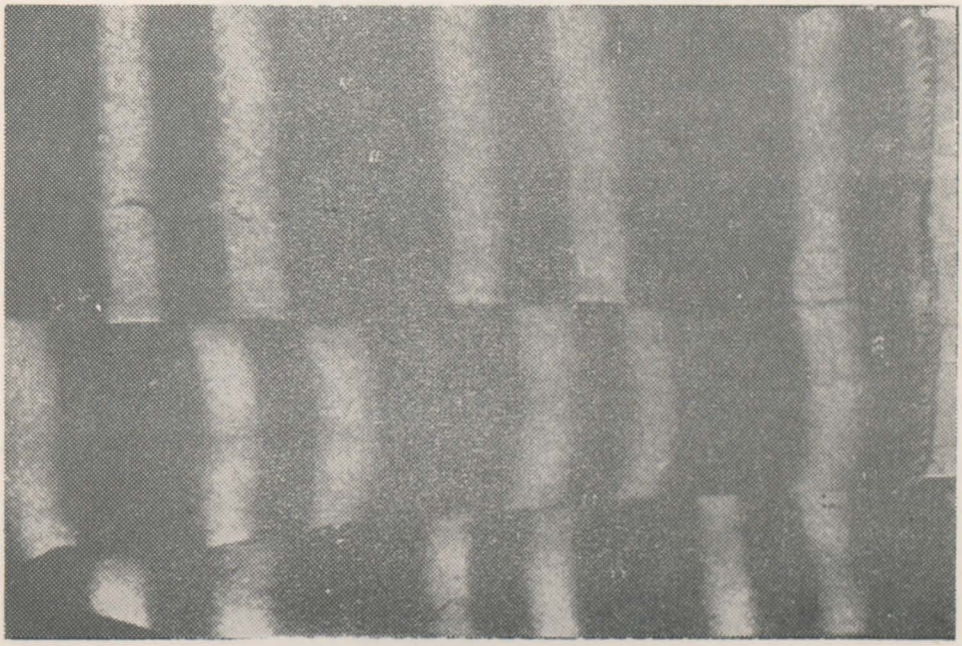

„Iambulă de tendă". aromânească — ritm compoziţional cu orientare pe axe verticale (variantă)
A + A' + A' + A

https://biblioteca-digitala.ro

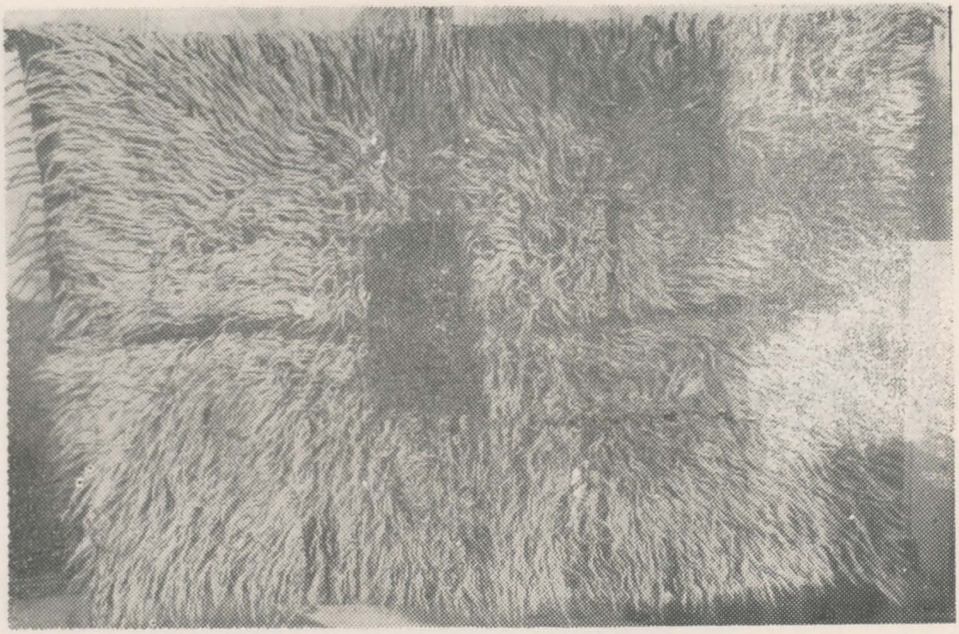

Doagă anflucată

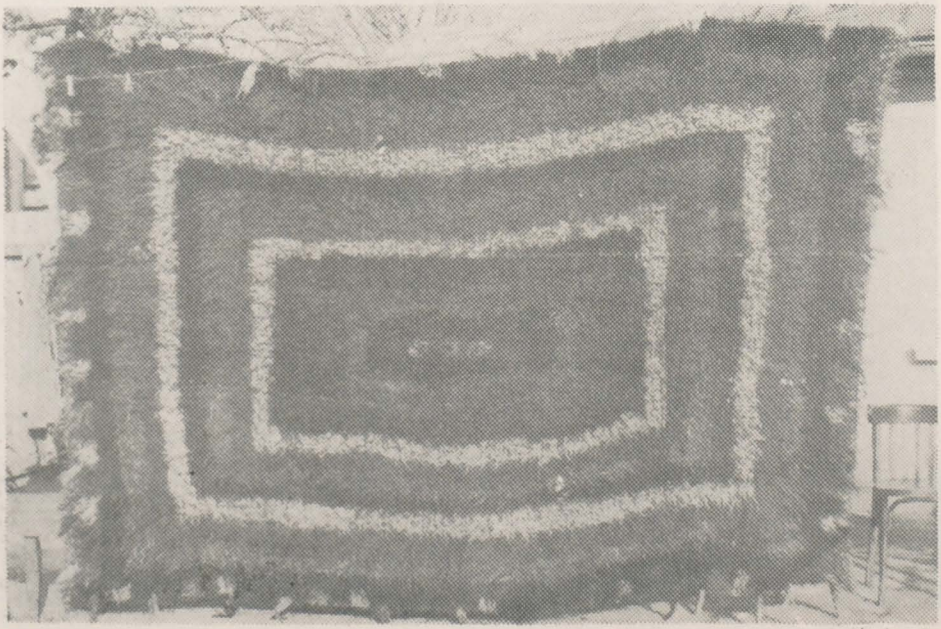

Doagă anflucată ,,cu cutar'' — ritm compoziţional AB ..... n (AB) CD ..... n (CD)

https://biblioteca-digitala.ro

Față de pernă românească (căpătii) cu motive geometrice

https://biblioteca-digitala.ro

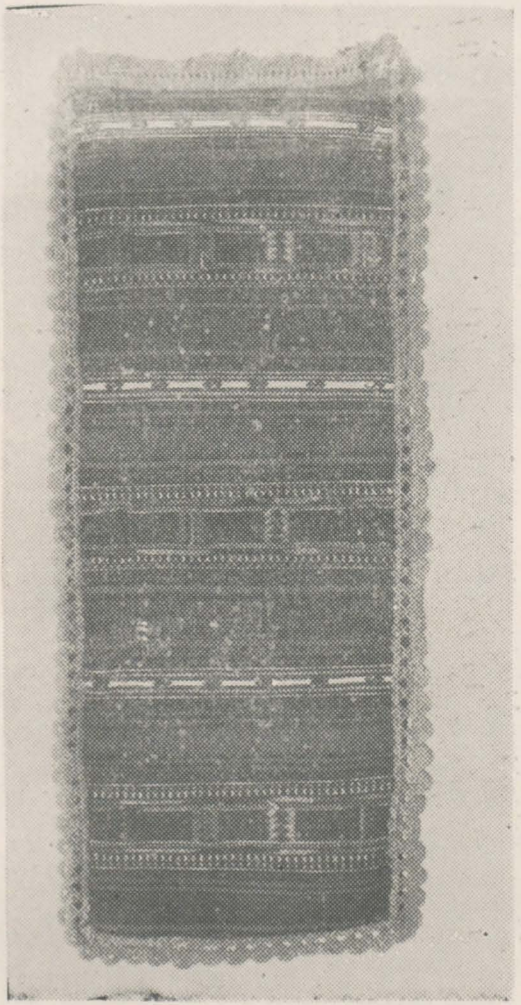

Față de pernă aromânească (căpetîniu) cu motive geometrice

https://biblioteca-digitala.ro

scoarțe folosite în interiorul tradițional românesc, indiferent dacă avem sau nu o identitate a denumirii cu a celor similare din întreaga țară.

— *lăicerul (lăghicerul)* — dispus pe una sau două laturi ale încăperii, în dreptul laviței sau acoperind lavița;

— *păretarul* — dispus deasupra patului și acoperind o porțiune a peretelui;

— *pologul* — format din trei foi distincte (mijlocul sau oblonul și marginile), acoperind întreg peretele unde se află patul. În acest sens unitatea scoarțelor dobrogene cu a celor din celelalte zone etnografice românești este evidentă.

Referindu-ne la scoarțele aromânești [25] menționăm izomorfismul cu cele românești — din punctul de vedere al funcționalității, izomorfism ce stă sub semnul cîmpului semantic al verbului „a acoperi" (patul, podeaua. pereții cortului sau ai încăperii). Denumirile („chilim", „iambulă cu ochi", „iambulă de tendă", „iambulă anflucată", „doagă anflucată") corespund locului pe care scoarțele aromânești îl ocupă prin amplasare.

Menționăm o ușoară diferență în cadrul acestui izomorfism, și anume faptul că în interiorul tradițional românesc podeaua nu era acoperită cu nici un gen de țesătură din lînă, obiceiul fiind o influență a mediilor boierești în comunitatea rurală.

II. Sintaxa cîmpilor ornamentali (compoziția ornamentală)

Analizînd sintaxa cîmpilor ornamentali ai scoarțelor românești și aromânești se conturează cel de-al doilea factor al comparației noastre. Observăm orientarea compoziției ornamentale pe trei axe: 1) verticale, 2) longitudinale și 3) perpendiculare.

Pentru *tipul I* de orientare remarcăm o amplificare de conținut a sintaxei ornamentale de la ritmul creat prin repetiția de vîrste (a) la ritmul creat de alternanța vrîstelor și a registrelor cu alesături (b). Amplificarea ritmului compozițional se poate nota schematic:

a) A + A + A + A b) A + B + A + B (A + B + C + A + B + C)

În aceste reprezentări A prezintă vîrste, B și C registre cu alesături ce alternează cu grupul de vîrste, iar semnul „plus" juxtapunerea registrelor. Remarcăm existența acestui fapt etnografic pe întreg cuprinsul țării (Moldova, Muntenia, Oltenia, Transilvania, Banat, Dobrogea, cu toate zonele și subzonele lor).

Același tip de orientare a cîmpilor ornamentali este caracteristic și unora din scoarțele aromânești. „Iambula de tendă" urmează ritmul compozițional de forma a, iar „iambula cu ochi" și chilimurile mai noi pe cel de forma b. Semnalăm în cadrul acestei echivalențe și diferența care apare uneori la chilimurile aromânești, și anume lipsa vrîstelor cu suveica sau năvădeala, iar la „iambula cu ochi" registrele „cu ochi" sînt „alese peste fir".

Pentru *tipul 2* de orientare a compoziției ornamentale menționăm realizarea unui ritm compozițional bazat fie pe repetiția continuă a motivelor (a), fie pe alternanța continuă a motivelor (b).

[25] Utilizăm și pentru populația aromânească același termen generic de „scoarță", avînd în vedere funcționalitatea acestor categorii de țesături.

https://biblioteca-digitala.ro

Printr-o astfel de desfășurare se creează o comparație compactă, perfectată uneori de chenare, fapt ce permite stabilirea unor relații de echivalență între scoarțele țărănești din Moldova, Muntenia și Dobrogea. A și B reprezentînd motivele alternante sau repetate, iar semnul „plus" juxtapunerea lor, tipul 2 de orientare a compoziției ornamentale poate fi notat schematic astfel :

a) A + A + A + A b) A + B + A + B

Dintre scoarțele aromânești, urmează ritmul compozițional de tip 2, forma b, scoarța în romburi („iambulă") și „covorul cu făsule" — mai nou. Întreaga suprafață a cîmpului este ornamentată prin repetarea rombului, fie că aceasta apare în centru într-un registru nedelimitat și mărginit de semiromburi, fie că tot cîmpul covorului este cu romburi înscrise.

Pentru *tipul 3* de orientare a compoziției ornamentale menționăm existența scoarțelor a căror structură ornamentală este dispusă, pe axe verticale și longitudinale (perpendiculare).

Desfășurarea ornamenticii pe cîmpul acestor piese este punctată a) fie de prezența porțiunilor de fond diferit colorate, formîndu-se astfel casete amintind de scoarța „în table" (frecventă în Oltenia și Muntenia), b) fie de casetele cu contur. Includem în această formă a tipului 3 de orientare a compoziției ornamentale pologul dobrogean, considerîndu-l ca o variantă locală a scoarțelor „în table". Menționăm în acest caz aderența diferitelor elemente complementare, ceea ce imprimă nota de originalitate. Prezentăm schematic organizarea compozițională a ornamenticii pologului, în care A, B și D reprezintă motivele, C elementele complementare decorative, iar semnul „plus" juxtapunerea registrelor ornamentale :

A(c) + B + A(c) + B + A(c)
\+ + + + +
A(c) D A(c) D A(c)
\+ +
B B

Compoziția scoarțelor cu acest tip de orientare este de asemenea completată de chenare simple sau duble.

Analizînd, în viziunea acestei interpretări, ornamentica scoarțelor dobrogene, remarcăm aceeași mișcare dinamică de la simplu la complex, de la ritm compozițional nelimitat la structură compozițională încadrată de chenare, întîlnită pe țesăturile de acest gen din întreaga țară. Prezentarea schematică a sintaxei cîmpilor ornamentali ai scoarțelor dobrogene, folosită în demonstrația noastră, nu are caracter aleatoriu. Ea duce la aceeași concluzie : prezența semnului + (plus) în toate tipurile de orientare a compoziției ornamentale relevă caracteristicile desfășurării ornamenticii bazate pe juxtapunere (cu *n* posibilități combinatorii ale repetiției și alternanței motivelor) în Dobrogea, ca în orice parte a spațiului românesc. Studiile privind țesăturile de interior aparținînd diferitelor zone etnografice evidențiază acest factor, pe care noi l-am considerat valoric în demonstrația noastră.

Continuînd comparația cu „scoarțele" aromânești ne referim în acest punct al studiului la „anflucatele" acestei populații (iambule și doage),

https://biblioteca-digitala.ro

ele avînd în compoziția ornamentală cîmpul casetat în pătrate sau dreptunghiuri înscrise. Acestea se realizează prin dispunerea pe verticală și pe orizontală — prin unirea la capete și nu prin întretăierea — unor benzi late, variabile ca număr și cu o cromatică diferită. Se creează astfel un cîmp casetat ce permite asemănarea cu imaginea unei table de șah, ceea ce determină denumirea pieselor „iambulă cu cutar" și „doagă cu cutar".

Echivalența datorată ideii de cîmp casetat coexistă cu diferențele determinate de diverși factori (geografici, istorico-sociali, economici). În primul rînd, acest gen de „scoarțe" aromânești se deosebesc de cele românești din Dobrogea prin tehnica confecționării, dar sînt similare cu cergile din alte zone etnografice românești, similitudine care se remarcă și în modul de casetare a cîmpului: „Patul, acoperit cu cîtva timp înainte cu țoluri diferite, este din ce în ce mai des așternut cu o scoarță într-o cromatică vie, *țesăturile mițoase* [subl. n.] rămînînd să fie folosite spre munte. Acestea realizează însă un mod primar de ornamentare a interiorului, constituind piese de uz permanent, care *dobîndesc o valoare artistică prin prelucrarea la piuă și coș și adesea prin ornamentarea cu benzi* [subl. n.] sau romburi în alte tonalități contrastante față de culoarea fondului" [26].

În al doilea rînd, modul de casetare a cîmpului impune un alt ritm compozițional decît cel al scoarțelor românești care au cîmp casetat. Grafic, acest ritm compozițional al „anflucatelor cu cutar" aromânești se reprezintă:

a) A B A B sau b) A B C A B C

și, pentru că numărul benzilor e variabil, putem nota următoarea formă a ritmului compozițional:

A B — ——— n (A B) C D ——— n (C D)

III. Repertoriul ornamental

Considerînd repertoriul ornamental cel de-al treilea factor al unității de stil al scoarțelor românești și al celor aromânești, notăm motivele întîlnite în scoarțele dobrogene. Relevăm pentru început maniera geometrizantă de tratare a motivelor, subliniind în continuare conținutul lor prin denumirea locală: „steaua", „șuvoiul", „pomișorii", „rămurelele", „floarea pologului", „oul încondeiat", „cozonacul și steaua", „morișca" („aripile morii"), „miezul nucii", „costițatele", „șetranga", „pieptenii", „hulubașii", „coada rîndunicii" ș.a. Aceste motive se realizează prin combinarea elementelor geometrice: romb și pătrat (în diferite modalități de reprezentare), zigzag, crucea simplă sau dublă, linia frîntă, meandrul, denumirea lor datorîndu-se asocierii cu un fapt de viață cotidian și realizarea prin analogie și metaforă [27]. Rar apare în compoziția ornamentală a scoarțelor dobrogene elementul antropomorf (amintind de maniera de tratare a acestor motive pe scoarțele din județul Galați), asociat cu unul din motivele amintite mai sus sau cu imaginea calului. Din suita de motive remarcăm drept nuclee ornamentale, în compoziția scoarțelor, două dintre ele: *rombul* (local „stea") și „morișca" („aripile morii"). Cele două nuclee

[26] Marina Marinescu *op. cit.*, p. 52.

[27] Referitor la această problemă: Steluța Pârâu, cap. *Ornamentica și cromatica*, în vol. *Portul popular românesc din județul Tulcea*, de Elena Secoșan și Steluța Pârâu, Muzeul „Delta Dunării" — Tulcea, 1980.

https://biblioteca-digitala.ro

ornamentale adiționează — prin satisfacerea valențelor lor [28] — celelalte motive ornamentale, stabilindu-se astfel patru tipuri de relații între motivele scoarțelor dobrogene [29].

Comparînd scoarțele românești din Dobrogea cu cele din Moldova, Bihor, Muntenia, Oltenia, din punct de vedere al modalității de reprezentare a motivelor și a denumirii acestora, observăm nota comună a geometrismului formei și a variantelor locale ale denumirilor. Indiferent dacă zigzagul este denumit „crepen", „șuvoiul", „unda apei"; dacă rombul este denumit „stea" sau „roată"; dacă linia frîntă în diferitele ei reprezentări este denumită „șetranga", „omida", „dinți de fierăstrău", „costișate", „racul", „cîrceie", „vîrtelnițe"; dacă steaua este denumită „stea" sau „morișcă"; dacă un element fitomorf este denumit „dumata" sau „miezul nucii", toate se subordonează trăsăturii esențiale a ornamenticii populare românești ce stă la baza decorului de pe scoarțe — geometrismul. Polisemantismul motivelor determinat de varietatea denumirilor pentru reprezentare relevă faptul că „Oamenii ajung să reflecte *identic* identitatea lucrurilor, reacționînd *diferit* față de ele" [30]. Notele diferențiatoare în cadrul unei viziuni unitare privind structurile compoziționale și repertoriul ornamental al scoarțelor românești demonstrează că relația dintre național și zonal este o relație de la general la particular și că „Prin stil, socialul depășește individualul dar într-o măsură mai mare sau mai mică, îl și conservă [...]. Stilul presupune o anumită originalitate, noutate, surpriză" [31].

Referindu-ne la repertoriul ornamental al scoarțelor aromânești din Dobrogea, subliniem faptul că nu putem stabili nici o similitudine în conținutul ornamenticii acestora cu a scoarțelor românești. Ornamentica reducîndu-se la vrîste, la alternanța de registre cu vrîste simple și registre cu mici alesături, la repetiția romburilor sau la casetarea cîmpului prin benzi, nu implică multitudine de termeni lingvistici. Notînd numărul redus de termeni utilizați în denumirea motivisticii: „iambulă cu ochi"; doagă sau iambulă „cu cutar cu făsule"; „doagă cu lună", observăm de asemenea asocierea cu termenii proprii sau folosirea metaforei, limbajul ornamenticii demonstrînd bogăția sufletească a acestei populații.

Repertoriul ornamental al scoarțelor dobrogene este conturat de cel cromatic. Nuanțele tari satisfac uneori valențele unei cromatici sobre, obținute numai din culori închise sau, alteori, dintr-un număr mic de culori: roșu, verde, galben închis, care se conturează în densitatea ornamentală a scoarței. Valențele nuanțelor tari se echilibrează în structura scoarțelor prin prezența unor combinații de culori mai intense care sînt în relații de neutralizare cromatică cu nuanțele mai puțin intense, cu fondul întotdeauna negru și cu albul chenarului sau al conturului unui motiv. Ansamblul decorativ al scoarțelor aromânești variază, de asemenea, între culorile naturale de o mare sobrietate și eleganță: brun/alb, negru/alb și nuanțele

[28] Înțelegem prin valență posibilitatea unui motiv de a intra în relație cu un alt motiv, în urma echivalenței cu valența lingvistică, definită ca însușirea unui cuvînt de a intra în relație cu alt cuvînt (*Elemente de analiză sintactică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, p. 58).

[29] Steluța Pârâu, *Ornamentica și cromatica scoarțelor din zona Agighiol*, în vol. *Peuce VI* — etnografie și muzeologie, Muzeul „Delta Dunării" — Tulcea, 1977.

[30] Henri Wald, *Ideea vine vorbind*, p. 259.

[31] *Ibidem*, p. 260—261.

https://biblioteca-digitala.ro

intense ale diferitelor culori vii : negru, roșu, albastru, galben, ocru, indigo, roz, mov, cărămiziu, grena.

Compoziția ornamentală și cromatică a scoarțelor dobrogene, ca de altfel și a scoarțelor românești în general, conotează în expresivitatea ei rațiunea și fantezia creatoarei, concretul denumirii și abstractul exprimării, un stil național dar și individual și, în totul, o atitudine umană față de realitate. „Arta nu e viață, ci atitudine față de viață, arta nu e realitate, arta nu e natură, ci atitudine umană față de natură. Chiar și înfrumusețarea diverselor produse înseamnă deja atitudine umană față de lucruri și de ceilalți oameni. Arta nu e lucru, ci ceea ce omul adaugă lucrului. Prin artă omul își manifestă individualitatea, libertatea și creativitatea sa în fața lumii" [32].

CĂPĂTÎI ROMÂNESC/CĂPEȚÎNIU AROMÂNESC

Arhitectura interiorului tradițional și-a îmbogățit structura și prin prezența în ansamblul său a căpătîielor din lînă și cînepă și, mai nou, a pernelor din bumbac sau din borangic. Subliniem și de această dată unitatea zonei dobrogene cu întreg spațiul românesc și îndeosebi cu sudul țării. „Una din podoabele cele mai de seamă ale locuințelor țărănești din Cîmpia Munteniei și a unei părți din zona colinară o constituie „căpătîiele" de lînă așezate pe pat, împrejurul pereților sau pe ladă, crescînd în lățimea teancului de țesături care formează zestrea" [33] [...]. „Căpătîiele de lînă, decorate cu dungi și „speteze" sau dungi și alesături, apar în număr mare în casa dobrogeană. Asemănătoare în ansamblu cu cele din Muntenia, ele au decorul armonizat cu acela al scoarțelor" [34]. Remarcăm în cadrul acestei categorii de țesături rolul predominant decorativ și cel manifestat în ceremonialurile tradiționale; piesele pentru uzul permanent au o ornamentație redusă uneori la cîteva vriște. Privind aspectul *funcționalității* acestor categorii de țesături, subliniem similitudini între *căpătîiele românești* și *căpețîniile* (asemănare și de termeni) aromânești, acestea din urmă fiind plasate, altădată, pe marginile pereților locuinței-cort, alcătuiți din iambulele de tendă, cît și pe lîngă pereții sau pe paturile din locuințele permanente.

Urmărind să subliniem și în acest caz cei trei factori la care ne-am referit, analizînd ștergarele și scoarțele dobrogene, vom menționa în cele ce urmează observațiile noastre referitoare la compoziția ornamentală și repertoriul ornamental dispuse pe fața pieselor românești și aromânești.

Sintaxa cîmpilor ornamentali se caracterizează atît la piesele românești, cît și la cele aromânești printr-un ritm compozițional care urmează :

a) succesiunea de registre cu vriște și registre cu alesături, variind ca număr : ABA sau ABCA sau AB..... n (AB) CD ..... n (CD)

b) repetarea limitată sau nelimitată a unui motiv (în general romb) : A × A sau A × A × n (A)

Prin una sau alta din cele două realizări ale unui astfel de ritm compozițional, sintaxa ornamentală a acestei categorii de țesături se apropie uneori pînă la identitate cu cea a scoarțelor.

[32] *Ibidem*, p. 284.
[33] Georgeta Stoica, *Arta populară românească*, București, Editura Meridiane, 1981 p. 62.
[34] *Ibidem*, p. 63.

https://biblioteca-digitala.ro

În ce privește conținutul ornamenticii căpătîielor subliniem, pe de o parte, asemănarea între piesele românești și cele aromânești, iar pe de altă parte unitatea cu motivistica ștergarelor și scoarțelor românești.

Diferența constă în denumirile motivelor : S = „șetranga", „omida" — în dialect „lămnițî" ; diferite motive vegetale : „pomișori", „ghinda" — în dialect „pomici" ; zigzag = „șuvoi", „unda apei" — în dialect „cîrgheia" ș.a.

În cromatica acestor piese predomină culori asemănătoare celor din ansamblul cromatic al scoarțelor : negru, roșu, verde, galben, brun, în diferite nuanțe.

În interiorul românesc, alături de căpătîiele cu structura tradițională, au apărut atît pernele pătrate de bumbac, cît și cele dreptunghiulare de borangic. Cele pătrate sînt cusute „în cruce" și prezintă un motiv vegetal („ghiveciul cu flori"), avimorf, zoomorf sau antropomorf, în centru — ca un medalion — , iar pe margini motive vegetale. Cromatica policromă a căpătîielor tradiționale se reduce, la aceste perne noi, la bicromia roșu-negru, roșu-albastru. Ele fac legătura cu arta populară din nordul țării. „Alături de căpătîiele tradiționale, în regiunile de cîmpie și de deal (o zonă bine reprezentată o constituie Prahova) este răspîndită o altă categorie, minoră, de perne, albe, pătrate, de dimensiuni mici, cu latura variind între 30 și 50 cm"[35]. Identitatea acestui element nou care a apărut în categoria de țesături a interiorului dobrogean, ca și a celui din sudul țării, dovedește încă o dată apartenența Dobrogei ca zonă etnografică în unitatea etnografică a Dunării de jos.

FAȚA DE MASĂ ROMÂNEASCĂ/MISALE — TAVLA AROMÂNEASCĂ

O altă categorie de țesături (din bumbac sau din bumbac și borangic) care a contribuit în timp la crearea acelui ansamblu decorativ caracteristic ca sei țărănești din Dobrogea — ca, de altfel, și al casei tradiționale românești de oriunde — este fața de masă. Inițial, și în Dobrogea, fața de masă a fost simplu ornamentată : un decor alcătuit din succesiunea de vrîste amplasate pe toată suprafața sau numai la capete îl constituiau cîmpii ornamentali ai acestor piese ; uneori, acest decor se amplifică prin dispunerea unor grupe de vrîste — pe verticală și orizontală — , creîndu-se carouri (local „cadreluri"). Ulterior, *funcționalitatea* acestui tip de țesătură se diversifică : pe de o parte este obiect de uz permanent (și în acest caz își păstrează decorul simplu de vrîste,) iar pe de altă parte devine și piesă decorativă prin îmbogățirea cîmpilor ornamentali.

Compoziția ornamentală a fețelor de masă este alcătuită din alternanță de registre cu un repertoriu cuprinzînd motive vegetale, geometrice, avimorfe, acestea urmînd un ritm compozițional de forma ABAB, fiind totodată delimitate de vrîste. Deseori cele două foi ale feței de masă sînt prinse între ele cu dantelă croșetată, aceasta avînd la rîndul ei motive frecvente în zonă.

Continuînd comparația noastră menționăm existența unei țesături tradiționale similare, ca funcționalitate. Piesa se numește în dialect

[35] Marina Marinescu, *op. cit.*, p. 50.

https://biblioteca-digitala.ro

„misale". Aceasta se așternea peste iambula de pe podea, iar de-a lungul ei, pe margine, se așezau membrii familiei care serveau masa. De asemenea, remarcăm izomorfismul decorului „misaliei" cu cel al feței de masă românești, în prima fază a compoziției ei ornamentale : o succesiune de vrîste grupate în număr variabil îmbogățește cîmpul din lînă albă a „misalei", ritmul compozițional fiind de tipul AA'AA'. Mai tîrziu, în interiorul tradițional aromânesc apare fața de masă pătrată („tavla"), adecvată la piesa de mobilier pe care era așternută. Decorul acestei piese, alcătuit tot din succesiune de vrîste, prezintă uneori o alternanță a vrîstelor simple cu vrîste alese cu suveica, organizarea sa rămînînd liniară. Amplificarea repertoriului ornamental cu diverse alte motive alese lipsește, ceea ce pentru noi constituie nota de diferențiere față de piesele românești. Foile „tavlei" sînt sau nu unite printr-o dantelă, de asemenea croșetată și cu motive caracteristice artei populare aromânești.

Cromatica fețelor de masă aromânești variază între alb/roșu, alb/brun, alb/albastru (la piesele tradiționale) și galben, roșu, albastru, negru (la piesele mai noi). Funcționalitatea, compoziția ornamentală și repertoriul ornamental al fețelor de masă alcătuind un tot unitar care echivalează cu ceea ce putem numi complexitatea în simplitate a obiectului de artă populară, relevă încă o dată acea îmbinare a utilului cu frumosul care a constituit întotdeauna preambulul oricărei fantezii creatoare.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Considerațiile noastre privind echivalența și nonechivalențele, similitudinile — ducînd uneori la izomorfism —, ca și diferențele din structura compozițională a pieselor de artă populară aparținînd populațiilor din Dobrogea conduc la concluzii care — cu certitudine — pot constitui capitolul unui studiu de etnopsihologie comparată căci, decodificînd obiectul de artă populară, descifrăm idei, sentimente, concepții ale unui popor într-un moment sau în diverse momente istorice, dar și contribuția acestuia la cultura universală.

Ca urmare, prin tripla lor funcție — relațională, comunicațională și informațională — în cadrul unor etnii situate pe o arie geografică dată, ornamentica populară, arta ornamentală în genere (cîmpuri ornamentale, elemente, motive și compoziții ornamentale, convergența dintre ornament și cromatică, corespondențele lor funcționale și estetice) și diferitele forme concrete de făurire liberă a reprezentărilor figurative (calitate psihologică specifică omului, simțitor accentuată în cazul creatorilor populari) *reflectă etnopsihologia și istoria civilizației și culturii unui popor*, ale unor grupe de popoare înrudite sau aflate în proces de interferență, mergînd chiar pînă la încununări decorative general umane [36].

Societatea, cu transformările socioeconomice legice, care facilitează pătrunderea noului în viața tradițională a fiecărei populații din Dobrogea, conturează mutații în cadrul organizării interioarelor tradiționale, ca și în liniile unui tip de interior ce devine caracteristic pentru întreaga Dobroge [37]. Transformările păstrează însă, în proporție mai mare sau mai mică,

[36] Nicolae Dunăre, *op. cit.*, p. 66.

[37] Mutațiile survenite în arta populară a fiecărei populații au constituit o problematică abordată în cercetările noastre, dar nu au reprezentat obiectul lucrării de față.

https://biblioteca-digitala.ro

amintirea tradiției prin care populațiile din Dobrogea, în procesul aculturației, și-au exprimat originalitatea, ele purtînd trăsăturile unei culturi proprii ce se manifesta într-un alt spațiu decît cel de baștină. Niciodată nu este prea mult, dar nici prea puțin timp pentru a construi durabil o cultură. Nu numai cu funcționalitate imediată și nici măcar numai pentru mărturie, nici doar pentru frumusețe. O cultură, deși determinată istoric, și parte din istorie, ajută ființei umane să-și creeze atașe dincolo de moment, este nepieritoare și nu poate fi distrusă de nimeni [38].

COMPOSITIONAL STRUCTURES IN THE TEXTURES FROM NORTHERN DOBRUDJA

(Appreciations for a comparative research)

Abstract

Each fact of folk culture belonging to Dobrudjan oikumena implies the decoding of some biunivocal relations between the autochtonous Romanians, the so-called dicians, and Moldavians, highlanders, Transylvanian shepherds and other populations that settled here. These populations were both transmitters and receivers of the message made up from the culture of their native places and that of the places where they stopped for a while or settled for ever.

The permanence of the Romanian element in Dobrudja, as well as the characteristics of the Dobrudjan oikumena are demonstrated by :

a) the unity of the folk art from this area with that from the whole Romanian space ;

b) similitudes and differences between the Romanian folk art and that of other populations, yet being difficult to underline the exclusive influence of one culture upon another.

These aspects are pointed out in the present investigation by an analysis of some of the categories of decorative textures.

In order to demonstrate the characteristic aspects of the Dobrudjan oikumena by such an analysis, we had in view two of the hypostases of the comparative method : the structural (morphological) method and the comparative stage. This is so because the possibilities of applied research, and those of fundamental research as well, allowed us only the investigation of the ethnographic patrimony from the 19th century and the beginning of the 20th century, for all populations.

We used the internal comparison in our investigation and we analysed the following factors which establish the compositional structure of the folk art object, namely :

(I) functionality

(II) the syntax of the ornamental fields (or ornamental composition)

(III) the ornamental repertory.

The three factors are analysed with the following categories of textures, our investigation being thus structured into chapters :

— Romanian towel/Turkish-Tartar towel (geaulîc ; cevre)

[38] Alexandru Ivasiuc. *Pro domo*, București, Editura Eminescu, 1974, p. 130.

https://biblioteca-digitala.ro

— Romanian rug/ Aromanian rug (chilimen ; iambulă)
— Romanian pillow case/capătîi)/Aromanian pillow case (căpetîniu)
— Romanian table cloth/Aromanian table cloth (tovlă ; misale).

For each category we establish the similarities and differences regarding functionality (I) through the place and the way of arranging the pieces.

Analysing the syntax of ornamental fields (II), we take into account the types of orientating ornamental registers on a system of axes, pointing out resemblances and differences :

— on parallel axes ; on vertical and horizontal axes (for Romanian towels) ;
— On axes which are vertical and symmetric towards a central axis ; on a horizontal axis ; on diagonal axes (for Turkish-Tartar towels),
— on vertical axes ; on longitudinal axes ; on perpendicular axes, with two possibilities of achieving the compositional rhythm, from simple to complex ones (for both Romanian and Aromanian rugs).

The syntax of ornamental organization for pillow cases and table cloths (Romanian and Aromanian) is characterized by a compositional rhythm similar to that of rugs.

As for the ornamental repertory, we analyse similarities and differences regarding the content of motifis, possibilities of plastic representation, their name, and we underline the suggestiveness of the language.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL DE ARTĂ POPULARĂ DIN MONTRÉAL

IOAN GODEA

Există în Canada nenumărate muzee, cu bogate și foarte valoroase colecții etnografice și de artă populară, dar nici unul din acestea nu-și propune să prezinte publicului variatele creații populare ale imigraților veniți din toate cele patru zări în speranța că pe pămîntul Canadei șansa existenței și reușitei lor va fi certă. Mii și mii de oameni din toată lumea se stabilesc anual în cele zece provincii ale Canadei și nu puțini sînt cei care aduc cu ei piese de port tradițional, obiecte de podoabă, amintiri dragi sau, oricum, ceva care să le amintească de specificul lor național. Cunoscînd că numai la Montréal erau peste 150 de comunități etnice organizate (cu asociații, biserici, case de rugăciune, fundații etc.), ajuns și stabilit în Canada, bănuiam că trebuia să existe și un potențial artistic în stare latentă care ar merita a fi cunoscut. Mă bazam și pe faptul că, în comunitatea românească, în cele trei biserici ale sale (două ortodoxe, una greco-catolică) existau nenumărate familii care păstrau în locuințele lor cergi de lînă, ceramică, păpuși, icoane pe lemn, albume de artă, ouă încondeiate, costume sau piese de port tradițional etc. și care rareori erau „afișate" în public, mai ales cu ocazia unor sărbători mai mari, cum sînt Paștele, Crăciunul, Rusaliile, 1 Decembrie, 24 Ianuarie. Mi-am pus întrebarea : de ce n-aș încerca să conving aceste familii de necesitatea expunerii obiectelor într-o expoziție permanentă sau chiar într-un muzeu ?

Timp de trei ani avusesem ocazia să cunosc nenumărate familii pe care mă puteam baza în realizarea ideii mele. Preotul George Chișcă era încîntat să contribuie la nașterea acestui muzeu, numai că, la biserica unde păstorea, nu exista un spațiu adecvat pentru muzeu. Preotul Petre Popescu, de la altă biserică, ar fi putut oferi un spațiu pentru o mică expoziție, dar la acea vreme era preocupat de cumpărarea unui mobilier pentru sala comunitară, care nici nu era încă plătită. Preotul George Omeciu (unit) făcea slujbele într-o biserică ce nu era proprietatea parohiei greco-catolice române. Posibilitatea închirierii unui spațiu(chiriile sînt foarte mari) adecvat era exclusă, din lipsă de fonduri. Cine să-ți ofere un spațiu pentru muzeu, cînd în acel spațiu se poate organiza o prăvălie sau un atelier care să aducă un venit substanțial, proporțional cu importanța străzii și locului unde se află acea clădire ?

La biserică am cunoscut, în anul 1983, familia Dumitru Ionaș cu soția lui, Ileana, și cu socrii — Maria și Gheorghe Ungureanu, ca și familia ing. Mircea și economist Magda Constantinescu. Dumitru Ionaș, bine cunoscut ca om de afaceri, este un mare iubitor de folclor, ca și soția lui, care scrie versuri. Mircea Constantinescu este un om cumpătat, gata oricînd să ajute pe oricine-i cere ajutorul, iar soția lui este extrem de pricepută în afaceri. Aveam,deci, suficiente motive să pornesc la drum, fără teamă de a rămîne singur, doar cu soția mea, biolog și cu o oarecare experiență de muzeu și biblioteconomie.

Într-o seară din luna octombrie 1985, Ileana Ionaș ne spune celor mai sus pomeniți că a găsit, pe strada Jean Talon, o clădire care stă nevîndută de mai multă vreme din cauza stării ei de degradare ; practic, era în paragină. Fusese un mare magazin alimentar ținut de doi frați : dînd faliment, magazinul a fost pierdut și era de vînzare. Cum D. Ionaș era dispus să facă o astfel de tranzacție, am convenit să pun și eu o parte din bani, să contribui efectiv prin muncă, la renovarea clădirii, atît în interior cît și în exterior, astfel încît să putem organiza nu numai un muzeu, ci și cîteva birouri pentru Compania imobiliară pe care o înregistrase deja Ileana Ionaș, pe numele ei. Ne mai trebuia și ceva care să aducă un venit pentru muzeu, măcar în primele luni de existență, pînă să ajungem a obține de la guvernele, provincial sau federal, o anume subscripție de funcționare a muzeului. Așa am reușit ca, la 2 noiembrie 1985, clădirea să fie cumpărată (depunînd o sumă cash și obținînd și o ipotecă de la bancă) ; de a doua zi, am și început lucrările de curățenie, apoi de restaurare și amenajare a spațiului, ca să permită desfășurarea expoziției de bază, cu birouri, depozite, spații sanitare etc. Gheorghe Ungureanu, Dumitru

REF, tom 37, nr. 1, p. 75—78, București, 1992

https://biblioteca-digitala.ro

Ionaș, Mircea Constantinescu și semnatarul acestor rînduri au lucrat cîte 16 ore pe zi. Concomitent trebuia umblat pentru găsirea de obiecte de artă populară exponabile. Trebuiau confecționate panouri, vitrine, podiumuri etc. Numai pentru vopsirea spațiului interior au fost necesare 40 de galoane de vopsea de cea mai bună calitate (fiecare galon de cîte 5 kg); să nu mai vorbim de material lemnos, ceramică, gresie, sticlă, mobilier pentru birou, garderobe etc. Gîndul că trebuie să reușim ne lua oboseala și îngrijorarea, cauzată mai ales de împrumuturile bănești pe care trebuia să le facem, noi mai puțin, D. Ionaș mai mult. S-au găsit soluții pentru toate, astfel că, în ziua inaugurării Muzeului de Artă Populară din Montréal, concomitent cu deschiderea oficială a Fundației Române din Montréal, întreaga comunitate românească din marea metropolă avea motive de mare bucurie. Președintele Fundației Române — Dumitru Ionaș, președintele Fundației Asociațiilor Române din Canada — dr. Ion Țăranu și directorul Muzeului puteau primi oaspeții care au venit cu sutele la inaugurare, într-un spațiu încîntător, cu o expoziție permanentă ce reușise să adune cîteva sute de obiecte. Este adevărat, nu toate erau de cea mai bună calitate artistică, dar ce importanță mai putea avea faptul că un blid de ceramică nu era de cea mai bună calitate, cînd el trecuse oceanul ca obiect de amintire? Chiar și numai pentru faptul că acea familie l-a adus peste mare era important. Prima expoziție de bază era, deci, o expoziție românească compartimentată tematic. Se deschidea cu o mare vitrină cu istoria imigrației române din America de Nord, cu referire specială la Canada: documente, hărți, biblii, cărți de rugăciune, manuale școlare, fotografii de la începutul secolului, pliante pentru spectacole, ziare, afișe, invitații vechi de nunți și cumetrii. Urma apoi sectorul de ceramică, unde erau prezentate piese de olărie din diverse centre ale României: Oboga, Horezu, Bârsa, Crișiorul de Jos, Corund, Marginea, Rădăuți, Biniș. Arta religioasă la români era reprezentată de cîteva icoane pe lemn și pe sticlă, cruci și pristornice, candele și luminărare, o cădelniță. O mare vitrină — tip „dioramă" — expunea cîteva costume femeiești, bărbătești și de copii din Muntenia, Oltenia, Transilvania, Moldova, Bucovina și Basarabia. Sectorul textilelor de casă era foarte bogat, cunoscut fiind că, în general, cei care au plecat în Canada au dus cu ei multe țergare, marame, care nu numai că nu se sparg cu ocazia lungilor transbordări prin gări și aeroporturi, dar nu sînt nici grele și nici voluminoase. Arta lemnului era marcată prin cîteva sculpturi (printre care o troiță și două porți miniaturale executate de sculptorul român din Montréal Victor Petric), ploști, furci de tors etc. O colecție de păpuși sugera imaginea portului popular românesc din întreaga țară. Foarte apreciat de public era un interior românesc de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, după un model bucovinean. De ce bucovinean? Pentru că bucovinenii au fost primii imigranți români în Canada, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Așa se face că, din fondul obiectelor de artă populară pe care le-am putut găsi în casele oamenilor din Montréal, cele mai multe erau din Bucovina și Transilvania. De altfel, la Muzeul Civilizației din capitala Canadei — Ottawa — proporția obiectelor de artă populară românească este similară: au fost achiziționate pentru acel muzeu național piese, mai ales costume și țesături, de la bucovinenii stabiliți în provinciile de vest, mai cu seamă de la Edmonton și fosta localitate Boian (întemeiată de locuitori originari din Boian, Bucovina), pentru că și numărul lor era mai mare comparativ cu imigranții care veneau, spre exemplu, din Muntenia sau Dobrogea.

Nu lipseau din colecțiile Muzeului de Artă Populară din Montréal nici superbele țesături de casă din Basarabia. Covoarele în culori vegetale atrăgeau atenția vizitatorilor în mod deosebit.

Inaugurarea oficială a Muzeului de Artă Populară din Montréal a avut loc la data de 17 februarie 1986, în prezența unui foarte numeros public, dar și a unor personalități politice și științifice, atît din provincia Québec cît și de pe plan federal, printre care: doamna Suzanne Blais-Grenier, deputată de Rosemont (mai apoi devenită ministru al Transporturilor și Comunicațiilor din Canada), Wilian Cusano și Cosmo Maciocia, deputați provinciali, André Bolduc, redactor-șef al prestigioasei reviste „Force", doamna Doroteia Casvanean, decana de vîrstă a românilor din Montréal (avea atunci 94 de ani), Giséle Chagnon din Consiliul de conducere al Festivalului Mondial de Folclor de la Drummondville, muzeologi din Montréal, Québec și Ottawa. Gigi Marga, cunoscuta interpretă de muzică ușoară, acompaniată de orchestra renumitului acordeonist Marin Năsturică, a susținut un program muzical de aleasă ținută, spre mulțumirea generală a vizitatorilor români, canadieni, dar și a multor reprezentanți ai grupurilor etnice din provincia Québec.

Succesul inaugurării muzeului n-a sfîrșit o dată cu căderea serii. În zilele următoare, cele patru canale de televiziune care au sediul la Montréal, nenumărate posturi de radio, ziare și reviste au comentat elogios frumusețea expoziției și valoarea obiectelor expuse. Era primul grup etnic din Montréal care avea propriul său muzeu. Numai că șansa de reușită, de dezvoltare a acestei instituții era mult diminuată tocmai din cauza acestei „getto-rizări". Guvernele, provincial și federal, acordau ajutoare și subvenții pentru o anume comunitate etnică numai foarte rar și simbolic. Șansa dezvoltării ulterioare a Muzeului depindea de abordarea multietnică a expoziției și, implicit, a colecțiilor. Multiculturalismul canadian este o realitate de mare impor-

https://biblioteca-digitala.ro

tanță în politica guvernului federal. Curînd, deci, am început tatonările pentru achiziționarea de exponate specifice altor grupări etnice, în primul rînd de la Montréal. La 17 octombrie 1986 am reușit să deschidem expoziția de bază mult îmbogățită cu piese de artă populară caracteristice pentru 63 de grupuri etnice din Canada, în prezența ministrului federal al imigrației din Canada, onorabilul Gerry Weiner. Acesta, în cuvîntul său de salut, ne-a surprins extraordinar pe toți în momentul în care a rostit și cîteva cuvinte românești, spre a confirma că este originar din România, părinții lui emigrînd cu decenii în urmă de la Ploiești.

Muzeul de Artă Populară din Montréal nu s-a limitat însă numai la organizarea de expoziții de artă populară, de pictură, sculptură și grafică — la care, de fiecare dată, participau personalități de vază din marea metropolă canadiană, inclusiv primarul Jean Dobre —, ci desfășura un evantai de manifestări pentru marele public : seri de artă culinară specifice diverselor grupuri etnice, nunți, petreceri de zile onomastice, sărbători naționale române și canadiene etc. Era un loc animat și căutat de toți. Spun „era", deoarece în prezent el se află într-un ușor con de umbră, din cauză că nu există o persoană interesată în gestionarea economică și dezvoltarea colecțiilor muzeului. Perioada de austeritate financiară instalată de mai multă vreme în Occident a cuprins și Canada. Fondurile destinate culturii nu sînt ușor de găsit. Ileana Ionaș speră că va găsi înțelegerea necesară, astfel încît această prestigioasă instituție culturală să dăinuiască în timp.

REMEMBER EMINESCIAN

MIHAI-ALEXANDRU CANGIOVICI

După Podul de flori de peste Prut o altă punte spirituală s-a realizat între români și frații lor de dincolo de Prut. Din inițiativa Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni au fost organizate, în anul 1990, serbările comemorative M. Eminescu, printr-o serie de manifestări culturale desfășurate atît în Basarabia cît și în Bucovina de nord, respectiv la Chișinău și Cernăuți. Marele Domn al Poeziei românești ne-a unit în gînd și simțire într-o emoționantă întîlnire de spiritualitate românească. Am făcut parte din delegația oficială culturală care a participat la acest eveniment istoric de importanță majoră. A fost o delegație numeroasă, prima de acest fel după 50 de ani. Din delegație au făcut parte oameni de cultură de profesii și preocupări diferite, din capitală și din țară, un grup de etnologi de la Institutul de Etnografie și Folclor al Academiei și de la Universitatea din București, scriitori și, bineînțeles, artiștii români care au prezentat un emoționant spectacol comemorativ Eminescu în orașele respective.

Încă de la graniță am trăit momente unice : frații noștri moldoveni ne-au așteptat și întîmpinat cu acea bucurie și emoție a marilor întîlniri. Am fost primiți cu renumiții colaci moldovenești și cu sare, semn al ospitalității specific românești. Garoafele înmînate cu emoția împlinirii unui vis ne-au convins că întîlnirea a fost așteptată de mult, cu o imensă nerăbdare. Pe tot parcursul călătoriei ne-au întîmpinat oameni cu lacrimi în ochi, copleșiți de emoția revederii cu frații lor români.

La Chișinău, în cadrul Academiei de Științe, a fost organizată, pe data de 14 iunie, o sesiune științifică cu participarea cercetătorilor etnologi din București și a gazdelor. Am trăit clipe de mare emoție cînd în aula Academiei s-a ținut pentru prima oară oficial o manifestare științifică în limba română. Au fost prezentate comunicări de interes general privind aspecte importante ale etnografiei și folclorului românesc, vizînd chiar necesitatea deschiderii unor cercetări comune, inițiate printr-o colaborare strînsă. Am fost convinși că legăturile noastre științifice și culturale se vor lega tot mai strîns spre înțelegerea și cunoașterea culturii populare românești. De asemenea, a fost organizat un simpozion de comunicări pe tema creației eminesciene. La Institutul de Limbă, Literatură și Folclor al Academiei cercetătorii etnologi din București au fost primiți cu multă căldură și prietenie de colegii etnografi. La această întîlnire ne-am cunoscut, am aflat preocupările specialiștilor moldoveni privind diversele direcții de cercetare etnografică, precum și perspectivele devoltării ei în viitor. S-au preconizat cîteva modalități de schimburi științifice de idei și chiar s-a exprimat dorința deschiderii unor cercetări complexe, în echipe formate din specialiști de la ambele institute de profil, cel din București și cel din Chișinău.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe data de 15 iunie a fost inaugurat și sfințit bustul lui Eminescu, în parcul orașului. La această emoționantă sărbătorire au participat persoane oficiale, ca ministrul culturii Ion Ungureanu, membrii Parlamentului moldovenesc, care și-au întrerupt ședința, și o impresionantă adunare de oameni. S-au rostit alocuțiuni și s-a rememorat personalitatea poetului național.

În seara aceleiași zile a avut loc un spectacol omagial dedicat marelui nostru poet, spectacol regizat cu multă sensibilitate de către regizorul Vlad Bîtcă, de la Televiziunea Română, vicepreședintele Ligii Culturale, la care și-au dat concursul forțe reunite atît din București, cît și din Chișinău. Actori români de prestigiu ca Leopoldina Bălănuță, Gh. Cozorici, Mariana Buruiană au rostit versuri din opera eminesciană într-o atmosferă de religiozitate, în care o întreagă sală asculta cu sfințenie tainicele versuri ale lui Eminescu. Nu o dată sala s-a ridicat în picioare, ovaționînd cu lacrimi în ochi pe emisarii artei românești. Cunoscutul artist Tudor Gheorghe a făcut să vibreze multe suflete cu vocea lui penetrantă, cu melodiile sale pătrunse de un fior liric puternic. Corul Madrigal a intonat, cu aceeași emoție, unele dintre cele mai cunoscute cîntece ale sale. A fost o manifestare de mare spiritualitate, de o copleșitoare vibrație, în care cuvîntul eminescian a unit suflete, inimi și cugete. Toți ne-am simțit atunci ca într-o mare familie, o familie legată spiritual profund și permanent prin aceleași idealuri și sentimente, prin dragostea de frumos, prin forța unei prietenii autentice.

În drum spre Cernăuți am fost primiți într-un sat moldovenesc Leadoveni, unde localnicii ne-au așteptat într-un mod sărbătoresc, cu aceleași însemne ospitaliere : colacii și sarea. În sala căminului cultural, acolo unde se sărbătoresc nunțile tinerilor din sat, a fost organizată o masă festivă și, așa cum s-a afirmat, ,,nuntașii'' și ,,mirii'' români din București au participat la o adevărată nuntă spirituală, alături de frații lor moldoveni, nuntă la care nu a lipsit taraful moldovenesc, nu au lipsit horele și sîrbele atît de cunoscute. Emoționant a fost momentul cînd un grup de români s-a prins în horă, antrenînd și gazdele la o horă a prieteniei, a unității spirituale și sufletești, a frăției.

Ajunși la Cernăuți am fost primiți, la intrarea în oraș, de o delegație românească care, în ciuda ploii torențiale, ne-a așteptat pe șosea aproape două ore. Un prim contact cu acest frumos oraș bucovinean a fost la căsuța lui Aron Pumnul, în fața căreia s-a dezvelit bustul lui Eminescu. Bucovinenii din toate satele din preajma Cernăuțiului au venit cu vibrantă emoție la întîlnirea cu frații lor de peste Prut. Oamenii ne-au îmbrățișat cu lacrimi în ochi, spunîndu-ne : ,,Vă așteptăm de 50 de ani, bine ați venit !''. A fost un moment copleșitor, un moment al unei autentice prietenii și iubiri. Căci toți de acolo ne simțeam înfrățiți sub privirea blîndă a Domnului Poeziei românești. Sîntem siguri că el ne privea cu bucurie și mulțumire că, în sfîrșit, după atîția amar de ani, ne-am întîlnit, ne-am cunoscut și ne-am întins brațele.

Am plecat din Bucovina cu sufletele pline de o imensă bucurie și mulțumire. Era acea mulțumire că un prim pas de cunoaștere și apropiere între noi s-a făcut, și , în același timp, cu speranță și încredere în viitor, în strîngerea legăturilor noastre culturale și spirituale, în dorința unei prietenii frumoase și trainice, bazată pe unitatea de gînd și simțire, pe faptul că sîntem români, gîndim și simțim românește.

https://biblioteca-digitala.ro

Memoriile Comisiei de Folclor a Academiei Române, tomul I, 1987, București, Editura Academiei Române, 1990, 232 p.

Investigarea folclorului și a etnografiei beneficiază astăzi de o nouă publicație. De altfel forul academic, în cei peste 125 de ani de existență, a manifestat un interes constant în studierea creației spirituale și materiale a poporului român, dar o publicație consacrată etnografiei și folclorului n-a avut.

Interesul tot mai insistent pe care științele umaniste îl acordă cercetării fenomenului folcloric a făcut ca, în cadrul Academiei, să se înființeze, la 12 dec. 1986, Comisia de Folclor a Academiei Române, care e compusă dintr-un colectiv numeros de specialiști în domeniu, printre care : I. G. Chițimia, Mihai Pop, Al. I. Amzulescu, Ghizela Suliteanu, Al. Dobre, etc., sub președinția acad. Zoe Dumitrescu-Bușulenga.

În prefața la *Memorii*. . ., acad. Radu P. Voinea, sub titlul *O nouă publicație de folclor și etnografie* (p. 7—8), apreciază că volumul se constituie din studii cu un nivel științific ridicat și tematică variată. Majoritatea articolelor au fost comunicări în cadrul activităților acestei comisii.

Primul studiu aparține lui Mihai Pop, *Performarea și receptarea povestirilor* (p. 9—14). Pornind de la constatarea că lingvistica a devenit o disciplină-pilot pentru folcloristică, autorul își pune în discuție propriile-i reflecții în legătură cu ,,cercetarea povestitului ca act în completarea cercetării povestirilor ca texte''. Însăși problema povestitorilor se cere discutată în adîncime, pentru că există povestitori și povestitori, dar și a grupurilor cu care comunică. Văzută ca ,,eveniment de comunicare'', povestirea îi implică atît pe cei care o comunică cît și pe cei care o ascultă. Dar cercetări mai adînci s-au făcut mai mult din perspectiva povestitorilor și mai puțin din perspectiva celor care ascultă.

Cercetarea sociolingvistică și cea semiotică au în vedere toate aceste aspecte asupra povestirii contemporane și aruncă o lumină nouă, prilejuind o înțelegere mai adîncă a speciilor narative populare ca texte. Aceste două direcții de cercetare sînt complementare.

Al. I. Amzulescu, pe linia preocupărilor sale cunoscute, este prezent cu prima parte a studiului *Cîntecul propriu-zis în Muscel. Aspecte actuale* (p. 15—44). Este prima parte a capitolului final dintr-un studiu monografic al cîntecului ,,propriu-zis'' din Muscel.

Autorul a realizat ancheta în anii 1981—1982, după ce cu 27 de ani în urmă investigase același fenomen și tot în aceleași sate : Jugur și Nucșoara, urmărind sistematic repertoriul și mentalitatea diverselor generații ale satului.

Răspunsurile la întrebări au constat din piese muzicale cîntate la diverse ocazii. Diferențierile au apărut în funcție de vîrstă. Autorul alcătuiește grupele de vîrstă astfel : 60—70 de ani ; 40—60 ; 30—40 și sub 30 de ani. După scara vîrstei, cei tineri dezvăluie o orientare către repertoriul adus în circulație de mijloacele mass-media, în special radio și discuri, precum și de personalitatea diferiților interpreți. Cîntecul tradițional, ca de exemplu *doina de codru* sau vechile balade, a fost dat uitării. Se cîntă încă și la muncă și la diverse ocazii de petrecere, dar cîntăreții sînt tot mai marcați de ieșirea în scenă, fapt ce a devenit de acum o experiență curentă.

Autorul urmărește faptele în diverse medii și pe grupe de vîrstă, fără să tragă însă concluzii. Probabil că în partea a doua va discuta despre perspectivele cîntecului ,,propriu-zis'' în condițiile ofensivei mijloacelor mass-media și a unui profesionalism cerut de ieșirea în scenă. Oricum, procesul de dizolvare a stilului vechi este ireversibil.

Cercetarea *Ioan Slavici și creația de basme* de Stanca Ciobanu (p. 45—62) face parte dintr-o amplă lucrare de istorie și teorie literară de definire a categoriilor și particularităților povestitului la Slavici.

Într-adevăr, I. Slavici este un creator de povești culte, ca și Creangă sau Eminescu, dar cu deosebirile inerente în funcție de zona folclorică reprezentată ; apoi intervin deosebirile privind cultura și temperamentul povestitorului.

În demersul său, autoarea pornește de la biografia lui Slavici, de la faptul că vine dintr-un ținut cu ,,puternice tradiții folclorice''. Din poveștile populare, Slavici a reținut schemele. Pentru

https://biblioteca-digitala.ro

a demonstra cum a selectat Slavici unele scheme familiale din poveștile populare, Stanca Cioba nu alcătuiește o tipologie de situații cu acoperire în creația narativă de tip popular a autorului *Marei*, după cum urmează : familii fără copii, familii cu copii, respectiv trei fii sau fiice : familii care adoptă un copil, apoi relațiile între frați, între surori, între frați și surori ș.a.m.d.

I. Slavici a fost preocupat și de un personaj popular ca Păcală, pe care-l trece printr-o serie de experiențe, și care pînă la urmă rămîne el însuși, adică disponibil pentru noi pozne.

Cu dreptate autoarea îl așează pe I. Slavici între culegătorii de povești populare filtrate prin propria-i sensibilitate și personalitate, creator de povești culte, situîndu-se astfel între culegător și creator. Comparat cu marii lui contemporani apare oarecum mai lipsit de măiestrie și strălucire, însă nu mai puțin interesant.

Iordan Datcu prezintă *Prima monografie etnofolclorică regională românească* (p. 63—76), apărută sub titlul *Românii din Munții Apuseni* (1888), de Teofil Frâncu și Gh. Candrea. După ce se ocupă de viața și activitatea celor doi etnofolcloriști, analizează structura cărții cu valoare evidențiată în epocă. Valoarea lucrării constă în faptul că se întemeiază pe concepția științifică a determinării formelor culturii materiale și spirituale de datele orografice și pedologice și de specializarea oamenilor într-o anumită ramură de producție, caracteristică regiunii. Apoi lucrarea mai este importantă pentru că oferă un bogat material folcloric și date etnografice despre populația împărțită de autori în cinci grupe, despre costumele populare și datini, despre istoria și greutățile românilor din Munții Apuseni.

În finalul studiului său, Iordan Datcu prezintă ecourile în epocă ale acestei monografii care a fost distinsă de Academie cu premiul I. H. Rădulescu (1889). Interesant este că această scriere își păstrează valabilitatea și astăzi și rămîne ca o operă de referință în domeniu. O reeditare a ei ar fi cu atît mai necesară.

Un studiu teoretic pune în discuție *Un deziderat al cercetării folcloristice actuale : redefinirea conceptelor*, de Nicolae Constantinescu (p. 77—83).

Folcloristica ca disciplină științifică s-ar afla acum în faza deplinei maturități. S-a delimitat de disciplinele înrudite și și-a elaborat o metodologie proprie în contextul interdisciplinarității actuale. Cu toate acestea, se constată că în definirea propriu-zisă a folclorului ,,nu s-au făcut progrese deosebite". Conceptul de folclor se folosește încă în mod limitat și deformat. ,,Cert este că, urmărind cu atenție schimbările, uneori radicale, care au intervenit, în timp, în statutul creatorilor (performerilor), al consumatorilor (audienței, receptorilor), al ocaziilor de performare, și definind cu atenție acești factori ai procesului comunicativ din perspectiva momentului actual se poate ajunge la conturarea mai clară în care se situează fenomenul folcloric românesc de astăzi".

Înainte de aceste concluzii discută contribuțiile unor cunoscuți cercetători străini ca P. G. Bogatirev, R. O. Jakobson, Dan Ben-Amos, Richard M. Dorson, Alan Dundes, Henry Glassie și români : Sabina Cornelia Stroescu, Steluța Popa, Ghizela Sulițeanu, C. Brăiloiu, Al. Dima, D. Caracostea, Mihai Pop, Radu Niculescu, Gh. Vrabie etc.

Mihai Coman în *Asimetriile constitutive* face *Observații pe marginea modelului cosmogonic popular* (p. 85—92). Ansamblul cosmogonic popular reprezintă cheia de boltă a exegezei unui sistem mitologic, pentru că oferă cercetătorului o imagine a începutului și, implicit, a devenirii și frămîntărilor universului. Mentalitatea populară și-a explicat mecanismul cosmogonic folosind o arie de reprezentări mitologice. În pofida aparențelor această construcție nu-i speculativă, ci are o funcție logică precis determinată.

Autorul *Izvoarelor mitice* (1980) nu se lasă sedus de teze apriorice romantice și nici nu face analogii forțate. Dualismul și opoziția Dumnezeu/Diavol reprezintă ,,asimetria" care a suscitat cele mai vii discuții. Chipul contradictoriu al universului a fost perceput de gîndirea populară ca opoziția logică între două acțiuni paralele, iar ,,Întîmplările cosmice au funcționat ca argumente de tip cauzal ; ele explică ilogicul unor alcătuiri ale concretului (fenomene naturale, ființe, plante, atribute morale etc.), condiția precară a unor ființe și lucruri, activitatea malefică ori aparenta lor inutilitate".

Cosmogonia populară constituie un sistem în care figurile sacre au o funcție logică esențială, aceea a asumării și semnificării contradicțiilor realului, a integrării lor într-un spațiu cultural și rațional specific uman. Așa se explică de ce ,,Ciudățeniile textelor populare devin astfel relevante, iar aparentele lor inconsecvențe sau stîngăcii se dovedesc, în esență, procedee logice și strategii narative complexe, tinzînd toate către construirea unui model rațional și maleabil al universului înconjurător".

Marin Marian-Bălașa face o investigație complexă și pertinentă în universul melodic al colindelor în *Despre colinda doinită* (p. 93— 142). Este un studiu dens, în care analiza se face atît în plan istoric, cît și geografic. Este un adevăr de necontestat că *doina* se confundă cu cîntecul însuși, *melodie unică* care stă la baza întregului folclor muzical românesc, după cum aprecia B. Bartók.

https://biblioteca-digitala.ro

Argumentele autorului sînt logice și se sprijină pe o bogată bibliografie, cu nume de necontestat în folclorul literar și muzical : Béla Bartók, C. Brăiloiu, G. Breazul, Emilia Comișel, Tiberiu Alexandru, Sabin Drăgoi, Gheorghe Gh. Pop etc. De consemnat tendința cvasi-unanimă a cercetătorilor de a situa dincolo de impactul latin asupra Daciei originile colindului, deci nici genul colindei nu-i un import roman, ci o moștenire traco-getică, așa cum susține și argumentează Octavian Buhociu în *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia pastorească* (1979). Aceasta îl îndreptățește pe Marin Marian-Bălașa să tragă concluzia despre *colinda doinită* că ... „devine un argument pentru a susține puterea generică a doinei ancestrale, originalitatea stilului doinit și valoarea acestuia de sursă pentru întreaga diversitate a muzicii populare vocale", mărturisind despre originile și specificul spiritualității românești.

În sfîrșit și un studiu paremiologic de Al. Dobre, *Note asupra proverbului românesc* (I) (p. 143—153). Autorul constată că paremiologia (universală, în general, și românească, în special) este unul dintre domeniile cele mai active și mai generoase, în același timp, ale folcloristicii. Deși anunță un serial, Al. Dobre realizează în această primă parte monografia unui proverb : *Șarpele cînd îți iese în cale, să-i dai la cap, că altfel te mușcă*. Sînt o mulțime de proverbe și fabule în care șarpele este o prezență malefică, o ființă temută. Problema are și implicații mitologice.

Proverbul în discuție circulă în mai multe variante stilistice în timp și în spațiu. Prima atestare pînă acum se găsește la Miron Costin în *Letopisețul Țării Moldovei* (1675). Autorul mai urmărește circulația proverbului în diferite contexte socioculturale. Astfel, proverbul este folosit în *Proclamația de la Padeș* a lui Tudor Vladimirescu (1821), apoi de Al. Philippide (1894), Mircea Eliade în 1933, Mihai Beniuc în 1955 și chiar în traduceri, cum ar fi de pildă romanul lui Alfred Draper, *Operațiunea Pește* (1983), în tălmăcirea Cristinei Boico. Exemplele oferite sînt suficiente să probeze larga circulație a proverbului la noi și în lume.

Demersul lui Al. Dobre mai ridică și alte probleme. Un proverb așa de cunoscut, care avertizează că răul trebuie zdrobit din față, nu este consemnat în colecția Zanne și nici în cele ce i-au urmat. Alcătuirea unui corpus paremiologic național pe baze științifice, fără lacune de felul celor de mai sus, devine cu atît mai necesară.

Să mai consemnăm că abordări de această natură, adică urmărirea în spațiu și timp, cu implicații sociopolitice a unui proverb, se practică astăzi în cercetarea paremiologică. Wolfgang Mieder a ales un proverb de largă circulație mondială : *Peștele cel mare înghite pe cel mic*, în „Muttersprache", 1/1988, p. 1—37, pe care îl urmărește mai mult sincronic decît diacronic. Iar la noi, Stelian Dumistrăcel a cercetat cu insistență în toate culturile semnificațiile expresiei : *A pescui în apă tulbure*.

A doua parte a *Memoriilor* ... o constituie *Restituirile*. Același neobosit Iordan Datcu publică un studiu inedit al lui Petru Caraman (1898—1980), *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei*. Partea a II-a (p. 155—231). Amplul studiu inedit (900 p. ms.) se compune din patru părți : I. *Formulele de descolindare*, II. *Riturile de descolindare*, III. *Reflexul riturilor negative* ..., IV. *Substratul mistic al descolindării*, ne asigură Iordan Datcu care a stabilit textul.

În fapt, *Descolindatul* constă în răzbunarea colindătorilor în contra gazdelor prea zgîrcite sau a celor care nu primesc pe colindători. Ion Creangă, în *Amintiri* ..., a semnalat doar obiceiul, iar lui Petru Caraman îi revine meritul de a-l fi studiat atît la poporul nostru cît și la cele învecinate, mai ales din sud-estul Europei. În tradiția populară trebuie respectată cu sfințenie buna primire a colindătorilor, ca un act de ospitalitate deosebită. Orice abatere sau încălcare a obiceiului se sancționează. Autorul arată clar că este vorba de o cruzime primitivă, dar și aceste fapte trebuie studiate și Petru Caraman a efectuat un studiu de o noutate indiscutabilă, cu clarviziunea și obiectivitatea unui adevărat savant, a cărui misiune este de a reda atît faptele luminoase, cît și pe cele întunecate. Sigur că publicarea integrală a acestui studiu ar contribui la îmbogățirea folcloristicii noastre cu o lucrare originală și interesantă, fiind pentru Petru Caraman un act de dreptate postumă.

Acest prea sumar comentariu nu prezintă toată bogăția de idei și curente din studiile cuprinse în primul volum din *Memorii*... Ne-am oprit mai mult asupra unor probleme controversate, mai puțin fixate sau chiar incitante în cercetarea actului folcloric. Finețea și rigoarea raționamentelor numai studiile în cauză le pot dezvălui și confirma. Ele reflectă tendințele și direcțiile noi de evoluție ce s-au statornicit în folcloristică sau se vor impune în perspectiva viitorului mai apropiat sau mai îndepărtat.

Se înțelege că abordările noi în folcloristică din perspectivă interdisciplinară și structurală nu pot face abstracție de achizițiile în acest domeniu atît din punctul de vedere al colecțiilor propriu-zise, cît și al interpretărilor clasice. Oricum, efortul este necesar pentru a întoarce o direcție de cercetare și a-i da un sens nou, care să depășească impresionismul și descriptivismul.

Dumitru Stanciu

https://biblioteca-digitala.ro

FRIEDRICH PETRI (PETERS), **Der Teutschen Weißheit.** Herausgegeben und eingeleitet von Wolfgang Mieder. Nachdrucke Deutscher Literatur des 17. Jahrhunderts, vol. 46, 1983, 1126 p.

În seria *Reeditări ale literaturii germane din secolul al XVII-lea* a Editurii Peter Lang a apărut marea colecție a lui Friedrich Petri (Peters) *Înțelepciunea germanilor*. Reeditarea, la aproape patru secole de la ediția princeps, se datorește remarcabilului și neobositului paremiolog Wolfgang Mieder.

Seria culegerilor de proverbe din cultura germană, începută în secolul al XVI-lea prin colecțiile lui Heinrich Babel (1508), Antonius Tunnicius (1514), Johannes Agricola (1529, 1534, 1548), Christian Egenolff (1548), este continuată în secolul următor de ampla colecție a lui Friedrich Petri. Printr-o uriașă muncă, acesta a reușit să adune 21643 de proverbe — un număr imens pentru începutul secolului respectiv (1604/1605).

Actuala reeditare, într-o prezentare grafică excelentă, însumînd 1126 pagini, cuprinde o amănunțită introducere avînd două părți : I. Viața și opera lui Friedrich Petri ; II. Friedrich Petri și proverbul.

În partea a doua, după ce schițează atmosfera culturală propice culegerilor de proverbe inaugurată încă de la 1500 de *Collectanea Agadiarum Veterum* a lui Erasmus din Rotterdam, Wolfgang Mieder se oprește pe larg asupra culegerii lui Friedrich Petri, relevînd importanța deosebită pentru momentul respectiv și, ulterior, pentru colecțiile apărute în același veac : Janus Gruterus (1610—1612), Christoph Lehmann (1630) și Johann Georg Seybald (1677).

Bibliografia cuprinde trei părți. Prima menționează exemplarele existente din culegere în diferite biblioteci publice. Sînt enumerate apoi toate lucrările lui Friedrich Petri în număr de 17. Ultima parte cuprinde studiile despre Friedrich Petri, despre culegerea sa, o necesară bibliografie a colecțiilor importante de proverbe din secolul al XVII-lea, precum și o listă completă a studiilor referitoare la utilizarea proverbului în literatura germană din secolul al XVII-lea, la scriitorii : Abraham a Santa Clara, Pfalzgräfin Anna Sophia, Alexander Bösch, Elisabeth Charlotte von Orleans, Hans Jakob Christoffel von Grimmelshausen, Andreas Gryphius, Nicolaus Gryse, Georg Philipp Hansdörffer, Valerius Herberger, Johann Michael Mascherosch, Justus Georg Schottelius și Christian Weise.

În concluzie, o reeditare model ce aduce în atenția cercetării paremiologice actuale o colecție valoroasă a secolului al XVII-lea.

C. Negreanu

DÉMÉTRIOS LOUKATOS, **Isagoghi stin elinichi laografia,** III ecdosi, Athena, Morfotico Idrina Etnichis Trapez, 1985, 351 p.

Personalitate de seamă a paremiologiei internaționale, numărîndu-se printre consultanții științifici ai prestigioasei publicații „Proverbium" (care îi va dedica volumul II, pe 1985), profesorul grec Démétrios Loukatos (născut la Argostoli, în 1908), laureat al premiului Herder pe anul 1981, în urma unor studii strălucite la Universitatea din Atena și la Sorbona, a funcționat la Facultatea de Filologie din Ianina, publicînd numeroase lucrări, între care : *Texte populare neogreceşti* (1957), *Texte populare contemporane* (1963), *Introducere în folclorul grecesc* (1966), *Proverbia e fabulis* (1979) ș.a. Cartea de față, *Introducere în folclorul grecesc*, s-a bucurat de un interes științific deosebit, încît în 1985 a apărut ediția a III-a.

În capitolul introductiv, după definiția folclorului, sînt realizate o serie de delimitări necesare și se prezintă teme și subiecte de cercetare. Din punct de vedere structural cartea cuprinde două mari părți. Prima este consacrată istoriei și filologiei folclorului grecesc, iar a doua cercetează diverse teme ale acestuia.

Prima parte începe cu prezentarea folclorului grecesc de-a lungul veacurilor. Un spațiu relativ mare este acordat studierii folclorului lumii grecești antice și contribuției specialiștilor străini. Celelalte etape ale cercetării folclorului grecesc sînt următoarele : după căderea Constantinopolului, în primii ani după eliberarea de sub turci (1830—1850), între 1850 și 1890, în perioada cuprinsă între 1890 și 1918, dominată de personalitatea marelui folclorist Nicolae Politis, în perioada interbelică (1918—1944) și în contemporaneitate (din 1945 și pînă azi). Prima parte se încheie cu prezentarea unor muzee și colecții folclorice din Grecia.

https://biblioteca-digitala.ro

Partea a doua ocupă cel mai mare spațiu în economia volumului și cuprinde, la rîndul ei, două capitole. Démétrios Loukatos întreprinde un remarcabil studiu avînd ca obiect diferitele specii ale folclorului, pe care le consideră adevărate „monumente ale cuvîntului" : cîntece propriu-zise, cîntece de jale (bocete), urări și blesteme, mimică și pantomimică, ghicitori, proverbe, fabule, legende, povești hazlii, povești, tradiții.

De o atenție deosebită se bucură modul în care apar diferite elemente specifice vieții populare, și anume : locuința, alimentația și băuturile, țesăturile și cusăturile, veșminte, cosmetice, meserii. Viața socială are în vedere organizarea socială, organizarea familială și legăturile de rudenie, dreptul popular, organizarea profesională și relații de muncă, distracții populare. De asemenea, sînt trecute în revistă producțiile folclorice legate de cele trei evenimente capitale din viața omului : nașterea, căsătoria și moartea.

Interesante considerații ne întîmpină în capitolele referitoare la observația fizică (meteorologia, astrologia și terapeutica populară), neliniștea metafizică (superstiția și prejudecata, ghicitul, farmecele), filozofia și morala populară (prima cosmogonie populară, concepții socialmorale). O analiză remarcabilă are în vedere divinitățile populare, precum și obiceiurile referitoare la anotimpuri.

În capitolul final, autorul cercetează folclorul grecesc din perspectivă interdisciplinară și comparată. Anexele cuprind o amplă bibliografie precum și trei indici referitori la : teme și locuri, autori, nume și cuvinte străine.

Constantin Negreanu

INGRID SCHELLBACH-KOPRA, **Suomi-saksa-frassisanakirja-Finnisch-deutsche Idiomatik**, Helsinki, Werner Söderstörm Osakeyhtiö, 1985, 305 p.

După ce în 1980 Ingrid Schellbach-Kopra, profesoară la Universitatea din Helsinki, a publicat un interesant *Dicționar de proverbe finlandez-german* (v. recenzia noastră din *Anuarul de folclor*, vol VIII—IX), acum, ca o completare a acestuia, a dat la iveală un *Dicționar de expresii finlandez-german*. Noua lucrare beneficiază de o introducere care se constituie într-un amplu studiu asupra frazeologismelor, în general, și al celor finlandeze, în special.

În primul capitol, *Materialul și scopul dicționarului*, Ingrid Schellbach-Kopra precizează că prezentul dicționar cuprinde 2 800 de frazeologisme și material idiomatic. În materialul proverbelor și al expresiilor proverbiale finlandeze se petrece o transformare importantă. Astfel, frazeologisme, care la origine erau condiționate de societatea rurală, sînt înlăturate și înlocuite de expresii din mediul urban. Expresii vechi, tipic finlandeze, sînt de cele mai multe ori înlăturate de expresii internaționale, care pătrund adesea în finlandeză direct din engleză.

În secțiunea următoare, intitulată *Idiomatica între etnografie și lingvistică*, autoarea pornește de la observația potrivit căreia preocuparea pentru frazeologie și idiomatică se află pe un teren intermediar între diferite științe : atît etnografia, în special paremiologia, cît și știința literaturii și — mai nou — lingvistica au pătruns în idiomatică. În continuare este realizată o scurtă cercetare și în acest sens, cu numeroase trimiteri bibliografice.

Rolul noii concepții asupra cercetării în paremiologie este relevat în *Competență și frecvență în frazeologisme. Idiomatica în presă și publicitate* reține atenția autoarei într-un alt capitol, ce oferă numeroase exemple în această direcție. Arătînd că etimologia populară este numele (înțeles greșit) pentru o tendință structurală proprie limbilor naturale (să facă vizibil ceea ce este opac, inteligibil ceea ce din anumite puncte de vedere nu este inteligibil, să motiveze ce nu este motivat etc.), sînt analizate diverse exemple în secțiunea *Etimologie populară și idiomatică*. La fel și, în capitolul următor, *Prieteni falși în frazeologie*.

Cîteva capitole interesante sînt consacrate problematicii frazeologismelor autohtone, și anume : *Despre originea frazeologismelor finice* ; *Particularități de limbă și frazeologismele finlandeze* ; *Idiomatica finlandeză astăzi*. Un capitol comparativ despre *Frazeologie și limbă străină* încheie acest studiu bogat în idei privind cercetarea idiomaticii actuale.

În dicționarul propriu-zis materialul este ordonat alfabetic după cuvîntul-titlu. De obicei, cuvîntul-titlu este un substantiv, deoarece verbele în expresiile frazeologice finlandeze sînt mai puțin stabile, în sensul că o expresie este folosită cu același înțeles cu mai multe verbe sinonime. Numai acolo unde verbul are rolul hotărîtor formează el expresia.

https://biblioteca-digitala.ro

Autoarea a reușit să rezolve o serie de probleme legate de structura finlandezei, în care există alte paralelisme decît în germană. Sub expresia finlandeză se află traducerea, cuvînt cu cuvînt, în germană. Ea lipsește atunci cînd corespondentul în germană este identic sau cînd din motive lingvistice, de pildă la cuvintele onomatopeice, ea apare lipsită de sens sau nu e posibil să se ofere. O mare parte a expresiilor aparțin limbii vorbite, unele fiind chiar în jargon. Aceste deosebiri sînt parțial marcate.

În totalitate, acest dicționar se recomandă ca o lucrare valoroasă, deosebit de necesară pentru paremiologia comparată.

Constantin Negreanu

Cărți și publicații periodice străine primite la redacție

O mai veche intenție și obligație a noastră, aceea de a prezenta și recenza lucrările, cărți și publicații periodice, primite din străinătate nu s-a putut realiza pînă acum. Și chiar dacă această cerință elementară a fost uneori prezentă în coloanele revistei, ea a avut loc sporadic și fără consistența care se cuvenea.

Urmările unei asemenea neglijențe sînt lesne de evaluat : 1) cercetătorii români nu au fost întotdeauna și în mod cuprinzător la curent cu ceea ce se întîmpla în lume în domeniul lor de preocupare, ceea ce, în unele cazuri, a dus la un izolaționism și provincialism păgubitor ; 2) schimbul internațional de carte și publicație s-a redus în mod considerabil, ceea ce a afectat înzestrarea, fără efort valutar, a bibliotecilor noastre cu literatură străină de specialitate, dar și mai buna și exacta cunoaștere a preocupărilor cercetătorilor români ; 3) restrîngerea posibilităților cercetătorilor români de a se integra în circuitul științific internațional și a participa efectiv, cu studii și articole, la alcătuirea unor lucrări colective cu caracter internațional ; 4) prea puțina cunoaștere în străinătate a atît de bogatului material românesc și a interpretării lui de către români.

Enumerînd toate aceste neîmpliniri și consecințele lor mai puțin încurajatoare pentru cercetarea științifică, dăm de înțeles, așa cum este firesc, că știm ce avem de făcut de acum încolo pentru așezarea lucrurilor pe calea lor firească.

Iată de ce, începînd cu acest număr, la această rubrică pe care o dorim permanentă, vom da lista tuturor cărților și publicațiilor străine primite la redacție, însoțite de scurte, foarte scurte comentarii, cînd e cazul, și de informațiile și datele biobibliografice necesare. Atunci cînd situația o va impune vom comenta și recenza în mod separat unele lucrări și reviste, la rubricile specializate. Dar, oricum, prima etapă, va fi semnalarea tuturor acestora.

1. Universitatea liberă din Bruxelles — Institutul de Sociologie ne trimite, în vederea recenzării, o extrem de interesantă carte, *Les Plantes et les Saisons. Calendries et Représentations*, publicată în anul 1990, în condiții grafice de excepție și cu un preț care înfioară : 900 franci belgieni. Lucrarea a apărut sub îngrijirea doamnei MARIANNE MESNIL, cu sprijinul Universității Paul Valéry Montpellier III și este prima din Colecția „Ethnologies d'Europe. Le Correspondances de Civilisations". Din comitetul de redacție al colecției „Ethnologies d'Europe", al cărui secretar este atît de activa, competenta și binevoitoarea doamnă Marianne Mesnil, face parte și domnul profesor Mihai Pop.

În volum sînt reunite studii și articole semnate de cunoscuți specialiști din Franța, Belgia, Spania și Bulgaria. Din România — nici unul. Cu toate acestea prezența românească este atestată de articolul domnului Mihai Nasta, „filolog" din Bruxelles (*L'interdit pythagoricien de la fève et les figure*, în sumar, în interiorul volumului *L'interdit pythagoricien de la fève dans l'imaginaire de la tradition orale*, p. 161—200) și de o notă foarte exact documentată a doamnei Mesnil despre *Dicționarul etnobotanic* al lui Al. Borza și *Enciclopedia de etnobotanică românească* a lui Valer Butură. Un spațiu foarte larg se acordă ierbarului „european de Breb (Maramureș)", „de o valoare excepțională", alcătuit între anii 1844 și 1979 de I. Barth, Al. Borza și L. Antal.

Pentru cititorii care doresc să-și procure volumul sau să obțină alte date și informații, adresa este următoarea : *Revue Civilisations*, Institut de Sociologie, Université Libre de Bruxelles, Avenue Jeanne, 44—1050 Bruxelles — Belgique.

Vom reveni.

2. Casa de editură a Academiei Maghiare de Științe a tipărit, în foarte bune condiții grafice, un volum de basme culese de la un singur informator : *Miklós Fils-de-Jument*. Contes d'un tzigane hongrois János Berki raconte. Recueils et présentes par VERONIKA GÖRÖG.

https://biblioteca-digitala.ro

Un substanțial studiu introductiv, de 54 de pagini, prezintă istoricul cercetărilor specialiștilor unguri, inclusiv al celor din România, consacrate culturii spirituale a țiganilor, domeniu pentru care, așa cum reiese clar, inclusiv din bogata bibliografie de la sfîrșitul introducerii, colegii unguri dovedesc o certă predilecție. Sînt expuse apoi interesante date, observații și opinii asupra istoriei țiganilor din Ungaria, a categoriilor lor etc. Atrag atenția în mod deosebit precizările autoarei asupra informatorului său, despre care dă toate datele necesare. În partea a doua a volumului sînt publicate poveștile propriu-zise, în număr de 28, precum și cîteva povestiri parabiblice. Povestitorul țigan se dovedește posesorul unui repertoriu de excepție, iar monografia ce-i este dedicată completează lista atît de bogată în literatura internațională de specialitate a micromonografiilor consacrate unor deținători remarcabili de repertorii folclorice.

Într-unul din numerele viitoare vom reveni pe larg. Nu înainte de a menționa că volumul costă 28 de dolari și tipărirea s-a bucurat de sprijinul CNSR — Franța.

3. Numerele 479—482 pe ianuarie—aprilie 1990 ale cunoscutei publicații „Libri e reviste d'Italia" oferă cititorului interesat o panoramă a activității editoriale italiene din anul 1989. Sînt prezentate aici toate cărțile și publicațiile periodice mai importante apărute în anul respectiv. Cărțile sînt recenzate fiecare în parte, iar la reviste sînt înșiruite titlurile articolelor publicate și autorii lor, pentru editoriale și cele considerate mai semnificative rezervîndu-se un spațiu mai larg pentru a le rezuma în ceea ce au ele mai important. Cărțile recenzate sînt din domeniile literaturii, filozofiei, pedagogiei, religiei, istoriei, politicii, economiei, științelor sociale, dreptului, jurisprudenței, administrației publice, muzicii, teatrului, cinematografului, radio-televiziunii, arheologiei, artelor figurative, arhitecturii și urbanisticii. Aceleași domenii sînt acoperite și de publicațiile periodice.

Cărțile și articolele din reviste care au ca obiect cultura populară nu sînt prea numeroase, dar sînt totuși. Între ele și un studiu semnat de A. Bratu, *Le voyage vers l'autre monde dans les croyances populaire roumaines* (în „LARES", Firenze, octombrie—decembrie 1989). Semnalăm, pentru interesul său special, și articolul lui G. Uscătescu, *Autopresentazione*, apărut în „FILOSOFIA OGGI", Geneva, iulie-decembrie 1989.

4. Cunoscutul folclorist Victor Cirimpei a scos, la sfîrșitul anului 1990, la Editura Hyperion din Chișinău, o antologie de colinde, *Soare nou răsare*, însumînd doar 80 de pagini, însă avînd semnificații deosebite, conferite deopotrivă de valoarea textelor, reluate din colecții realizate de G. Dem. Teodorescu, I. G. Sbiera, S. Fl. Marian, M. Costăchescu, A. Viciu, P. Gheorgheasa, P. Caraman, Monica Brătulescu, I. Oprișan, Iulian Filip, Lucia Cireș, și de faptul că autorul florilegiului își vede, în fine, împlinit un vechi vis, de a realiza o asemenea carte. Să adăugăm că antologia este una dintre primele cărți de folclor tipărite, dincolo de Prut, cu alfabet latin. Cartea inserează colinde de Crăciun (pentru casa cu băiat mic, cu copil de leagăn, cu băietan, cu băiat mare, cu băiat de însurat, apoi colinde pentru perechi de tineri îndrăgostiți, pentru fată de măritat sau băiat de însurat, pentru tineri căsătoriți, pentru femeie măritată, pentru tineri căsătoriți avînd copil mic, pentru orice casă), urări de Anul Nou (a copiilor de vîrstă mică, a băietanilor, a flăcăilor și a celor însurați, la umblarea cu semănatul și la umblarea cu sorcova), în fine teatru popular (Capra, Ursul, Calul). Într-o postfață, Alexandru Bantoș subliniază trăinicia și forța de rezistență la adversitățile istoriei pe care le-au vădit tradițiile de acest fel: „deși, pînă mai deunăzi au fost interzise și izgonite din conștiința noastră, de altfel ca și tot ceea ce numim tradiție, *Florile dalbe* au alcătuit, aproape necontenit, misterioasa punte de legătură între tot ce fusese pînă la noi și existența noastră ca atare, pragul fără de care era imposibilă pogorîrea în case și suflete a noilor speranțe [...]; acest adevărat aisberg al tezaurului folcloric izbucnit în seara ajunului de Crăciun ne-a menținut în echilibru firea, ajutîndu-ne să supraviețuim. Colindele și urările ne-au îndreptat gîndul, dar mai ales simțirea, spre ceea ce avem mai sfînt: glia strămoșească cu tot raiul de pe acest pămînt, rai făurit prin munca fără istov, așijderi de noi". Am fi dorit să fie incluse și texte recente, culese de către folcloriști de dincolo de Prut. Oricum, protoiereul Petru Buburuz este îndreptățit să afirme, pe ultima pagină a coperții, că ni s-a oferit „un splendid florilegiu de poezie a obiceiurilor de iarnă ale românilor de pretutindeni". (I. DATCU)

5. În cinci din cele șase numere ale „Revistei de lingvistică și știință literară" din 1990, editată de Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a R. Moldova, din Chișinău, la rubricile *Folcloristică* și *Reconstituiri* apar comunicări inedite, comentarii și culegeri etnofolclorice însoțite de fotografii, studii paremiologice sau medalioanele unor folcloriști pe nedrept uitați, negați sau marginalizați de dictatura stalinisto-brejnevistă, aplicată sîrguincios de unii culturnici basarabeni.

În *folclorul și tradițiile moldovenilor din regiunea Kirovograd* (nr. 1), George Spătaru publică și comentează urături, colinde, bocete, datini și obiceiuri de la sărbătorile românilor transnis-

https://biblioteca-digitala.ro

trieni, ciți au mai rămas în satele Gruțcoe (Hruțcoe), Martinoșa sau Osma, Kotovka, Purpurovka (Lumina Roșie), Pancevo (Deveata), Kanij (Deseata), Bolișaia Visca, Dikovka, Subotți și Vladimirovca, după ce Stalin i-a deportat în Siberia sau i-a exterminat în lagărele de concentrare. Decimați, demoralizați, rămași mai bine de șapte decenii fără biserici și școli în limba maternă, românii din regiunea Kirovograd au început să fie asimilați de masa slavă din jur. În pofida faptului că limba le-a fost invadată, pînă și în fondul principal de cuvinte, de vocabule și structuri din rusă sau ucraineană (ex.: ,,Dacă vrei să trăiești trebuie să muncești" acum se rostește: ,,Dacă vrei să *jivești*, trebuie să *robotești*"), tradițiile, datinile și obiceiurile de la botez, nuntă, înmormîntare, de la Crăciun, Anul Nou și alte sărbători de familie, precum și conștiința de neam s-au conservat mai bine. ,,Aici pot fi auzite, remarca George Spătaru, cîntece de nuntă, bocete, colinde, mălănci, plugușoare, urături, proverbe și zicători. După cum afirmă moldovenii de aici, toate acestea s-au păstrat *«de la buni, căci noi sîntem veniți de la Nestru»*".

După o succintă punctare a specificului colecțiilor de proverbe și zicători, zăbovind asupra trăsăturilor generale ale ,,fondului paremiologic internațional", Efim Junghietu, în *Cercetarea comparată a paremiilor est-romanice și bulgare* (nr. 4), ilustrează, cu numeroase exemple, ,,eficiența metodei istorice comparative".

Sub titlurile generice *Nume pe nedrept uitate* și *Nume de folcloriști*, din nr. 2—3, colegiul redacțional, condus de dr. Silviu Berejan, redactor-șef, și dr. Nicolae Bilețchi, redactor-șef adjunct își propune ca în climatul restructurării ,,să lichidăm spații albe, să repunem în valoare nume pe nedrept date uitării. Consemnările de mai jos vor readuce în circuit mai larg două figuri marcante ale culturii noastre. Pe viitor opera lor, ca și a altora, urmează să fie publicată în mod plenar". În acest sens, Nicolae Băeșu face cîte o succintă prezentare biobibliografică folcloriștilor G. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu, Elena Sevastos și Ion Buzdugan, urmată de mostre din culegerile lor.

Publicația academică își propune să înlăture daunele științifice produse de ,,timpul cînd nu noi, moldovenii, ci alții hotărau cine să ne fie clasicii. Mai mult chiar decît aceasta, grație normelor politice și ideologice ale timpului, s-a impus o tradiție, o atitudine negativă față de personalitatea de marcă a lui S. Fl. Marian", remarcau autorii primei încercări de reabilitare a folcloristului în spațiul cultural basarabean, A. Hîncu și G Botezatu. În nr. 6, la rubrica *Reconstituiri*, se continuă introducerea în circuitul culturii dintre Prut și Nistru a personalității lui Simion Florea Marian și a lui Adrian Fochi. **(Paul Leu)**

6. Volumul al III-lea al colecției de *Studii pentru cercetarea cîntecelor populare*, editată de Otto Holzapfel, este consacrat prezentării *Arhivei germane de cîntece populare din Breisgrau*, datorită editorului colecției, care este director adjunct al acestei instituții.

Arhiva germană de cîntece populare din Freiburg a fost creată de John Meier, în 1914. Ea cuprinde, în colecțiile ei, din întreg spațiul germanic, cu biblioteca sa centrală ca loc de muncă pentru cercetarea internațională a cîntecelor populare, circa 500 000 de notări și evidențe din cele mai diverse domenii ale cînteculuí popular din evul mediu tîrziu. Cu acest prilej este explicat, pe larg, modul cum funcționează sistemul de documentare al arhivei.

Într-o schiță a istoriei științei sînt menționate începuturile arhivei sub Jean Meier (1864—1953). Un spațiu mare se acordă dezvoltării instituției în timpul celui de al III-lea Reich (1933—1945).

În anexă sînt citate documente și scrisori din bogata corespondență a casei. John Meier a fost, în același timp, președinte al Asociației Societăților Germane de Folclor (astăzi: Societatea Germană de Folclor). Un indice al persoanelor și instituțiilor face accesibilă corespondența nepublicată din perioada 1914—1953. **(C. Negreanu)**

7. ENZYKLOPÄDIE DES MÄRCHENS (E.M.). *Această Enciclopedie a* basmului, avînd ca subtitlu *Dicționar al cercetării istorice și comparative a povestirilor*, va cuprinde în final 12 volume a cîte 720 de pagini fiecare (pînă în prezent au apărut 6 volume). Enciclopedia a fost întemeiată de Kurt Ranke cu sprijinul Academiei de Științe din Göttingen și este editată de Rolf Wilhelm Brednich din Göttingen, împreună cu Herman Bausinger — Tübingen, Wolfgang Brückner — Würzburg, Lutz Röhrich — Freiburg, Rudolf Schenda — Zürich. Lista cuvintelor titlu ale EM cuprinde circa 7 800 de articole, aranjate în ordine alfabetică, de tipul: prezentarea unor teorii și metode ale cercetării povestirilor, a unor probleme legate de gen, stil și structură; scurte monografii despre importante tipuri, povestiri și motive din povestiri; probleme ale biologiei ,,bunurilor povestirilor" (povestitor, colectivitate, situația povestirilor); biografiile unor cercetători, colecționari, povestitori, autori ale unor importante lucrări ca izvoare de inspirație; relatări despre cercetări regionale. **(C. Negreanu)**

Rubrică realizată de *Al. Dobre*

https://biblioteca-digitala.ro

IN MEMORIAM

VALER BUTURĂ

(16.XII. 1910 — 27.VIII. 1989)

Prin lucrările sale, apreciate ca realmente fundamentale, Valer Butură și-a dobîndit un loc de seamă în etnografia românească, fiind, cum a apreciat Paul Petrescu, „unul din cei mai importanți etnografi români, autor de numeroase opere științifice". Desigur că o operă atît de temeinică are numeroase calități care o individualizează, dar poate că una dintre cele mai frapante trăsături ale ei este cantitatea uriașă, precisă și inedită de date, rezultat al metodei de investigare însușite încă de cînd era tînăr membru în echipele de cercetare monografică de sub conducerea lui Dimitrie Gusti. Și-a elaborat studiile după o îndelungată și scrupuloasă examinare a fenomenului etnografic de pe aproape întregul teritoriu românesc , după ce s-a confruntat și cu tot ceea ce se scrisese despre un aspect etnografic ori altul. Prin formație geograf și botanist, a recurs însă, în toate lucrările sale, din dorința de a cuprinde și aprofunda fenomenul complex al civilizației și culturii populare românești, și la cuceriri ale altor discipline : istoria, lingvistica, arheologia, statistica, economia, folclorul. A optat, cu alte cuvinte, pentru un demers interdisciplinar.

A văzut lumina zilei în comuna Sălciua, din județul Alba. Pe acele meleaguri ale Munților Apuseni, încărcate de istorie și spiritualitate românească, se născuseră, în secolul trecut, etnografii înaintași Teofil Frîncu și George Candrea, autori ai remaracabilei monografii *Românii din Munții Apuseni (Moții)* (1885), iar în secolul nostru avea să se nască un mare folclorist, Ovidiu Bîrlea.

A făcut, între anii 1928 și 1932, studii universitare de geografie la Cluj. După un stagiu de profesor de liceu, între anii 1932 și 1937, va fi apoi etnobotanist la Grădina Botanică din Cluj (1937—1939). Se va muta, pentru aproape un deceniu, la București, unde este, inițial, cercetător la Institutul de Științe Sociale (1935), apoi profesor de geografie (1940—1946). Revine, după război, la Cluj, unde este conferențiar de geografie economică la Universitate (1946—1952). Urmează o lungă perioadă de activitate la Muzeul Etnografic al Transilvaniei, mai întîi ca șef de secție (1956—1968) și, în final, ca director (1968—1970).

https://biblioteca-digitala.ro

A vădit un interes special pentru etnografia Munților Apuseni, cărora le-a închinat studii ca *Adăposturile temporare în sud-estul Munților Apuseni* (1958), *Evoluția portului popular în sectorul răsăritean al Munților Apuseni* (1963), *Adăposturile pastorale în Țara Moților* (1966), *Spălarea aurului din aluviuni și mineritul țărănesc din Munții Apuseni* (1969). A observat și notat, de asemenea, varii obiceiuri ale acestei zone, pe care a investigat-o întreaga sa viață. Dar Valer Butură n-a fost doar un etnograf al Apusenilor, nici doar un etnograf al Transilvaniei. A cuprins, cu o rară putere de sinteză, întregul fenomen etnografic românesc.

Impune în opera sa perspectiva monografică. A scris, evident, și studii de mai mici dimensiuni, care, privite acum cînd opera etnografului este încheiată, ne apar cu rostul lor real : de etape spre năzuita și realizata monografie. Studiile *Pivele de ulei cu roată de piatră în Transilvania* (1967) și *Spălarea aurului ...* anunță amplele capitole despre instalații tehnice și meșteșuguri țărănești din lucrările monografice *Etnografia poporului român* (1978) și *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania* (1989). O îndelungată gestație a cunoscut lucrarea sa de etnobotanică, apărută în două volume : *Enciclopedie de etnobotanică românească* (1979) și *Enciclopedie de etnobotanică românească*, vol. II, *Credințe și obiceiuri despre plante*, acesta din urmă apărut, grație sprijinului lui Paul H. Stahl, la Paris, la București fiind apreciat ca o lucrare despre credințe mistice, superstițioase și de aceea respins. Monografia a fost precedată de tipărirea unei serii de studii parțiale, cum sînt următoarele : *Plante de leac din regiunea mocanilor de pe Arieș* (1933), *Plante cunoscute și întrebuințate de românii din Ardeal* (1935), *Plante cunoscute și întrebuințate de românii din Transilvania* (1936), *Cultul mătrăgunii în Munții Apuseni* (1936), *Credințe în legătură cu cultura grîului la românii din Transilvania* (1937), *Plante cunoscute și întrebuințate de locuitorii cîtorva sate românești* (1938), *Etnobotanica. O schițare a problemelor ce se pun în acest domeniu* (1939), *Iarba lui Tatin în medicina băbească și cea oficială* (1940), *Enquête sur la connaissance des plantes utilisées par les vielles femmes de Nerej* (1943), *Botanique*, în *Nerej, un village d'une region archaique* (1943), *Cîteva plante medicale* (1944), *Iarba codrului. Însemnări etnobotanice* (1945).

Date fiind profunzimea și vastitatea problematicii fiecărei lucrări a lui Valer Butură în parte, ne limităm să încercăm să desprindem ceea ce are caracteristic opera sa în ansamblul ei : profesionalismul autorului, rigurozitatea demersului său critic, densitatea informației și precizia ei, sobrietatea stilului, viziunea unitară, coerentă asupra fenomenului etnografic, parcurs și înfățișat de la formele lui originare pînă la cele actuale. Opera lui Valer Butură este una din cele mai pline de credibilitate demonstrații asupra vechimii, bogăției, continuității în timp și spațiu, complexității civilizației autohtone. Într-o viziune modernă, ni se propune o imagine bine structurată a civilizației rurale a românilor și în același timp a maghiarilor, secuilor, sașilor, șvabilor, crașovenilor, bulgarilor, sîrbilor și rutenilor din țara noastră.

O sumară parcurgere a ceea ce s-a scris la apariția cărților lui Valer Butură duce la concluzia că fiecare dintre ele a constituit un moment distinct în istoria etnografiei românești. Se vede îndată că autorii recenziilor n-au precupețit epitetele mari, însă atît de îndreptățite. Lui Paul Petrescu *Etnografia poporului român* i s-a înfățișat ca „o vastă sinteză a formelor

https://biblioteca-digitala.ro

specifice spațiului spiritual al poporului nostru, privite în perspectivă istorică și etnografică", „cea mai completă lucrare privind cultura materială a poporului român", „o carte de căpătîi pentru toți cercetătorii culturii populare românești". Iar în ce privește un capitol anume al lucrării, cel destinat propunerii de zonare etnografică, Paul Petrescu opinează că propunerea lui Butură este „cea mai completă și mai fundamentată din tot ce s-a scris pînă acum în această controversată și încă nedefinitivată problemă". Profesorul clujean Ion Șeuleanu vede în studiul amintit „o carte de elevată ținută științifică". Aceleași bune opinii despre studiul închinat etnografiei Transilvaniei apar și la alți recenzenți : „Cea mai completă și sintetică expunere despre satul ardelean, în manifestările lui materiale, pe care literatura noastră de specialitate a dat-o pînă acum " (Paul P. Drogeanu) ; „o excelentă carte etnografică", relevantă pentru „valoarea de etnograf" a autorului (Mihai Coman) ; „o sinteză veritabilă, unică în peisajul etnografiei românești", „o piatră de hotar în cercetarea civilizației tradiționale a Transilvaniei, cu nebănuite încă deschideri de perspectivă în etnografie" (Ion Cuceu). Despre primul volum al enciclopediei de etnobotanică s-a spus că este : „o lucrare de bază pentru cercetătorii culturii populare, care va fi utilizată și de cei din alte domenii" (Avram Radu), iar despre cel de al doilea tom, Paul Petrescu, constant prețuitor al operei lui Valer Butură, a scris între altele : „Il s'agit d'une étude dont la valeur scientifique la situe parmi les plus importantes en relation avec la culture populaire roumaine".

Mai puțin prezentă în marile sale sinteze asupra culturii materiale, componenta spirituală a vieții țărănești avea să dobîndească un spațiu amplu în tomul al doilea al enciclopediei de etnobotanică românească, rezervat credințelor și obiceiurilor despre plante, și cu deosebire în studiul inedit *Cultură spirituală românească*, încredințat la sfîrșitul anului 1988 Editurii Minerva și așteptînd, de mai bine de un an, la Tipografia „13 Decembrie" din București să fie cules. Cu această ultimă lucrare a sa opera lui Valer Butură se rotunjește armonios și se constituie într-una din cele mai originale exegeze asupra valorilor, atît materiale cît și spirituale, ale românilor.

Pentru autorul acestor rînduri Valer Butură nu este doar literă de carte. Cunoscîndu-l, i-am descoperit nu doar rigoarea, sobrietatea din cărți, ci și căldura și patosul cu care vorbea despre atîtea și atîtea priveliști etnografice pe care le parcursese. A rămas memorabilă pentru mine vizita pe care am făcut-o împreună, în vara anului 1973, la invitația și sub conducerea sa, la secția în aer liber de pe dealul Hoia a Muzeului Etnografic al Transilvaniei. Atunci i-am descoperit căldura și atașamentul, erudiția cu care ne atrăgea atenția (era cu noi și Ion Taloș) asupra diverselor exponate : casa de la Vidra și cea de la Berbești — Maramureș, biserica din Chiraleș ori diverse instalații tehnice țărănești (joagărul de la Botiza — Maramureș, piua de pănură de la Gladna Română — Banat, piua cu ciocane de la Zagra — Cluj, șteampul pentru zdrobit minereuri aurifere de la Bucium — Cîmpeni și atîtea altele, care-i dădeau prilejul să vorbească înflăcărat despre talentul inventiv al oamenilor acestui pămînt. Am participat apoi, ani de-a rîndul, la zilele academice clujene, la Secția de etnografie din Cluj-Napoca, la care era nelipsit. La ultima dintre ele, la cea din 1988, își prevedea sfîrșitul. Acolo, între noi, în casa primitoare a soților Cuceu,

https://biblioteca-digitala.ro

bătrînul etnograf arăta cu mîna spre Munții Apuseni, spunîndu-ne rîzînd (era mai mult rîsul-plînsul) că se va odihni acolo sus. I s-a împlinit ultima voință. Își doarme somnul de veci în Sălciua, care era pentru el o expresie sintetică a întregii spiritualități românești.

Valer Butură face parte din acea pleiadă ilustră a personalităților etnografiei românești, alături de nume ca Simion Mehedinți, George Vâlsan, Romulus Vuia.

Iordan Datcu

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR ȘTIINȚIFICE ALE LUI VALER BUTURĂ

I. VOLUME

1. *Muzeul etnografic al Transilvaniei*. Text de ..., București, Editura Meridiane, 1966, 29 p. + ilustrații.
2. *Etnografia poporului român, Cultura materială*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978, 465 p.
3. *Enciclopedie de etnobotanică românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, 282 p.
4. *Enciclopedie de etnobotanică românească*, vol. II, *Credințe și obiceiuri despre plante*. Cuvînt înainte de Paul H. Stahl, Paris, Sociétés Européennes, 4, 1988, 94 p. (format mare).
5. *Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania* — studiu etnografic, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, 402 p.

II. STUDII ȘI ARTICOLE

1. *Plante de leac din regiunea mocanilor de pe Arieș*, în „Buletinul Grădinii Botanice din Cluj", XIII, 1933, nr. 3—4, p. 106—110.
2. *Plante cunoscute și întrebuințate de românii din Ardeal, ibidem*, XV, 1935, nr. 1—4, p. 218—227.
3. *Cultul mătrăgunii în Munții Apuseni*, în „Grădina mea", Cluj, II, 1936, nr. 11—12, p. 19—21.
4. *Plante cunoscute și întrebuințate de românii din Transilvania*, în „Buletinul Grădinii Botanice din Cluj", XVI, 1936, nr. 1—4, p. 70—77.
5. *Credințe în legătură cu cultura grîului la românii din Transilvania*, în „Sociologie românească", București, II, 1937, nr. 7—8, p. 358—362.
6. *Plante cunoscute și întrebuințate de locuitorii cîtorva sate românești*, în „Buletinul Grădinii Botanice din Cluj", XVIII, 1938, nr. 1—4, p. 99—106.
7. *Etnobotanica. O schițare a problemelor ce se pun în acest domeniu*, în „Sociologie românească", IV, 1939, p. 30—40.
8. *Botanique*, în *Nerej, un village d'une région archaique*. Monographie sociologique dirigée par H. H. Stahl, vol. II, București, 1939, p. 111—133.
9. *Iarba lui Tatîn în medicina bătrînească și cea oficială*, în „Natura", XXIX, 1940, p. 334—338.
10. *Enquête sur la connaissance des plantes utilisées par les vielles femmes de Nerej*, în „Archives' pour la Science et la Réforme Sociale", București, XVI, 1943, p. 273—282.
11. *Publications ethnobotaniques*, în „Archives pour la Science et la Réforme Sociale", XVI, 1943, p. 386—390.
12. *Cîteva plante medicale*, în „Calendarul crescătorului de animale pe 1944", p. 151—156.
13. *Iarba codrului. Însemnări etnobotanice*, în „Revista Fundațiilor Regale", București, XII, 1944, nr. 2, p. 438—447.
14. *Adăposturi temporare în sud-estul Munților Apuseni*, în „Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei pe anii 1957 și 1958", Cluj, 1958, p. 95—134.
15. *Die Siebenbürgische Turbinenmühlen*, în „Ethnographica", Brno, 1959.
16. *Evoluția portului popular în sectorul răsăritean al Munților Apuseni*, în „AMET pe anii 1959 și 1961", Cluj, 1963, p. 203—247.

https://biblioteca-digitala.ro

17. *Un monument al arhitecturii populare transilvănene: biserica de lemn din Cizer*, *ibidem*, p. 323—338.
18. *Contribuție la studiul instalațiilor tehnice țărănești din Munții Apuseni*, în REF, București, tom. 9, 1964, nr. 6, p. 597—613.
19. *Pivele de ulei din Transilvania*, în „Revista muzeelor", București, 1965, nr. 2, p. 125—133.
20. *Der Terrassen Ackerbau in den Rumanischen Karpaten*, în „Études d'ethnographie et de folklore", I, 1965.
21. *Adăposturi pastorale în Țara Moților*, în „AMET pe anii 1962 și 1964", Cluj,1966, p. 341—366.
22. *Secția în aer liber a Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, *ibidem*, p. 3—72.
23. *Pivele de ulei cu roată de piatră în Transilvania*, în „Apulum", VI, 1967.
24. *Spălarea aurului din aluviuni și meșteritul țărănesc din Munții Apuseni*, în „AMET pe anii 1965—1967", Cluj, 1969, p. 25—93.
25. *Scurtă privire asupra componentelor culturii spirituale românești*, în REF, tom. 34, 1989, nr. 6, p. 543—553. Cu o notă de Iordan Datcu.
26. *Lamentation. „Iertăciune"* [din Ocoliș, Munții Apuseni], în „Études Roumaines et Aroumaines", sous la rédaction de Paul H. Stahl, Paris — Bucarest, 1990, p. 134—136.

III. PREFEȚE

Introducere la Barbu Slătineanu, *Studii de artă populară*, ediție îngrijită de Gh. Iacob, București, Editura Minerva, 1972.

IV. LUCRĂRI ÎN MANUSCRIS

Cultura spirituală românească, 500 p.
Etnografia Transilvaniei, destinată a fi tradusă într-o limbă străină.

ARTICOLE ȘI RECENZII DESPRE VALER BUTURĂ

1. Paul Petrescu, *Coordonatele etnografiei* [Valer Butură, *Etnografia poporului român*], în „Contemporanul", București, mai 1979.
2. Ion Taloș, *Etnografia românească* [Valer Butură, *Etnografia poporului român*], în „Steaua", Cluj-Napoca, XXX, nr. 8, august 1979, p. 46.
3. Ion Mușlea, *Contribuții la cunoașterea mișcării folclorice românești între anii 1925—1965*, în „Anuarul de folclor", I, Cluj-Napoca, 1980, p. 44.
4. Ion Șeuleanu, *Valer Butură*, „*Etnografia poporului român. Cultura materială*", în „Anuarul de folclor", I, 1980, p. 210—212.
5. A. Radu, *O enciclopedie de etnobotanică românească*, în „Anuarul de folclor", II, 1981, p. 298.
6. Ion Șeuleanu, *Vatră românească de cultură și civilizație*, în „Tribuna", Cluj-Napoca, nr. 18, 4 mai 1989, p. 10.
7. Mihai Coman, *O problemă de valoare simbolică*, *ibidem*.
8. Laura Calancea, *Carte despre statornicie*, *ibidem*.
9. Ion Cuceu, *Permanențele civilizației tradiționale*, *ibidem*.
10. Paul Petrescu, *Valer Butură*, „*Enciclopedie de etnobotanică românească*", vol. II, *Credințe și obiceiuri despre plante*, în „Études et Documents Balkanique et Mediterranéens", 14, Paris, 1989, p. 183—184.
11. Paul P. Drogeanu, *Valer Butură*, „*Străvechi mărturii de civilizație românească*", în „România literară", București, XXII, nr. 20, 18 mai 1989, p. 12—13.
12. Iordan Datcu, *Valer Butură și cultura spirituală a poporului român*, în „Steaua", XLI, nr. 2, februarie 1990, p. 51, 53.
13. Boris Zderciuc, *Valer Butură „Străvechi mărturii de civilizație românească. Transilvania"*, în REF, tom. 35, nr. 2, 1990, p. 201—205.

Iordan Datcu

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CALENDAR 1992

IANUARIE

1 ianuarie. S-a născut Vasile Sala (1862)
9 ianuarie. S-a născut Ligia Bîrgu-Georgescu (1932)
9 ianuarie. A murit P. V. Haneș (1962)
10 ianuarie. A murit Augustin Bena (1962)
23 ianuarie. S-a născut Vladimir Streinu (1902)

FEBRUARIE

1 februarie. S-a născut Vasile Netea (1912)
2 februarie. S-a născut Faragó József (1922)
10 februarie. S-a născut Mihai Dăncuș (1942)
19 februarie. S-a născut Stelian Cârstean (1942)
24 februarie. S-a născut Dumitru Udrescu (1892)

MARTIE

1 martie. Apare, la Fălticeni, primul număr al revistei „Șezătoarea" (1892)
4 martie. S-a născut Horia Teculescu (1897)
13 martie. S-a născut G. T. Kirileanu (1872)
25 martie. S-a născut Sabina Cornelia Stroescu (1912)

APRILIE

25 aprilie. S-a născut Mariana Kahane (1912)

MAI

8 mai. S-a născut Alexandru Popescu (1942)
9 mai. S-a născut Ion Heliade Rădulescu (1872)
15 mai. S-a născut Elena Niculiță Voronca (1862)
27 mai. S-a născut Alexandru Voevidca (1862)

IULIE

6 iulie. S-a născut Nicolae Cojocaru (1952)
22/23 iulie. S-a născut Joseph Haltrich (1822)
28 iulie. S-a născut Ioan Șerb (1932)

AUGUST

6 august. A murit Andrei Bârseanu (1922)
13 august. S-a născut Ovidiu Bîrlea (1917)
17 august. A murit Mihai Lupescu (1922)

SEPTEMBRIE

5 septembrie. S-a născut Radu Flora (1922)
8 septembrie. S-a născut Emilian Novacoviciu (1862)
12 septembrie. S-a născut Ion Agârbiceanu (1882)
19 septembrie. S-a născut George Antofi (1932)

OCTOMBRIE

1 octombrie. S-a născut Ioan Răuțescu (1892)
8 octombrie. S-a născut Dumitru Șandru (1907)
15 octombrie. S-a născut Gheorghe Vornicu (1892)
20 octombrie. S-a născut Tache Papahagi (1892)

NOIEMBRIE

7 noiembrie. S-a născut Ion-Aurel Candrea (1872)
18 noiembrie. S-a născut Mihai Pop (1907)
23 noiembrie. S-a născut Constantin A. Ionescu (1912)

DECEMBRIE

11 decembrie. S-a născut Dan Simonescu (1902)
15 decembrie. S-a născut Adrian Vicol (1922)
30 decembrie. A murit Mihail Gregorian (1972)

(Întocmit de Iordan Datcu)

https://biblioteca-digitala.ro

ÎN SUMARUL NUMERELOR VIITOARE

- Studii şi materiale
- Restituiri şi articole inedite
- Muzee etnografice şi de artă populară din România
- Profil contemporan
- Puncte de vedere
- Români de pretutindeni
- Dicţionarul folcloriştilor şi etnografilor
- Dicţionarul academicienilor
- Calendarul sărbătorilor la poporul român
- Note şi recenzii
- Revista revistelor
- Cărţi şi publicaţii periodice străine primite la redacţie
- Precizări biobibliografice

ISSN 0034—8198

REF, tom 37, nr. 1, p. 1—92, Bucureştl, 1992

S. C. Universul S. A. — c. 3317

43 407

Persoane fizice Lei 60
Persoane juridice Lei 150

https://biblioteca-digitala.ro